

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**XI-XIII. YÜZYILLARDA KIPÇAK-RUS HANEDAN EVLİLİKLERİ VE
SİYASİ MÜNASEBETLERE ETKİSİ**

HAZIRLAYAN
AYBERK SİNAN ÖZEL
2501181801

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İLYAS TOPSAKAL

İSTANBUL-2021

ÖZ

XI-XIII. YÜZYILLARDA KIPÇAK-RUS HANEDAN EVLİLİKLERİ VE SİYASİ MÜNASEBETLERE ETKİSİ

Ayberk Sinan ÖZEL

Türkler ve Rusların ilk ilişkilerinden itibaren evlilikler, siyasi kazanımlar elde etme araçlarından biri olarak kullanıldı. İlişkilerin başladığı ve gelişme evresi yaşadığı yüzyıllar arasında yapılan evlilikler, uzun süren savaşları bitirme, barış ortamı sağlama, çeyiz vasıtasıyla avantaj kazanma, akrabalık bağlarını kullanarak asker desteği elde etme motivasyonları üzerinde durularak gerçekleştirildi. Daha Kiev’de Rus devleti kurulmadan önce Türk boyları ile tanışan Slav kabileleri, devletleştikleri IX. yüzyıldan itibaren siyasi ilişkilerini Türk boyları ekseninde arttırdı. Bunun üzerine Karadeniz’in kuzeyine gelen Peçenekler, Uzlar ve Kıpçaklar ile mücadele etmek durumunda kaldılar. Uzun süren bu mücadeleler, Kiev Rusyası’nda ayrışmaların yaşanması ve Rus hanedanlıklarının ortaya çıkması ile de daha çok arttı. Bunun üzerine Çernigov, Smolensk, Suzdal gibi büyük Rus şehirlerinde oluşan siyasi teşekküller, Kiev’e karşı destek sağlamak amacıyla Kıpçaklarla evlilikler yaptı. Kiev Knezliği ise bu süre zarfında artan yağma faaliyetlerini durdurarak Kıpçakları kontrol altına alma amacıyla akrabalık ilişkileri kurdu. Kurulan akrabalık ilişkileri ile Kıpçak hanlarının kızları, Kiev dahil diğer şehirlerin knezleri ile evlenerek Rus aile yapısının temellerine etki ettiler. Evliliklerin sonucunda doğan vârisler yarı Rus kökenli yarı Kıpçak kökenli knezler hâlini aldılar. Bu vârisler kendi şehirlerinin başına geçmekle kalmadı, Büyük Kiev tahtına da oturarak tüm Rusya’nın da knezi oldular. Bu durum, Kıpçak kökenli knezlerin tüm Rusya’yı yönetebilecek güce ulaşabildiğini de göstermektedir. Evliliklerin güçler dengesini değiştirdiği Orta Çağ’daki Türk-Rus ilişkileri, siyasi ilişkiler bakımından en kritik dönemi gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Kiev, Çernigov, Smolensk, Suzdal, Peçenek, Uz, Kıpçak

ABSTRACT

KIPCHAK-RUS MARRIAGES AND ITS EFFECT ON POLITICAL RELATIONS BETWEEN XI-XIII. CENTRUIES

Ayberk Sinan OZEL

From the very first interreaction of Russians and Turks, cross-marriages were used as one of the instruments in obtaining political gains. The cross-marriages were made by emphasizing the motivations of ending long-lasting wars, providing and enviroment of peace, gaining advantage through dowry and obtaining military support with kinship relationships between the centuries when the relations began and in the development phase. Even before the establishment of the Russian state in Kiev, the Slavic tribes, who met with the Turkish tribes have increased their political relations on the axis of Turkish tribes since they became a state in the 9th century. Thereupon, the Pechenegs, who came to the North of the Black Sea, had to fight with the Uz and Kipchaks. These long-lasting fights increased even more with the disintegration in Kievan Russia and the emergence of Russian dynasties. Moreover, political entities that had formed in major Russian cities such as Chernigov, Smolensk and Suzdal has also made the cross-marriages with the Kipchaks to provide support against Kiev. The Kiev Principality, on the other hand, stopped the increasing plundering activities during this period and established kinship relations , the daughters of the Kipchak khans had married the knezs of other Russian cities, including Kiev and influenced the foundations of the Russian family structure. The heirs that were born as a result of the cross-marriages became knezs as half Russian and half Kipchak origin. These heirs not only became the head of their own cities but also became the king of all Russia by sitting on the throne of Great Kiev. This situation also indicates that the knezs with Kipchak origin were able to reach the power to rule the entire country. The cross-marriages that changed the balance of power in Turkish-Russian relations of power in Turkish-Russian relations during the Middle Ages reveals the most critical period in terms of political relations.

Keywords: Cross-marriage, Kiev, Chernigov, Smolensk, Pecheneg, Uz, Kipchak

ÖNSÖZ

Karadeniz'in kuzeyi, güçlü bir devletin varlığından yoksun olması nedeniyle Türkistan coğrafyasındaki Türk boylarının göçlerine sahne oldu. Geleneksel konargöçer Türk yaşam tarzına uygun olan bu geniş bozkırlarda devlet kurmuş Türk boyları olduğu gibi konargöçer hayat tarzını sürdürmeye devam edenler de vardı. Başta Slav ve Fin-Ugor kavimleri Hazarlar tarafından kontrol altına alınırken sonraki süreçlerde Norman Rurik etrafında teşkilatlanan Doğu Slavları Peçenek ve Kıpçak gibi Türk boyları karşılaştılar. Bu karşılaşma ilk olarak siyasi ilişkileri ardından da siyasi ilişkiler sonucunda oluşan evlilikleri beraberinde getirdi. Evlilikler taraflar arasındaki çok yönlü ilişkilerin gelişimine önemli katkılarda bulundu.

Tezimizi hazırlama sürecinde Rusların ana kaynakları olarak nitelendirilen Rus yıllıklarını kullandık. Bunun yanında farklı yorumları görebilmek amacıyla Rusça yayınlanmış araştırma eserlerle makaleler ve İngilizce ile Türkçe araştırma eserlerden de faydalandık. Tezde yıllıklardan yola çıkarak evlilikleri tespit ettik. Bu evliliklerin getirisi olan siyasi ve sosyal sonuçları siyasal münasebetler içerisinde aktarmaya çalıştık.

Tezimiz giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Rusların teşkilatlanması ve Kıpçak öncesindeki Türk boylarıyla olan münasebetlerini inceledik. İlk bölümde Kiev Knezliği'nin oluşum süreci ve Kıpçaklarla yapılan evliliklerin siyasi münasebetlere etkisini ele aldık. İkinci bölümde Çernigov Knezliği'nin diğer Rus knezlikleri ile ilişkileri çerçevesinde Kıpçaklarla başlattıkları akrabalık bağlarını inceledik. Son bölümde Suzdal ve Smolensk knezliklerinin Kıpçak kızlarıyla yaptıkları evliliklerin siyasi duruma etkisini değerlendirdik.

Son yıllarda Türk-Rus ilişkilerinin farklı dönemleri ile ilgili çalışmalar yapılsa da evlilikler konusunda bugüne kadar pek bir çalışma yapılmamıştır. Biz de bu alana katkı sağlamak amacıyla X-XIII. yüzyıllarda taraflar arasında yapılan evlilikleri, bir tez çalışması çerçevesinde irdelemeye karar verdik.

Bu çalışmanın yazılmasında bana verdikleri maddi ve manevi desteklerinden ötürü aileme teşekkür ederim. Yine alışma sırasında bana her türlü desteği sağlayan, tecrübeleri ile yol gösteren, Rusça kaynakların temini konusunda yardımcı olan, yönlendirmeleriyle ufkumu aan örnek aldığım danışmanım Prof. Dr. İlyas Topsakal'a ve tez konusu seçiminde fikirlerimi destekleyen eř danışmanım Prof. Dr. İlyas Kemaloğlu'na teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca lise yıllarından beri tarihi olmam konusunda beni destekleyen, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Arkeolog Tarihi Adil Yılmaz hocama ve kaynaklar konusunda bana sürekli yardımcı olan, fikirlerini paylaşan benimle değerli dostum Cihan Yalvar'a da çok teşekkür ederim.

Ayberk Sinan zel

İstanbul-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
HARİTALAR VE EKLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIPÇAKLARIN KARADENİZ'İN KUZEYİNE GELİŞİ VE İLK KİEVLİ KNEZLERİN KIPÇAK SİYASETİ BAĞLAMINDA EVLİLİKLERİ

1. Akrabalık İlişkilerinin Başlaması: Kiev Knezi Svyatopolk'un Kıpçak Hanı
Togorkan'ın Kızıyla Evliliği 19
 - 1.1. Kiev Knezi Vladimir Monomah'ın Kıpçaklarla Kurduğu Evlilik Siyaseti..... 23
 - 1.2.Evlilik İlişkilerinin Doğal Getirisi: Vaftiz Olan Kıpçak Beyleri 26
 - 1.3. Akrabaların Büyük İş Birliği: Kalka Meydan Muharebesi..... 27

İKİNCİ BÖLÜM

ÇERNİGOV KNEZLİĞİ İLE KIPÇAKLAR ARASINDAKİ EVLİLİKLER

- 2.1.Çernigov Şehri ve Knezliğin Oluşum Safhası 30
- 2.2. Çernigov Knezi Oleg Svyatoslaviç'in Evliliğinin Çernigov Siyasetine Yansıması..... 35
- 2.3. Oleg Svyatoslaviç'in Oğlu Svyatoslav Olgoviç'in Evliliği Bağlamında Çernigov
Knezliği-Kıpçak İlişkileri 38
- 2.4. Vladimir İgoreviç'in Svoboda Konçakovna ile Evliliği..... 43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SMOLENSK VE SUZDAL KNEZLİKLERİ İLE KIPÇAKLAR ARASINDAKİ EVLİLİKLER

- 3.1.Smolensk Knezliği ve Smolensk Knezi Rostislav Mstislaviç 45

3.2.Ryurik Rostislaviç'in Kıpçak Prensesi Belükovna ile Evliliği.....	48
3.3. Rostislav Mstislaviç Sonrası Kıpçak-Smolensk İlişkileri	49
3.4.Smolenskli Kiev Knezi Rürük Rostislaviç'in Evliliğinin Kıpçak Siyasetine Etkileri	51
3.5.Mstislav Rostislaviç'in Oğlu Mstislav Udaloy'un Kıpçak Hanı Kotyan'ın Kızı ile Evliliği	56
3.6.Suzdal Knezliği ve Suzdallı Knezlerin Kıpçaklarla İlişkileri Bağlamında Evlilikleri ...	59
SONUÇ	63
KAYNAKÇA	66
EKLER.....	73

HARİTALAR VE EKLER LİSTESİ

Ek 1: Hazar Kağanlığı döneminde Karadeniz'in kuzeyindeki yapıyı gösteren harita

Ek 2: Turov, Galiçya, Volın ve Kiev arasındaki önemli şehirleri gösteren harita

Ek 3: Kıpçak boylarının Karadeniz'in kuzeyinde dağılışını gösteren harita

Ek 4: Çernigov Knezliği sınırları içerisinde bulunan Olegovo Pole olarak adlandırılan yeri gösteren harita

Ek 5: XI-XIII. yüzyıllar arasında Rus-Kıpçak mücadelelerini yıllık dilimler hâlinde istatistikler ile gösteren çizelge

Ek 6: Vladimir Monomah soyunu gösteren tablo

Ek 7: Vladimir Monomah soyundan gelenlerin Kıpçaklarla yaptıkları evlilikleri gösteren tablo

Ek 8: Kıpçak beylerinden Şarukan'ın soyundan gelenlerin Rus knezleri ile yaptıkları evlilikleri gösteren tablo

Ek 9: Kıpçak beylerinden Osoluk ve Togorkan'ın kızlarının yaptıkları evlilikleri gösteren tablo

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
AEMA	: Academia Medii Aevi
B.	: Bölüm
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
İnstitut RUDN	: Rusya Halkların Dostluğu Üniversitesi Enstitüsü
KSIİMK	: Kratie Sobşeniya İnstituta İstorii Materialnoy Kulturi
PSRL	: Polnoe Sobranie Russkih Letopisey
RAN	: Rossiyskaya Akademiya Nauk
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
S./Vol.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.b	: ve benzeri
Yay.	: Yayınevi/yayınlayan
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Ana Kaynaklara Genel Bir Bakış

Tezimizin konusunu oluşturan evlilikleri, Rusların Bizans ile girdikleri ilişkiler ile Hristiyanlığı kabul etmeleri sonucuyla öğrendikleri tarih yazımı sayesinde tespit edebilmekteyiz. Evlilikleri ve Rus tarihini içeren kayıtlara Kiev'deki manastırlarda yazılmaya başlanan *Naçalniy Svod* yani Başlangıç Dergileri öncülük etmiştir. Ardından Rus rahip ve keşişler kayıtların yeni örneklerini meydana getirmeye başladı. Bunlardan ilki *Povest Vremennih Let* yani Geçmiş Yılların Hikayesi olarak bilinen ortak yıllık dergileridir. Bu dergiler müellifinin adını alarak üç nüsha şeklinde yazıya geçirildi. İlki Peçersk Manastırı rahibi Nestor'un kaleme aldığı Nestor Kroniği diğerleri de Silvester Kroniği ve yazarı belli olmayan 1118 nüshasıdır. Yıllık nüshalarını birbirlerinden ayıran en temel fark rahiplerin yakın oldukları knezlerin dönemlerini daha net aktarmalarıdır. Rahip Nestor, bir Kıpçak hanının kızıyla evli olan Kiev Knezi Svyatopolk'a olan yakınlığından dolayı bu dönemi daha detaylı aktarmıştır. Yıllıklardaki bir diğer yanıltıcı nokta ise müelliflerinin farklılığının olayların yorumlanış şekillerine etki etmesidir. Dolayısıyla kullanılan yıllıklarda aynı şekilde aktarılan olaylar arasındaki farklılıklara dikkat edilmelidir.

Kullandığımız bir diğer yıllık olan İpatiyev Yıllığı ise İpatiyev Manastırı'nda kaleme alınmasından dolayı bu isim ile anılmıştır. Yıllık 1199 senesine kadar olan hadiseleri içermektedir ve ilk kez N. M. Karamzin tarafından Pskov'da ortaya çıkarılmıştır. Karamzin'in ortaya çıkardığı bir diğer yıllık ise Troits Manastırı kütüphanesinde bulunan Troitskaya Yıllığıdır. Troits Yıllığı ise başlangıç olarak ortak dergiler ile aynı bölümleri içerir ve Emir Timur'un komutanlarından Edige Mirza'nın Moskova'ya yaptığı seferler ile sona erer.

İstifade ettiğimiz bir diğer Rus yıllığı Lavrentiyev Yıllığı ise Rahip Lavrentev'in oluşturduğu ve 1305 yılına kadarki olayları aktaran yıllıktır. İncelediğimiz son yıllık olan Novgorod Yıllığı, Rusların Kiev'den önceki başkenti olan Novgorod Şehri'nde yazılmıştır. Bu yıllık kendi içerisinde nüshalara ayrılmakla birlikte biz bu nüshalardan XII-XIV. Yüzyıllardaki olayları içeren Sinodal nüshasını kullandık.

Rusların Oluşumu ve Kıpçakların Gelişine Kadar ki Dönemleri

Doğu Slavlarından Polyanelerin yaşadığı Kiev şehri, Orta Dinyeper’de kuruldu.¹ Dinyeper bölgesindeki su yolları ve orman kuşağı burada yaşayan ilk yerlilerin sosyal faaliyetlerini de etkiledi. Kiev’in kuruluşu hakkındaki bilgilerimiz ilk Rus yıllığı olan *Povest Vremennih Let*’in anlattığı bir hikâyeye dayanmaktadır. Karadeniz’in kuzeyinde güçlü bir devlet kurmuş olan Hazarlar, Çernigov’da yaşayan Severyanları, Lübec’te yaşayan Radimiçleri ve Kiev’de yaşayan Polyaneleri de vergiye bağlamıştı.² Kaynakta bu süreç şöyle anlatılmaktadır:

*“Kardeşlerin ölümünden sonra Polyaneler, Drevlyanelerin ve etrafındakilerin baskısına maruz kaldılar. Hazarlar onlara ormandaki dağların arasında otururken rastladılar. Sonra dediler ki: “Bize vergi verin.” Polyaneler ise düşündüler ve dumanları başına kılıç verdiler.”*³

VII. yüzyılın Doğu Avrupa’daki en büyük siyasi teşekkülü olan Hazarların Doğu Slavlarını hâkimiyet altına alması ve Orta Dinyeper’de şehirler kurması, Kiev’in kuruluşuna dair bazı ipuçları vermektedir. A. N. Kurat’a göre Hazarlar tarafından kurulan Kiev’in Hazarca adı “Sambata ya da Sarkata” idi.⁴ Hazarlara vergi veren Polyanelerin yaşadığı Kiev’de “Kozare” adında bir Hazar Mahallesi’nin ve Pasınga adındaki Hazar valisinin olması, Polyanelerin yönetim anlamında diğer Doğu Slavlarına göre daha teşkilatlı olduğunu göstermektedir.⁵ Bu durum, Kiev merkezli bir knezliğin kurulmasını hızlandırmıştır. Kiev’in bir diğer kuruluş hikayesi ise burada yaşayan Kiy, Schek, Horiv ve Lybedyo adlı kardeşlerle ilgili olan hikayedir. Dinyeper bölgesindeki orman kuşağında hayvan avlayarak geçimini sürdüren kardeşler, burada yüksek bir noktaya şehir kurmuş ve şehre en büyük kardeş olan Kiy’in adını vermişlerdir.⁶

¹ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, TTK, Ankara, 2020, s. 6.

² İlyas Kemaloğlu, **Rusların Gözüyle Türkler**, Kaknüs Yay., İstanbul, 2015, s. 16.

³ **Povest Vremennih Let**, Çast Pervaya Tekst i Perevod, Podgotovka Teksta D. S. Lihaçeva, Perevod D. S. Lihaçeva i B. A. Romanova, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, Leningrad, 1950, s. 16-17., s. 212; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, TTK, Ankara, 2007, s. 86; Altay Tayfun Özcan, **Hazar Kağanlığı ve Etrafındaki Dünya**, Kronik Yay., İstanbul, 2019.

⁴ Kurat, **a.g.e.**, s. 6.

⁵ Kurat, **a.g.e.**, s. 7.

⁶ Nikolay Karamzin, **İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo**, Tom I, Akademiya Nauk SSSR, Moskva, 1991, s. 49.

Povest Vremennih Let'te bu hikâye Vareglerin iki komutanı Askold ve Dir'in güneye gidişleri ile ilgili bir kayıtla devam ettirilmektedir. *Povest Vremennih Let*'teki bölümde de Kiy ve kardeşlerinin ölümünden sonra torunlarının Kiev'de yaşamaya devam ettikleri ve Hazarlara vergi verdikleri kaydedilmiştir:

*“Rurik'in komutanlarından Askold ve Dir, Dinyeper'den aşağıya doğru ilerlerken bir kasaba gördüler ve köylülere “bu kasaba kimin?” diye sordular. Köylüler cevap verdi: “Kasabayı inşa eden kardeşler öldüler, onlar Kiy, Schek ve Horiv'dir. Biz de burada oturuyoruz ve Hazarlara haraç veriyoruz.” Askold ve Dir bu şehirde kaldılar, birçok Vareg toplayarak buralara sahip oldular, Rurik ise Novgorod'da hüküm sürdü.”*⁷

Kiev Knezliği'nin ilk Rus devleti olarak kurulması Slav halklarının kendi aralarında itilafa düşmesi ile oldu. Friesland isimli bölgenin lordu olan Danimarkalı Rurik, toprağını Lothrangia kralına kaptırdıktan sonra, 850'li yılların ikincisi yarısına kadar, İngiltere üzerine akınlar düzenledi.⁸ İngiltere'den sonra Novgorod'a yapılan Vareg akınları ve Hazarlarla Macarların kuzey-güney yönlü ticaret yolları üzerindeki tahakkümleri şehirde yönetsel krize neden oldu ve bunun üzerine anlaşmazlığa düşen yerli halk, Rurik'i şehri yönetmesi için çağırdı. Rurik, bu teklifi kabul ederek kardeşleri Sineus ile Truvor ve akrabaları, kuzeye geldi.⁹ Rurik, Novgorod şehrinde yönetimi ele alırken, Sineus Beloozero bölgesine, Truvor ise Dvina'daki İzorsk şehrine geldi.¹⁰ *Povest Vremennih Let*'te Rurik'in Novgorod'a gelişi şu şekilde anlatılmıştır:

*“...Aralarında savaşa tutuştular. Sonra dediler ki: “bizi yönetecek ve kanuna göre hükmedecek bir yönetici bulalım.” Bunun üzerine gidip Vareg Rus (Viking) topraklarına vardılar: Bu Varegler ‘Rus’ olarak biliniyordu. Onların bazıları İsveçli, bazıları Kuzeyliler, Gotlandlılar olarak anılıyordu. Sonra Kriviçler ve Vesler Rus halkına dediler ki: “Bizim topraklarımız çok muazzam ve zengin, fakat düzen yoktur. Gelin ve bizi yönetin.” Bunun üzerine üç kardeşi seçtiler. Onlar maiyetindekileri de aldılar ve göç ettiler. En yaşlıları Rurik (Erik) Novgorod'a yerleşti. Bu yerleşme üzerine Novgorod bölgesi Rus'un bölgesi olarak anılmaya başlandı...”*¹¹

⁷ Imre Boba, **Nomads, Northmen and Slavs**, Mouton-The Hague, Wiesbaden, 1967, s. 32; **Povest Vremennih Let**, Pervod D. S. Lihaçeva, O. B. Tvorogova, Kommentarii, A. G. Bobrova, S. L. Nikolaeva, A. Yu. Çernova, Pri Uçasti; A. M. Vvedenskogo i L. B. Voytova, Bita Nova, Sankt-Petersburg, 2012, s. 18-19; Altay Tayfun Özcan, **a.g.e**, s.245.

⁸ Kezban Acar, **Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya**, Ötüken Yay., İstanbul, 2017, s. 29; George Vernardsky, **Rusya Tarihi**, Selenge Yay., İstanbul, 2019, s. 50.

⁹ **Handbook of Slavic Studies**, “Kievan Russia”, Ed. Ivan Strakhovsky, Harvard Univ. Press, Cambridge 1949, s. 61-62; Kezban Acar, **a.g.e**, s. 30.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, **a.g.e**, s. 20; **A Companion To Russian History**, Ed. Abbott Gleason, Wiley-Balckwell, Oxford, 2009, s. 37.

¹¹ S. H. Cross, O. P. S. Wetzor, **Russian Primary Chronicle: Laurentian Text**, The Medieval Academy of America, Cambridge, 1953, s. 60; **Povest Vremennih Let**, 2012.

Geniş bir bölgeyi idaresi altına alarak Slav ve Fin-Ugor kavimlerini hâkimiyeti altına alması, Rurik'in Rus Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilmesini sağladı. Fakat Kiev Knezliği'nin kurulması, Askold ve Dir adlı iki Vareg komutanının Kiev'e gelmesinden sonra oldu.¹² Macar tarihçi Imre Boba'ya göre Askold ve Dir'in güneye inmelerindeki asıl amaçları Kiev'i ele geçirmek değil, İstanbul'a gitmektir.¹³ Temelde bu yolculuk Rurik'in geliştirmiş olduğu politikanın parçası olmakla birlikte asıl hedeflenen Rurik'in merkezi ile İstanbul arasında bir yol açmaktır.¹⁴ Fakat Askold ve Dir, Kiev'e geldiklerinde amaçlarının dışına çıkıp burada kalarak kendi idarelerini kurdular. *Povest Vremennih Let*'te Askold ve Dir'in yönetiminin "sahip olmak" anlamına gelen *Vladet* kelimesi ile açıklanmasına karşın Rurik'in Novgorod'daki idaresi "knezlik yapmak" anlamındaki *Knyajazşçu* kelimesi ile açıklanmıştır.¹⁵ Bu açıklama, yıllık yazarına göre Askold ve Dir'in yönetiminin Rurik'in yönetimi ile aynı seviyede olmadığını göstermektedir. Ayrıca Askold ve Dir'in knezliklerinin başlamadığının bir diğer göstergesi de Kiev'in Hazarlara vergi veriyor olmasıdır.¹⁶ Yıllıklarda Askold ve Dir'in Kiev'e gelmesinden sonra verilen verginin kesildiğine dair anlatılar yer almamaktadır.

Rurik'in 879'da ölümünden sonra oğlu İgor'un küçük olması nedeniyle devlet idaresi yakın akrabası olan Oleg'e geçti. Oleg'in ilk hedefi Slavları itaat altına alarak büyük ticaret yolunu ele geçirmektir. Bunun üzerine Vareg, Çud, Meryan, Ves ve Kriviçlerden müteşekkil bir ordu kurarak Smolensk ve Lübeç'i ele geçirdi, ardından Kiev'e yürüdü.¹⁷ Mesudî'nin aktardıklarına göre Kiev şehri, Askold ve Dir'in önderliğinde güçlü bir orduya sahipti.¹⁸ Oleg, Kiev'e giderken askerlerini bölerek bir kısmını sakladı, kalan kısmını Kiev'e göndererek yöneticilere İgor'dan aldıkları emirle Bizans'a gittiklerini, kendilerinin de onlara katılması gerektiğini bildirmelerini istedi.

Bunun üzerine Askold ve Dir, şehirden çıkınca saklanan askerler onları knez soyundan olmadıklarını söyleyerek öldürdüler.¹⁹ Şehre giren Oleg, "Burası Rus şehirlerinin anası olacaktır" diyerek tahta oturdu.²⁰ Oleg'in Kiev'e gelerek knez sıfatıyla tahta oturması ile Kiev

¹² *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 17-18.

¹³ Imre Boba, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁴ Altay Tayfun Özcan, *a.g.e.*, s. 246.

¹⁵ Altay Tayfun Özcan, *a.g.e.*, s. 247.

¹⁶ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21.Yüzyıla*, İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 52.

¹⁷ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 19-20; Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 21; George Vernardsky, *History of Russia; Vol I*, s. 367.

¹⁸ George Vernardsky, *History of Russia*, Vol; I, Yale University Press, Connecticut, 1961, s. 324.

¹⁹ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 19-20.

²⁰ Martin Dimnik, *Mikhail Prince of The Chernigov*, Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1981, s. 52; *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 19-20; Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 23.

Rus Knezliği safhasının başladığını söyleyebiliriz. Bu dönemden sonra “akıllı” anlamına gelen *Veşiy* lakabını kullanan Oleg²¹, ilk büyük Rus knezi olurken yönetim anlamında Novgorod’un önemi de Kiev şehrine geçti.

Oleg, Kiev knezi olduktan sonra, IX. yüzyılda, Doğu Avrupa’nın en kudretli devleti olan Hazarlar’ın vergiye bağladığı Slav kabilelerini hâkimiyetine almak için harekete geçti. Hazarlar, Desna ve Dinyeper’deki Radimiç, Vyatiç, Severyan gibi Slav kabilelerinden vergi alıyorlardı.²² Oleg’in Hazarlara vergi veren Slav kabilelerini kontrol altına alma isteğini hem Kiev Knezliği’nin topraklarını genişleterek devletleşme siyaseti ile hem de vergi alarak ekonomik açıdan güçlenip Hazarları zayıflatma siyaseti ile paralel olarak izah edebiliriz. Oleg’in Slav boylarını vergiye bağlayarak Kiev’e devletleşme yolunu açması yıllıklarda şu şekilde anlatılmıştır:

*“Oleg, Kiev’de knezliğe oturdu ve Oleg dedi ki: “Sen Rusların kentlerinin anası olacaksın.” Onunla birlikte Varegler, Slovenler ve diğer Slavlar, Rus olarak anılmaya başlandı. Oleg kenti tahkim etti. Slovenlerin, Kriviç ve Meryanların üzerine vergi koydu ve barış için Vareglerin Novgorod’dan yıllık 300 grivna vergi vermesine hükmetti ki, Yaroslav’ın ölümüne değin Varegler ödediler.”*²³

Ardından, 883 yılında Oleg, Drevlyaneleri mağlup ederek siyah sansar kürkü haraç aldı.²⁴ 884’te ise Kuzey Slav kabileleri üzerine sefere çıkan büyük knez onları da mağlup ederek *“Ben Hazarlar’ın düşmanıyım. Artık onlara vergi vermenize gerek yok”* diyerek, Hazarların onlardan aldığı vergiyi kesti.²⁵ 885 yılında Radimiçlerin üzerine yürüyen Oleg, Radimiçlere *“Kime vergi veriyorsunuz ?”* diye sordu. Radimiçlerin Hazarlara vergi verdiklerini söylemeleri üzerine Oleg, *“Hazarlara vergi vermeyin, bana ödeme yapın”* dedi.²⁶

Knez Oleg’in 885’e kadarki yaptığı bu seferler ile Dinyeper boylarında bulunan Slavlar tek bir çatı altında toplanarak Hazar Kağanlığı’nın bu bölgede tutunmasının önüne geçilmiş oldu.²⁷ Oleg’in 912’deki ölümünden sonra yeni knez olan Rurik’in oğlu İgor’un politikası ise Hazarlara doğrudan saldırmak oldu. Böylece Dinyeper bölgesindeki Slav kabileleri kontrol

²¹ İlyas Kemaloğlu, *Altın Orda ve Rusya*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 61.

²² Akdes Nimet Kurat, *Karadeniz’in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri*, TTK, Ankara, 1972, s. 31; *Handbook of Oriental Studies*, Ed. Peter Golden, Andras Rona-Tas, Haggai Ben-Shammai, s. 252.

²³ *Povest Vremennih Let*, 2012, s.20.

²⁴ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 20.

²⁵ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 20; Mualla Uydu Yücel, “Hazar Kağanlığı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 789.

²⁶ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 20; Mualla Uydu Yücel, *a.g.e*, s. 88-89.

²⁷ Altay Tayfun Özcan, *a.g.e*, s. 266.

altına alınmış oldu ve artık Kiev Knezliği'nin hâkimiyet sahasını genişletebilmek için Hazar Kağanlığı üzerine doğrudan seferler düzenlemesi zorunlu hâle geldi.

Oleg'in ölümünden sonra Kiev Knezi İgor Rurikoviç oldu. İgor, knez olduğu sene Pskov'dan Olga adında bir eş getirtti ve halka yüklü vergiler koymaya başladı.²⁸ Dönemin en önemli olayı ise Hazar seferi oldu. Oleg döneminde Slavların kontrol altına alınmasıyla Hazarların Orta Dinyeper ve Don'daki hâkimiyet alanı kısıtlanmıştı. İgor ise Hazarlara karşı yapacağı seferler ile topraklarını genişletmeye çalıştı. Hazarlar, aynı zamanda daha sonraki yıllarda Rusların da karşılaşacağı bir diğer Türk kavmi olan Peçenekler tarafından da rahatsız edilmekteydi. Don ve Volga yoluyla Hazar kıyılarına kadar gelen Ruslar, Hazar hakanından Müslümanlara ait buradaki limanları yağmalamak için izin istedi.²⁹ Hakan, Hazar Denizi'ndeki ekonomik çıkarlarını gözeterik buradaki Müslüman limanlarının yağmalanmasına izin verdi.³⁰ 500 parça gemi ile buraya gelen Ruslar Hazar'daki zenginlikleri yağmalayarak kadın ve çocukları esir aldıktan sonra Volga'ya geri döndüler.

Fakat, kağanın muhafızlarını oluşturan Müslüman askerler, kardeşlerinin topraklarının Ruslar tarafından istila edildiğini söyleyerek kağandan onlara saldırmak için izin istediler. Hazar kağanı onları tutamadı, fakat Rusları da bundan haberdar etti. Ruslara karşı sefere çıkan askerlerin arasında Hristiyanlar olmakla birlikte Rus ordusunda da Burtaslar ile Bulgarlar vardı.³¹ Arap müverrih Mesudî'ye göre yapılan saldırılar sırasında 30.000 Rus askeri öldürüldü.³² Hazar kıyısındaki yağma akınları ve savaşlar sonuçsuz kalsa da İgor önderliğindeki Ruslar, saldırgan politikalarından vazgeçemediler. Hazarlardan sonraki düşman ise Karadeniz kıyılarında güçlenmeye başlayan Peçenekler oldu. Rus yıllıklarına göre ilk defa 915'te Peçenekler ile karşılaşan Ruslar³³, onlarla saldırmazlık anlaşması yaptı.³⁴

²⁸ Povest Vremennih Let, 2012, s. 23.

²⁹ Kezban Acar, a.g.e, s. 32.

³⁰ S.M. Solovyov, İstoriya Rossii c Drevneşih Vremen, Tom I, Akademiya Nauk SSSR, Moskva, 1959, s. 151; Altay Tayfun Özcan, a.g.e., s. 298.

³¹ S.M. Solovyov, a.g.e, s. 151.

³² Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, s. 22; Kezban Acar, a.g.e, s. 32

³³ Rus yıllıklarında Rusların Peçenekler ile ilk karşılaştıkları yıl olarak 915 senesi verilmişse de Peçenekler, daha önceki yıllarda Knez Oleg zamanında Kiev önlerinden geçmişlerdir. Bkz. İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 175; Akdes Nimet Kurat, Peçenekler, TTK, Ankara, 2016, s. 84; Mualla Uydu Yücel, Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2020, s. 117.

³⁴ Mualla Uydu Yücel, Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler, s. 117; Faruk Sümer, "Peçenekler", C. 34, DİA, s. 214.

Yapılan barış anlaşması ile Peçenekler güçlenerek Tuna'ya daha hızlı inmeye başladılar. Rusların, Peçeneklerle yaptıkları barış anlaşmasının gerekliliği *De Administrando Imperii* adlı eserde şöyle ifade edilmiştir:

“Ruslar da Peçeneklerle barışı muhafaza etme konusunda çok hassastırlar. Bu Rusların onlardan, kendilerine daha rahat ve müreffeh bir hayat sağlayan boynuzlu sığır, at ve koyun aldıkları içindir; çünkü bu hayvanlardan hiçbiri Rusya’da bulunmaz. Bundan başka Ruslar, Peçeneklerle barış içinde olmadıkları zaman sınırlarının dışında savaş yapma yeteneğinden hayli yoksundurlar, çünkü evlerinden uzakta iken bunlar gelip mülklerini tahrip edip tecavüz edebilirler. Bu yüzden Ruslar hem onlardan gelecek zarardan kaçınmak hem de bu halkın gücünden çekindikleri için onlarla ittifak kurup desteklerini almakla daima isteklidirler. Böylece hem düşmanlıklarını bertaraf edecekler hem de yardımlarından faydalanmış olacaklardır. Ruslar, Peçeneklerle barış içinde olmazlarsa Romalıların imparatorluk kentine ne savaş ne de ticaret için gelebilirler. Zira Ruslar gemileriyle ırmağın setlerine geldiklerinde gemilerini çıkartmak için omuzları üzerinde taşımadıkları müddetçe ırmağı geçemezler. Bu sırada Peçenek askerleri onları darmadağın eder, aynı anda iki işi birden yapamayacaklarından, kolaylıkla bozulup parçalanırlar.”³⁵

915 yılında yapılan anlaşmadan sonra Peçenekler beş yıl boyunca Ruslar'ı rahatsız etmediler. Fakat 920 yılında Ruslar ile Peçenekler arasında bir savaş yaşandı.³⁶ Yapılan bu Rus-Peçenek Savaşı sonuçsuz kaldı. Peçenekler Ruslarla savaşa da knez, 943'te çıktığı Kırım seferi sırasında ordusuna Peçenekli paralı askerler de aldı.³⁷ Dış politikada Kiev Knezliği'nin topraklarını genişletme siyaseti güden İgor Rurikoviç, iç siyasette koyduğu yüksek vergilerden dolayı halk tarafından sevilmiyordu. Orman Slavları olarak bilinen Drevlyaneler, İgor'un kendilerine koyduğu vergiyi ödemek istemediler ve isyan ederek knezi öldürdüler.

Knezin ölümünden sonra oğlu Svyatoslav'ın küçük olmasından dolayı Kiev Knezliği'nin altın tahtı İgor'un karısı Olga'nın oldu. Aslında bir Norveç prensesi olan Olga, 890 yılında Pskov'da doğmuş ve tahmini olarak 913 yılında İgor ile evlenmiştir.³⁸

Oğlu Svyatoslav'ın küçük olmasından dolayı İgor'dan sonra tahta oturan ve Hristiyanlığı kabul etmesi ile tanınan Olga, eşini öldüren Drevlyanelerden intikamını alarak onların başkenti olan İskorosten'i de yaktı.³⁹ Svyatoslav büyüdükten sonra ülke yönetimini kendi eline aldı. Svyatoslav'ın en büyük özellikleri annesinin Hristiyanlığı kabul ettiği bu dönemde askerlerinin din değiştirmeyi yanlış anlayabileceklerini düşünerek reddetmesi ve karakter olarak Türk konargöçer savaşçılarına benzemesiydi. Kiev Rus Knezliği tarihindeki Türkler ile ilişkiler bakımından ilk kırılma noktası Svyatoslav dönemi oldu. İlişkiler ondan önce

³⁵ Mualla Uydu Yücel, **a.g.e**, 2020, s. 121.

³⁶ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 31.; Karamzin, **a.g.e**, s. 112; B. A. Ribakov, **Pervıye Veka Russkoy İstorii**, Akademiya Nauk SSSR, Moskva, 1964, s. 40.

³⁷ İbrahim Kafesoğlu, **a.g.e**, s. 175.

³⁸ Kezban Acar, **a.g.e**, s. 35.

³⁹ Kezban Acar, **a.g.e**, s. 35.; **Handbook of Slavic Studies**, s. 65.

başlamış olsa da Svyatoslav'ın aktif bir politika izlemesi Türkler ile olan ilişkilerin projeksiyonunu değiştirmiş, Ruslar ile Türkler arasında siyaseten yeni bir sayfa açılmıştır.

İlk olarak Hazarlara vergi ödeyen Vyatiçler üzerine sefere çıkan knez,⁴⁰ ardından Azak-Kafkasya bölgesindeki hâkimiyetlerini kırmak için Hazarların Sarkel kalesine saldırdı.⁴¹ Sarkel'in alınmasından sonra Tamatarhan üzerine yürüyen Svyatoslav, buranın da zaptedilmesinden sonra zaten İtil boyundaki Oğuz saldırıları ile uğraşan Hazar Kağanlığı'na büyük bir darbe indirdi.⁴² Svyatoslav, 944'te Bizans ile yaptığı anlaşmaya uyarak yardıma ihtiyaçları olduğu yıl olan 967'de Bulgarlara saldırdı ve Pereyaslavl bölgesini ele geçirdi.⁴³

Knezin Kiev'de olmadığını öğrenen Peçenekler bunu fırsat bilerek 968'de büyük bir askerî güçle şehri kuşattılar.⁴⁴ Knezin ailesinin de bulunduğu şehir, Peçenekler'in *oblajanie*⁴⁵ adı verilen kuşatma taktiğini kullanmaları ile zor duruma düştü. Şehrin bitap düşmesi üzerine halk, Özi Nehri'nin öte yakasındaki drujinalara haber vermenin yollarını aramaya başladı. Nihayetinde Peçenekçe bilen bir genç nehrin öteki yakasına geçerek haber verebileceğini söyledi. Şehirden çıktı ve Peçenek askerlerinin arasına karıştı.

Genç, Peçenekçe konuşmayı bildiği için askerler tarafından fark edilmedi, Özi Nehri'ne atlayarak nehrin karşısına geçti ve onu görenler kayıklarla onu alarak drujinanın yanına götürdüler.⁴⁶ Kiev şehrinde Peçenekçe bilenlerin olması, Türkler ile Kiev Rus Devleti arasındaki ileri ilişkileri gösteren örneklerden biridir. Yıllıklarda anlatılanlara göre genç, drujina komutanlarına: “Eğer yarın şehre gitmezseniz insanlar Peçeneklere teslim olacaklar” dedi. Bunun üzerine drujinaların komutanı Pretiç, “Yarın sabah kayıkla giderek şehirde mahsur kalan knezin annesi ve çocuklarını kurtarıp bu taraftaki sahile getireceğiz. Eğer bunu yapmazsak Svyatoslav bizi öldürür” dedi.⁴⁷ Sabah erken saatlerde yola çıkan drujina şehre yaklaştığında Kiev halkı onları coşkuyla karşıladı. Bunu gören Peçenekler, knezin geldiğini zannettiler ve kuşatmayı kaldırdılar.

⁴⁰ Simon Franklin, Jonathan Shephard, **The Emergence of Rus**, Routledge, New York, 1996, s. 14.

⁴¹ N. M. Karamzin, **a.g.e.**, s. 126; Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, s.26.

⁴² Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s.26; İbrahim Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 171; Lazslo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1996, s. 116; Kezban Acar, **a.g.e.**, s. 34.

⁴³ N. M. Karamzin, **a.g.e.**, s. 126; George Vernardsky, **Rusya Tarihi**, s. 53; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 44.

⁴⁴ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 49. ; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 44-45; Mualla Uydu Yücel, **Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler**, s.129.

⁴⁵ Rus şehirlerinin kuşatılması sırasında kullanılan Oblajanie taktiği; şehrin etrafının sarılarak dışarıdan yardım almasını engellemek üzerine kurulu bir kuşatma taktiğidir. Detaylı bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, TTK, Ankara, 1972

⁴⁶ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 44-45.

⁴⁷ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 44-45; Mualla Uydu Yücel, **Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler**, s. 132.

Knezin ailesi ve adamları kayıklara binerken Peçenek başbuğu, Pretiç'e "Bu gelen kimdir?" diye sordu. O da " O ülkenin insanları" dedi. Bunun üzerine Peçenek başbuğu tekrar "Sen knez misin?" diye sordu. Pretiç ise "Ben knezin öncü birliğiyim, knez benim arkamdan çok büyük bir orduyla geliyor" cevabını verdi.⁴⁸ Bunun üzerine Peçenek başbuğu korkarak drujina ile anlaştı, birbirlerine hediyeler verdiler ve Peçenekler geri döndü. Kuşatmadan sonra şehre gelen knez, Kiev'de çok kalmadı ve 969 senesinde Tuna'ya geri döndü. Ardından, 971 yılında, Bizans ile barış anlaşması yapan Svyatoslav, ordusu ile kayıklara binerek nehrin dibindeki kayalık mensâbına gitti. Svyatoslav'ın drujinasının komutanı Sveneld'in babası, Svyatoslav'ı "kayalıklara gitme, çayırın etrafından dolaş, çünkü kayalıklarda Peçenekler duruyorlar" diyerek uyarmıştı.⁴⁹

Onu dinlemeyen Svyatoslav, bulunduğu mevkinin kuşatılmış olmasından dolayı Belobereye'de kışı geçirmeye karar verdi.⁵⁰ Baharda yoluna devam etmek isteyen knez, Peçenekler tarafından kuşatıldığı kayalıklarda kılıçtan geçirildi. Knezin öldürülüşü yıllıklarda şu şekilde anlatılmaktadır:

*"Bahar geldi, Svyatoslav nehirdeki kayalıklara geldiğinde Peçenek Knezi Küre onlara saldırdı. Onun başını alarak kafasından kase yaptılar ve içki içtiler. Sveneld Kiev'e Yarapolk'un yanına gitti. Svyatoslav 28 yıl knezlik yaptı."*⁵¹

Knezlik yıllarını at üstünde seferden sefere geçiren Svyatoslav, etkilendiği Peçenekler gibi bir yaşam sürdü. Giyimi ve tavırları tam bir konargöçer Türk başbuğunu yansıtıyordu. Rus İskender'i olarak nitelendirilen knez, bir Peçenek beyi tarafından öldürülmüş oldu.⁵² Svyatoslav'ın öldürülüş şekli ile ilgili olarak S. A. Pletneva, Biçurin'i referans göstererek "Bütün Türkler'de böyle bir adet vardır. Zira göçebelerin bunu yapmalarının sebebi, güçlü gördükleri düşmanlarının hem kuvvetlerinin hem de taşıdıkları güçlü duyguların o kadehten içtikleri şarap ile kendilerine geçeceğine inanmalarıdır" yorumunda bulunmuştur.⁵³ Svyatoslav'ın ölümünden sonra oğulları Oleg, Yarapolk ve Vladimir arasında taht mücadelesi başladı. Taht mücadelelerinden galip çıkan Yarapolk, Kiev knezi oldu ve Peçeneklerle mücadeleler onun zamanında da devam etti. Yarapolk'un Kiev knezi olduğu sene Vladimir ise Novgorod şehrinde bulunuyordu.⁵⁴

⁴⁸ Povest Vremennih Let, 2012, s. 44-45; Mualla Uydu Yücel, **Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler**, s. 132.

⁴⁹ Povest Vremennih Let, 2012, s. 50; Akdes Nimet Kurat, **Peçenek Tarihi**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 96.

⁵⁰ Povest Vremennih Let, 2012, s. 51.

⁵¹ Povest Vremennih Let, 2012, s. 51; B. A. Ribakov, **a.g.e**, s. 47.

⁵² Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 52.

⁵³ Mualla Uydu Yücel, **Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler**, s. 140.

⁵⁴ N. M. Karamzin, **a.g.e**, s. 140.

Yarapolk, 978'de Peçeneklerin üzerine giderek onları yendi ve vergiye bağladı. 915 senesinden itibaren Rus topraklarında yağma faaliyetleri düzenleyen Peçenekler, bu savaştan sonra Ruslara vergi verir duruma geldiler. Bu durum Peçeneklerde dağılmalara sebebiyet verdi. Yarapolk'un güçlü şekilde Kiev tahtında oturduğunu gören Peçeneklerin önemli komutanlarından İldey, knezin yanına gelerek ona biat etti. Bunun üzerine Yarapolk, İldey'in biatını kabul ederek hizmetine girmesine izin verdi.⁵⁵ Fakat Yarapolk'un knezliği uzun sürmedi. Novgorod'da bulunan kardeşi Vladimir, büyük bir ordu toplayarak knez olmak için Kiev'e doğru harekete geçti.

İki kardeş arasındaki savaşı Vladimir kazandı ve Yarapolk'un öldürülmesinden sonra yeni Kiev knezi, Vladimir oldu. Vladimir, knez olduktan sonra Peçeneklere karşı tedbirler almaya başladı. Desna, Vostra, Trubej, Stula ve Stugna nehirleri boyunca tahkimli hatlar yapıldı ve buralara kuzeyden getirilen Slav kavimleri yerleştirildi.⁵⁶

Bunun amacı, Peçenek saldırılarına karşı Slav kavimlerini tampon olarak kullanarak savunma ve saldırıların bu hatlarda başlamasını sağlamaktır. Vladimir, Kiev knezi olduktan sonra Peçenekler ile ilk kez 988 yılında karşılaştı ve onları mağlup etti.⁵⁷ Bundan dört sene sonra ise Peçenekler Pereyaslavl şehri yakınlarına geldiler. Vladimir ise bu sırada ordusuyla birlikte Hırvatlar üzerine çıktığı seferden dönmekteydi. İki ordu şehrin yakınlarındaki Trubej Nehri'nde karşı karşıya geldi. 992 yılındaki bu karşılaşma yıllıklarda şu şekilde anlatılmaktadır:

“Vladimir, Hırvatların üzerine gitti. O, Hırvatlarla yaptığı savaştan geri dönerken, Trubej geçidinde Peçeneklerle karşılaştı. Vladimir geçidin bir tarafında Peçenekler ise diğer tarafında durdular. Biz onların tarafına onlar da bizim tarafımıza geçme konusunda hem karar veremedik hem de cesaret edemedik. Peçenek Başbuğu ırmağın sahiline gelerek Vladimir'i çağırdı ve ona şöyle dedi: “Sen kendi adamlarından birini seç, ben de kendi adamlarımdan birini seçeyim. Onlar güreşsinler. Eğer senin adamın galip gelirse 3 yıl savaşmayacağız; eğer benimki galip gelirse 3 yıl boyunca savaşacağız.” Bu şekilde konuşarak ayrıldılar. Vladimir kendi tarafına dönerek ordunun bulunduğu kampa sözcüler göndererek şöyle dedi: “Peçeneklerle savaşabilecek böyle bir askerimiz yok mu?” ama hiçbir yerde böyle bir asker bulunamadı. Ertesi sabah Peçenekler seçtikleri askerle geldiler ama bizim seçebileceğimiz askerimiz yoktu. Vladimir sinirlenerek bütün askerlerine haber gönderdi ama sadece yaşlı bir asker gelerek kneze şöyle dedi: “Knez! Benim küçük evimde bir oğlum var; ben dört oğlumla geldim, o ise evde kaldı. Çocukluğundan beri onu hiç kimse yere yatıramamıştır. Bir gün onu azarladım o da kızarak derisini elleriyle yırttı.” Bunları duyan knez çok sevindi ve adamlarını göndererek getirmelerini emretti. Onu getirdiler ve knez olanları anlattı. O da şöyle dedi: “Knez! onu yenebilir miyim bilmiyorum. Burada güçlü bir boğa yok mu? Onunla nasıl savaştığıma bakarak beni dene.” Güçlü ve kuvvetli bir boğa bulduklarında onu kızdırmalarını emretti; onu kızgın bir demir parçasına koyarak bıraktılar. Boğanın karşısında galip geldi. Bunun üzerine elleriyle boğanın böğrüne yapıştı ve deriyi etten kopardı. Bunun üzerine Vladimir ona şöyle dedi: “Onunla güreşebilirsin.” Ertesi sabah

⁵⁵ Mualla Uydu Yücel, **a.g.e.**, s. 141.

⁵⁶ Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s. 52; Omeljan Pritsak, “Türk-Slav Ortak Yaşamı”, **Harvard Ukrainian Studies**, Çev. Osman Karatay, s. 890.

⁵⁷ Akdes Nimet Kurat, **Peçenek Tarihi**, s. 98.

Peçenekler geldiler ve şöyle diyerek seslendiler: “Adamınız var mı? bizimki hazır.” Her iki taraf karşı karşıya geldi. Peçenekler kendi askerlerini gönderdiler. O çok heybetli ve korkunç görünüyordu. Vladimir’in askeri de ilerledi. Peçenek askeri onu görünce gülümsedi, çünkü o orta boyluydu. İki ordu arasındaki mesafeden güreşecekleri yeri tespit ettiler ve askerleri gönderdiler. İkisi de birbirini sıkıştırdı ve sonunda Rus askeri Peçenek askerini elleriyle boğarak öldürdü ve onu yere fırlattı. Bu sırada bir bağırıtı duyuldu ve bunu duyan Peçenek askerleri kaçıştılar. Bizimkiler üzerine giderek onları kovaladılar, yakaladıklarını öldürdüler ve böylece onları yenmiş oldular. Vladimir bu duruma çok sevindi ve bunları geçidin yakınındaki şehre yerleştirerek buraya Pereyslavl adını verdi. Çünkü bu askerin kazandığı şöhreti kendine mal etti. Vladimir ona ve babasına askerî rütbe vererek zaferle Kiev’e geri döndü.”⁵⁸

Bu zaferden sonra aynı yıl Vladimir, Peçeneklerin üzerine tekrar giderek onları yendi. Peçeneklerin toparlanması 996 yılını buldu. 996’da Vasilyev şehrine gelen Peçenekler, Knez Vladimir’i hazırlıksız yakaladı. Peçeneklerin eline esir düşmekten zorla kurtulan Vladimir, bu büyük yenilginin olduğu gün Vasilyev şehrine büyük bir kilise yaptırmak için yemin etti.⁵⁹ Vasilyev’de yaşanan zaferin üzerine Peçenekler, Vladimir’in asker toplamak için Novgorod’a gitmesiyle hemen Belgorod şehri önlerine gelerek burayı kuşattılar.⁶⁰ Şehrin kuşatılmasından dolayı dışarıdan gelen yardım kesildi ve halk açlık çekmeye başladı. Bunun üzerine halk meclisi Peçenekler’e üç gün sonra teslim olunacağı kararını aldı. Fakat yaşlı bir adam kadınlara Rusların geleneksel içeceği olan kiseli yapmayı öğretti. Yapılan bu içecek ile Peçenekler şehrin teslim olmayacağına inandılar ve kuşatmayı kaldırdılar.⁶¹ Birkaç yıl boyunca Peçenekler ile Ruslar arasında herhangi bir temas olmasa da 1001 yılında Peçeneklerin Rus sınırlarına saldırıları devam etti. Bunun üzerine Yan Uşmovets ve Aleksandr Popoviç adındaki iki Rus voyvodası Peçenekler’e saldırarak onların başbuğları Rodman ve oğullarını esir aldılar. 1004’te ise Peçenekler tekrardan Ruslara saldırırsa da gönderilen kalabalık ordu nedeniyle bozkıra dönmek zorunda kaldılar.⁶² Bu yıldan sonraki Peçenek saldırısı 1015’te gerçekleşti. Vladimir, Peçeneklerin üzerine Ryazan knezinin oğlu Boris’i gönderdi. Fakat Boris, babasının ölümü nedeniyle seferi yarıda bırakarak Kiev’e döndü.⁶³

Knez Vladimir’in ölümünden sonra başlayan taht kavgaları, Peçeneklerin aktif olarak Kiev siyasetine karışabilmelerine olanak sağladı. 1015’te ölen Vladimir’in yerine geçmek üzere Kiev’e gelen Svyatopolk’u Kiev halkı kabul etmedi ve babasının ölümünden önce Peçeneklerin üzerine sefere de çıkan Boris’i destekledi. Bu duruma sinirlenen Svyatopolk çareyi kardeşleri

⁵⁸ Povest Vremennih Let, 2012, s. 85-86; Mualla Uydu Yücel, IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarındaki Türkler, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2020, s.195-196

⁵⁹ Povest Vremennih Let, 2012, s. 86; N. M. Karamzin, a.g.e., s. 157.

⁶⁰ N. M. Karamzin, a.g.e., s. 158; Akdes Nimet Kurat, Peçenek Tarihi, s. 99.

⁶¹ Povest Vremennih Let, 2012, s. 89-90.

⁶² Mualla Uydu Yücel, Türkistan’dan Tuna’ya Peçenekler, s. 150.

⁶³ Povest Vremennih Let, 2012, s. 91.

Boris ve Gleb'i öldürerek tahta oturmakta buldu.⁶⁴ İki kardeşini mağlup ederek Kiev tahtına oturan Svyatopolk'un yeni hedefi ise diğer kardeşi Yaroslav oldu. Svyatopolk, Yaroslav'ı ortadan kaldırmak için güçlü bir müttefik arayışına girdi. Bu müttefik, Rus coğrafyasına girdikleri yıldan beri Kiev'i seferleri ile sürekli zorlayan Peçenekler oldu. Peçenekler, iki knez adayı arasındaki husumette Svyatopolk'un yanında yer alma kararı aldılar.⁶⁵ İki kardeş arasındaki ilk karşılaşma Yaroslav'ın 1016'da Kiev yakınlarına gelmesi ile başladı.⁶⁶ İlk karşılaşmada Svyatopolk yaptığı stratejik hata ile Peçenekleri savaşa dahil edemeyerek yenildi ve savaş meydanından kaçmak zorunda kaldı.⁶⁷ Svyatopolk'un kaçıışı, savaşı sonlandırmadı, fakat güvendiği Peçenekler'in 1017'de Yaroslav'a kaybetmeleri ile Svyatopolk, kayınpederi olan Leh Kralı I. Boleslav'dan yardım istedi. 1018'de Novgorod'a giden Yaroslav tekrar asker toplayarak Svyatopolk'a saldırdı ve bu saldırıda Yaroslav'a karşı tutunamayan Svyatopolk çareyi eski müttefiki Peçenekler'e kaçmakta buldu.⁶⁸ Tekrardan Peçeneklerden müteşekkil kalabalık bir ordu kuruldu. Yaroslav da karşısında kalabalık bir ordu olacağının farkında olduğundan pek çok yerden asker toplayarak Alta Irmağı'na doğru yola çıktı. Taraflar burada birbirleriyle üç sefer karşılaştılar ve bu karşılaşmalarda ağır yenilgiler alan Svyatopolk taht iddiasından vazgeçmek zorunda kaldı. 1019'da yaşanan bu hadiseden sonra tam 17 yıl boyunca Rus yıllıkları Peçeneklerden bahsetmez. Bunun nedeni ise Peçeneklerin bu sırada Rus topraklarından uzaklaşarak Tuna'ya doğru gitmeleridir.⁶⁹

Yaroslav döneminin en önemli olayı, knezin bütün Rusya topraklarını oğulları arasında paylaşması oldu. İzyaslav Kiev ve Novgorod'u, Svyatoslav Çernigov şehrini, Vsevolod Pereyaslavlı'ı aldı.⁷⁰ Toprakların paylaşılması knezlere ekonomik ve askerî açıdan avantaj sağladı. Güçlenen knezler, Kiev tahtına oturmak için birbirleriyle daha kanlı savaşlar yaptılar. Büyük şehirlerin yönetimini alan knezler, güç açısından daha avantajlı konuma geldiğinden nispeten daha küçük şehirlerin knezleri tahtı ele geçirmek için işbirliği arayışlarına girdiler. Ayrıca kurulan bu yeni yapı; İzyaslaviç, Svyatoslaviç, Vsevolodoviç gibi hanedanlıkların ortaya çıkmasına da zemin hazırladı.

⁶⁴ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 95.

⁶⁵ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 52; Simon Franklin, Jonathan Shephard, **a.g.e.**, s. 186; Mualla Uydu Yücel, **Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler**, s. 152.

⁶⁶ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 98.

⁶⁷ Peçenekler, Özi Nehri'nin karşı yakasında bulunuyordu ve Svyatopolk'un haberi ile saldırıya çıktılar. Özi'nin kabarması nedeniyle savaşa dahil olamadılar ve mevsim şartlarını hesaplayamayan Svyatopolk, ilk karşılaşmada müttefiki Peçenekler'i kullanamadı. Bkz. **Povest Vremennih Let**, 2012.

⁶⁸ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 99.

⁶⁹ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 53.

⁷⁰ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 37; Kezban Acar, **a.g.e.**, s. 39.

Peçeneklerin Rus topraklarına yaptıkları bir sonraki akın 1036 yılında oldu. Kiev Knezi olan Yaroslav, knezliği döneminde Rusya'nın tek büyük knezi olmak için diğer bütün knezlik topraklarını ele geçirme siyaseti gütmekteydi. Bu siyaset, kardeşi Tmutorakan Knezi Mstislav'ın ölümünden sonra daha da şiddetlendi. Büyük knezin 1036'daki bu siyaseti sırasında Novgorod'da bulunması üzerine Peçenekler Kiev'i kuşattılar.⁷¹ Yaroslav bunu haber alır almaz Slovenlerden ve Novgorodlulardan oluşturduğu bir ordu ile Peçenekler üzerine yürüdü. Yıllıklar hadiseyi şu şekilde anlatmaktadır:

“1036 (6544) senesinde Yaroslav Novgorod'da bulunuyordu; o, Peçeneklerin Kiev civarında toplanmış oldukları haberini aldı. Varyag ve Slovenlerden ibaret büyük bir ordu ile Kiev'e geldi. Peçeneklerin haddi hesabı yoktu. Yaroslav şehirden çıkarak Peçeneklerin üzerine yürüdü. Varyaglar merkezde, Kievliler sağ kolda, Novgorodlular da sol kolda mevki almışlardı. Peçenekler, bugün St. Sophia Kilisesi'nin bulunduğu mevkiye gelerek harbe tutuşmuşlardı. Müthiş bir harp olmuş ve Yaroslav zorlukla akşama doğru Peçenekleri mağlup etmişti. Peçenekler, muhtelif yerlere kaçmışlar, birçoğu da Setomli Nehri'nde ve diğer nehirlerde boğulmuştu. Kalanları da bugüne kadar tamamıyla kaybolmuşlardır.”⁷²

Rus yıllıklarında anlatılan bu hikâyeye göre Peçenekler kalabalık bir orduyla Kiev'i kuşattı. Knez Novgorod'dan topladığı orduyla Peçenekler üzerine yürüdü ve uzun süren savaşta ancak akşama doğru onları yenebildi. Hikâyenin sonunda Peçenekler ya nehirlerde boğuldular ya da güçlkle kaçtılar ve bu yıldan sonra Ruslar üzerine yapılan Peçenek akınları durdu.

Yıllıkların verdiği bilgiye göre, Peçenek akınları knez tarafından savaş sonucunda durduruldu. Fakat Peçenekler, Kiev Knezi Yaroslav'ın Svyatopolk ile giriştiği taht mücadelesinden sonra kalabalık küteler hâlinde Tuna'ya doğru göç etmişlerdi. Nitekim yıllıklarda 17 yıl süreyle Peçenek akınlarından bahsedilmemesi, Peçeneklerin Dinyeper boyundan çekildiklerini kanıtlar niteliktedir. Uz (Oğuz) kütelerinin aynı yıllarda Özi'nin doğusundan Kiev bölgesine gelişleri Rusların Peçenekler ile yaptıkları son savaşa denk geldiğinden yıllıklar Peçeneklerin Rus coğrafyasından göçlerini savaşa bağlamışlardır. Aslında bu göç, kalabalık Uz kütelerinin geliş ile ilgilidir.⁷³ Kiev'i kuşatan Peçenek grubu da Uzlarla anlaşarak onların yanında kalanlardır.

⁷¹ Akdes Nimet Kurat, **Peçenek Tarihi**, s. 102; L. N. Gumilev, **Eski Ruslar ve Büyük Bozkır Halkları I**, Selenge Yay., İstanbul, 2014, s. 168.

⁷² **Povest Vremennih Let**, 2012, s.103; Akdes Nimet Kurat, **Peçenek Tarihi**, s. 102; Ribakov, **a.g.e.**, s. 82; Mualla Uydu Yücel, **Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler**, s. 156.

⁷³ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 65; Akdes Nimet Kurat, **Peçenek Tarihi**, s. 103; Umut Üren, *“Doğu Avrupa'da Türkler”*, **Ötüken'den Kırım'a Türk Dünyası Kültür Tarihi**, Haz. İlyas Kemaloğlu, Ahmet Kanlıdere, Ötüken Yay., İstanbul, 2020, s. 160.

1036'daki son Peçenek-Rus karşılaşmasından sonra Rus yurduna yapılan Peçenek akınları durdu. Bu safhadan sonraki ilişkiler daha çok knezlerin kendi aralarındaki mücadelelere Peçenekleri karıştırması şeklinde gerçekleşti.⁷⁴ Bazı gruplar knezlerle anlaşarak paralı askerlik yapmaya başladılar. Knezler tarafından bu Peçenek grupları sınır boylarına yerleştirildiler.⁷⁵ Uzlar ise Rus knezlerinin 1048 ve 1060 yıllarındaki ortak hareketleri neticesinde mağlup olarak Dinyeper boylarından çıkarıldı, yurtlarını kaybeden gruplar Tuna boylarına Peçenekleri takiben göç ettiler.⁷⁶ Rus coğrafyasında kalan Uz grupları, daha önce Peçenekler gibi sınır boylarına yerleştirildi. Bundan sonraki Peçenek-Rus temasları, Vladimir Monomah'ın Kiev knezi olmasından önce gerçekleşti.

Knez, Kıpçaklara karşı ortak harekât fikrini açıklamak için 1097 yılında diğer knezleri Lübeç'te topladığında Peçenekleri de çağırdı. Aynı yıl, Kiev Knezi Svyatopolk'un Vladimir-Volin Knezi David'in suikâstine uğramasından sonra David, Peçeneklerin de olduğu Türk gruplarının kendi tarafında duracağını düşündüğünü belirtti.⁷⁷ Aynı yıllar içerisinde yaşanan olaylara baktığımızda knezlerin Peçenekleri kendi siyasetlerinde aktif şekilde kullandıklarını görüyoruz. Yine sonraki yıllarda Vladimir Monomah'ın 1103'te Kıpçaklara karşı yaptığı Dolobsk toplantısına katılmayan Peçeneklerin topraklarına Ruslar tarafından bir uyarı akını yapıldı.⁷⁸

1116'da Peçenekler, Uzlarla birlikte Ten boylarında Kıpçaklara saldırdılar, ardından da Kiev Knezi Vladimir'in yanına geri döndüler.⁷⁹ Peçeneklerin karıştığı bir sonraki olay, Kiev Knezi İzyaslav ile Yuri Dolgorukiy arasındaki mücadele oldu. Peçenekler, Yuri Dolgorukiy'e karşı Kiev knezi İzyaslav'ın yanında yer aldılar.⁸⁰ 1159 yılında ise bir diğer Kiev Knezi Rostislav, Knez İzyaslav Davidoviç'e karşı verdiği mücadelede Peçeneklerden yararlandı. Peçeneklerle ilgili yıllıklardaki son kayıt Rus coğrafyasının Moğol istilasına maruz kaldığı 1223 yılıyla tarihlendirildi.⁸¹ Yıllar boyunca Rus topraklarına saldıran Peçenekler, Kıpçakların Rus coğrafyasına girişi ile birlikte Ruslar tarafından askerî güç olarak kullanıldı. Ayrıca Rus

⁷⁴ Mualla Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s. 157.

⁷⁵ Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, s. 103.

⁷⁶ İbrahim Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 177.

⁷⁷ *Polnoe Sobranie Russkih Letopisey Lavrentiyevskaya i Troitskaya Letopisi*, Tom I, Sankt-Petersburg, 1846, s. 174-176.

⁷⁸ Mualla Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s. 161.

⁷⁹ *Lavrentiyevskaya i Troitskaya Letopisi*, 1846, s. 197.

⁸⁰ Mualla Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, s. 163.

⁸¹ *Troitskaya Letopis*, Perevod M. D. Priselkov, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1950, s. 307.

knezleri, Peçenekleri sadece Kıpçaklara karşı değil, onlardan kendi siyasetlerinde de müttefik olarak istifade etti.

Sonuçla, Karadeniz'in kuzeyini paylaşan Rus ve Türk boyları, Kıpçak öncesi dönemde giriştikleri mücadelelerde birbirlerini etkilediler. Bu etkileşim, Hazar döneminde Slav boylarından vergi alınması ile başlayarak Uzlar ile devam etti. Ardından Peçeneklerin Karadeniz'in kuzeyine gelmesi ile Türk-Rus ilişkileri daha gelişmiş bir hâl aldı. Rus knezleri, zaman zaman Peçeneklere hediyeler göndererek onlarla anlaşma yoluna gittiler. Gönderilen hediyeler aracılığıyla iki taraf arasındaki etkileşim diri tutuldu. Kiev Knezi Svyatoslav'ın bir Peçenek beyi gibi yaşayıp Türklere özenmesi, Peçeneklerin Rus knezlerini yaşam tarzları ile de etkilediklerini göstermektedir. Knezler dışında Kiev halkı da Türk boylarından etkilendi. Bu durumu Kiev kuşatmasında Peçenek dilini konuşabilen Rus gencinin oluşuyla anlayabiliyoruz. Bu etkileşim sonucunda, Rus yıllıklarında Peçenekler ile evlilik kayıtları olmamasına rağmen Rusları yüz yıldan fazla etkileyen Peçenekler ile Ruslar arasında evlilik yoluyla aralarında bağlantı kurulmamış olması mümkün değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIPÇAKLARIN KARADENİZ'İN KUZEYİNE GELİŞİ VE İLK KİEVLİ KNEZLERİN KIPÇAK SİYASETİ BAĞLAMINDA EVLİLİKLERİ

Bizans ve Latinlerin “Kumanos, Kumanoi, Cumanos, Komani”, Rusların “Polovets”, Almanların “Falben, Falones, Valani, Valwen, Palladi”, Ermenilerin “Khartes”, Macarların “Kun”, İslam Kaynaklarının da “Kıfçak, Khıfşak” dedikleri İşim-Tobol boyunda oturan ve Kimeklerin bir kolu olan Kıpçakların Volga boyuna gelişi, 1030 yılında gerçekleşti.⁸² İlk Rus yıllıklarında ise Kıpçakların adı ilk kez 1055 yılında geçmektedir.⁸³ İlk bilgilere göre, Kıpçak beyi Boluş, Pereyaslavl bölgesine gelerek knez ile barış anlaşması yaptı.⁸⁴ Nitekim Kıpçakların buradaki en büyük komşuları; Kiev, Pereyaslavl ve Çernigov knezlikleriydi. Komşu olunan bu Rus şehirleri bölgenin en büyük şehirleriydi. Kıpçaklar da kendilerinden önceki Türk boyları gibi Rus kervanları ve şehirlerine saldırılar düzenlediler.⁸⁵ Yapılan bu akınlardaki ana amaç, Ruslardan davar, kıymetli eşyalar ve esirler toplamaktı. Bu sırada Ruslar, Kıpçak akınlarını birtakım hediyeler vererek engellemeye çalıştılar.⁸⁶

1054-1055 yılları arasındaki ilk etkileşimden sonra Ruslar ile Kıpçaklar arasında birtakım sorunlar yaşandı. Kıpçaklar konargöçer hayat tarzları dolayısıyla hayvanlarına mera alanları yaratmaya çalıştı. Rus çiftçiler ise bozkırı ekilebilir alanlar haline getirmeye çalıştılar. Arazilere yapılan Kıpçak akınları Ruslarla savaşlara girilmesine neden oldu. İlk Kıpçak-Rus muharebesi 1061 yılında gerçekleşti. Knez Vsevolod, İskal yönetimindeki Kıpçaklar ile karşılaştı ve yapılan savaştan mağlup olarak ayrıldı.⁸⁷

Kıpçakların Ruslara karşı saldırgan bir tavır takınmalarının bir diğer nedeni de Rus knezlerin kendilerinden kaçan Uz ve Peçenek boylarına sahip çıkmasıydı. Özellikle Kiev’e sığınan Uz ve Peçenek boyları askerlik görevine alınarak knezliğin öncü atlı birlikleri hâline getirildi.⁸⁸ Buna örnek olarak Kıpçakların 1068 yılındaki Kiev seferini verebiliriz. Rus knezleri,

⁸² Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz’in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 73; s. 10.; İbrahim Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 182; İlyas Topsakal, **İdil Bulgarları ve İslâmiyet**, Ötüken Yay., İstanbul, 2019, s. 33.

⁸³ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 140; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 108; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, TTK, İstanbul, 2014, s. 57.

⁸⁴ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 140; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 108; Asım Korkmaz, **Kuman-Kıpçaklar**, Ötüken Yay., İstanbul, 2019, s. 48.

⁸⁵ A. Bruce Boswell, “The Kipchak Turks”, **The Slavonic and East European Review**, C.6, 1927, s. 71.

⁸⁶ Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 48.

⁸⁷ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 142; ; P. A. Golubovskiy, **Peçenegi, Torki i Polovtsi do Naşestviya Tatar**, s. 77; **Povest Vremennih Let**, 2012, s.109; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s. 59; İlyas Kemaloğlu, **Rusların Gözüyle Türkler**, s. 22.

⁸⁸ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 39; Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 45.

düşmana karşı Pereyaslavl'da birleşse de savaş, Alta Irmağı yakınlarında gerçekleşti ve Kıpçaklar bu çarpışmadan galip ayrılan taraf oldu.⁸⁹ Bu mağlubiyet, Ruslar tarafından Tanrı'nın kendilerine olan öfkesi şeklinde yorumlandı.⁹⁰

Kıpçakların saldırgan tavırları karşısında İzyaslav ve Vsevolod Kiev'e sığınırken, Svyatoslav Çernigov'a kaçtı.⁹¹ Alta Irmağı'nda yaşanan bu savaş, Kıpçakların Rusları mağlup ettiği ilk savaştır. Bu savaş sonucunda Ruslar, Kıpçakların diğer Türk boylarına göre daha güçlü olduğu gerçeğini kabul ettiler.

Kıpçakların saldırıları, Rusları önlemler almaya zorladı. Kıpçak baskınlarına karşı kaleler inşa edildi. Ayrıca orman kuşağından bozkır sınırı boyunca uzanan tahkimli bölgeler, şehirler ve hendekler oluşturuldu. Kurulan bu şehirlere Kiev'e sığınan Uzlar ve Peçenekler yerleştirildi. Ruslar, bozkırdan gelip kendilerine sığınanları bir diğer bozkırdan gelene karşı savunma hattı olarak kullanma stratejisini uyguladı. Alınan bu tedbirler Kıpçakların saldırılarını hafifletse de kesin olarak durduramadı.⁹²

Rusya'daki taht karışıklıklarından da yararlanan Kıpçaklar, 1068'deki zaferlerinden sonra Dinyeper'in sağ tarafına geçerek burada yağma faaliyetlerine devam ettiler. 1071'de Dinyeper'de bulunan Rostovtsev ve Neyatin'e saldırdıktan sonra,⁹³ 1079'da, Voin kasabasını yağmalayan Kıpçaklar ertesi yıl da Novgorod'a saldırdılar. Bu saldırılar sonrasında Knez Vsevolod, Kıpçaklarla barış yapmak zorunda kaldı.⁹⁴ 1055'teki ilk karşılaşmadan sonra *veçe* adlı halk meclisinin de kararları neticesinde Rus topraklarında hızla ilerleyen Kıpçakların kısa bir sürede Tuna'nın ağzına kadarki topraklarda hâkimiyet kurduğunu görüyoruz.⁹⁵

Kafkaslar'da Kuban'ı da kapsayan Kıpçak hâkimiyeti, kuzeyde Oka-Sura nehirleri boyunca Bulgar sınırına kadar uzanıyordu. 1080 yılında Novgorod-Seversk bölgesine kadar sokulan Kıpçaklar, Desna ve Starodub'u yağmalarken Novgorod-Seversk Knezi Roman da Kıpçaklar tarafından öldürüldü.⁹⁶

⁸⁹ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 145-146; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 112.

⁹⁰ Simon Franklin-Jonathan Shephard, **The Emergence of Rus 750-1200**, s. 252.

⁹¹ Kezban Acar, **a.g.e.**, s. 39.

⁹² Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 39-40.

⁹³ Bela Kossanyi, "XI-XII. Asırlarda Uzlar ve Komanların Tarihine Dair", **Belleten**, Cilt VIII, Sayı 29, Ankara 1944, s. 126.

⁹⁴ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 149; Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 77; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 116.

⁹⁵ Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s. 59; Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s. 77.

⁹⁶ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 149; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 135.

Ruslar'ın Kıpçaklara karşı kurdukları savunma hatları art arda gerçekleşen akınlara karşı koyamıyordu. Nitekim 1083 yılında Goroşin mevki, Kıpçaklar tarafından yağmalanırken 1084'te sekiz bin kişilik Kıpçak birliği Kiev yakınlarındaki Prilut şehrini de harabeye çevirdi.⁹⁷ 1085 ve 1092'de akınlar devam etti ve Dinyeper'in sağ tarafı epeyce hasar gördü. Kiev'de yaşanan iç karışıklıklar, Kıpçaklara karşı toprakları savunmayı engelliyordu. Rus toprakları üzerindeki hâkimiyet sahası genişlerken Kiev için çıkılması zor bir durum oluştu.

Yıllıklar ağırlıklı olarak Kıpçakların askerî yönlerine vurgu yapsa da Kıpçak beylerinin adlarına da yer vermişlerdir. Yıllıklarda Aepa (Ayepa), Başkord, Bonyak (Bonyakoviç), İtlar, Kotan, Kityan, Kolotan (Kolotanoviç), Konçak (Konçakoviç), Otrak (Otrakoviç), Kotyan (Kotyan Sulotoviç), Osoluk, Şarukan, Urosoba gibi önemli Kıpçak beylerinin isimleri geçmektedir.⁹⁸

Kıpçakların 1068'den sonraki en büyük askerî seferi, 1093 yılında yapıldı. Rus knezlerinin Uzları himaye altına alıp onlar için Torçesk şehrini kurmaları, Kıpçakların Torçesk'e saldırmalarına neden oldu. 1093'te Kiev Knezi olan Vsevolod'un ölümü üzerine İzyaslav'ın oğlu Svyatopolk Kiev tahtına oturarak büyük knez oldu. Kıpçaklar ve Kiev knezleri arasındaki ilk evlilik Knez Vsevolod zamanında yaşandı, fakat bu evlilik siyasete aktif olarak yansımada.⁹⁹ Haberi duyan Kıpçaklar, Svyatopolk'un Kiev knezi olması şerefine elçiler göndererek barış yapılmasını teklif ettiler ve knezden hediyeler istediler. Kiev knezi ise Kıpçakların barış isteklerine olumlu yaklaşmayıp elçileri tutuklattı. Peçeneklerden beri var olan yeni knezden hediye alma geleneğinin Svyatopolk tarafından uygulanmaması Kıpçakların öfkelenmesine neden oldu. Ayrıca Torçesk şehrinin Uzlara verilmesine de tepkili yaklaşan Kıpçaklar, hediye olayını da bahane ederek kalabalık bir ordu ile yeni kneze karşı sefere çıktılar.¹⁰⁰

Bunun üzerine Svyatopolk, elçileri serbest bırakarak barış yapmayı teklif etti, fakat knezin bu teklifi kabul görmedi.¹⁰¹ Savaşta Kıpçaklar, birleşik Rus-Uz askerlerini yenerken Svyatopolk geriye kalan iki bölük ile savaş alanından zorlukla Kiev'e kaçtı.¹⁰² Yapılan savaşın ardından Kıpçaklar Torçesk şehrine ilerleyerek burayı kuşattılar ve 9 ay süren kuşatmanın

⁹⁷ Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s. 78.

⁹⁸ Mualla Uydu Yücel, "İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine Ait Şahıs İsimleri", **İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı 39, İstanbul, 2004, s. 183-210.

⁹⁹ İlyas Kemaloğlu, **Altın Orda ve Rusya**, s. 253.

¹⁰⁰ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 80; Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁰¹ Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁰² B.A. Ribakov, **a.g.e.**, s. 115.

ardından şehir düştü. Buradaki Uzları esir alarak bozkıra götürdüler ve şehri de yaktılar. Şehirde yaşanan panik havası Rusların yıllıklarında şu şekilde anlatılmıştır:

“Günahlarımız için cezalandırılıp hatalarımızın acısını çekiyoruz. Bütün şehirlerimiz ve köylerimiz yıkıldı. Hayvanlarımızın otladığı alanlar şimdi ıssız, tarlalar bakımsız ve vahşi hayvanların yurdu olmuş durumda. Kıpçaklar geniş bir alana yayıldılar ve Torçesk’e geri döndüler. Halk açlıktan bîtap düşerek teslim oldu. Şehir Kıpçaklar tarafından alındıktan sonra ateşe verildi ve ahalisi göç ettirildi. Böylece bir çok Hristiyan aç, susuz, soğuktan bitkin ve acınacak hâlde bilinmeyen bir yere sürüklendi.”¹⁰³

Görüldüğü gibi Rus yıllıkları Kıpçakların 1093’teki kuşatması hakkında şehirde kapalı bırakılan insanların aç, susuz ve perişan halde kaldıklarını ve yorgun düştüklerini nakleder.¹⁰⁴ Yıllık yazarının anlattığı bu bilgiden hareketle Kıpçakların da Karadeniz’in kuzeyindeki diğer Türk boyları gibi *oblajanie* taktiğini uyguladığı anlaşılmaktadır. Oblajanie taktiğinin amacı ise kuşatılan şehrin ikmal ve iâşe noktalarını keserek dışarıdan yardımın gelmesine karşı koyarak insanları hem bedensel hem de zihinsel olarak zor durumda bırakarak kuşatmada mukavemeti engellemektir. Bunun neticesinde Rus knezleri ve onların yanında yer alan Peçeneklerle Uzların Kıpçaklar karşısında hezimete uğraması, şehirdeki endişeyi arttırmış, bu da Kıpçakların şehri kolayca kontrol edebilmesini sağlamıştır.

1. Akrabalık İlişkilerinin Başlaması: Kiev Knezi Svyatopolk’un Kıpçak Hanı Togorkan’ın Kızıyla Evliliği

Rus knezleri, birleşmelerine ve diğer Türk boylarının desteğine rağmen Kıpçakları yenemeyeceklerini anladılar. Öte yandan Kıpçakların boylar olarak grup hâlinde hareket etmeleri, zaferlerinin en önemli etmenlerinin biriydi.¹⁰⁵ Askerî ilişkilerde Kıpçakların Ruslara karşı olan üstünlüğü, Rus knezlerine onlarla işbirliği veya barış anlaşmaları yapma suretiyle Kıpçakları saldırıdan uzak tutma politikasını uygulattırdı. 1094’te Kiev Knezi Svyatopolk, Kıpçaklara barış teklifinde bulundu. Yapılan barış sonucunda barışın nişanesi olarak Kiev Büyük Knezi Svyatopolk, Rus masallarında Zmeyîç (yılan oğlu) olarak tasvir edilen Kıpçak Hanı Tugorkan (Togor)’ın kızı ile evlendi.¹⁰⁶ Kiev knezi ile Kıpçak kızları arasında yapılan

¹⁰³ **Povest Vremennih Let**, 2012, s.140-141; Kezban Acar, **a.g.e.**, s. 40. ; Şehrin düştüğü bu hal hakkında ünlü Rus tarihçilerden B. A. Ribakov, insanların aç ve susuz kaldığı, bu nedenden dolayı Kıpçak akınlarına dayanamayarak şehre kapandığı, knezlerin Kıpçak güçlerine karşı koyamadıkları için halkı yalnız bıraktıkları hakkında yorumlar yapmıştır. Detaylı bilgi için Bkz. B. A. Ribakov, **Perviy Veka Russkoy İstorii**, s. 114-116.

¹⁰⁴ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 147.

¹⁰⁵ Janet Martin, **Medieval Russia 980-1584**, Cambridge University Press, 2007, Cambridge, s. 57-58; Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 51

¹⁰⁶ **Troitskaya Letopis**, 1950 s. 175; B. A. Ribakov, **a.g.e.**, s. 115; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 148; A.F Litvina, F. B. Uspenskiy, **Ruskiy İmena Polovetskih Knyazey**, Institut RAN, Moskva, 2013, s. 22; Stuart Tompkins, “Kievan Russia”, **Handbook of Slavic Studies**, Ed. Leonid Strakhovsky, s. 68; S. P. Şavelyov, “Tugorkan”, **Bolşaya Rossiyskaya Entsklopediya**, Tom III, Moskva, 2016, 476

evliliklerin siyasete kesin olarak yansıdığı ilk evlilik, Svyatopolk tarafından yapılmış oldu. Rus knezleri ve Kıpçaklar arasındaki anlaşmazlıkların iki hanenin barış anlaşmaları sürecinde evlilik bağları kurulması esası ile çözülmesi, Rusların uyguladığı önemli politikalandı. Bununla akrabalık bağlarının kurulmasından çok Kıpçakların Rus topraklarına yağmalarını engellemek ve gerektiğinde yardımlarını alabilmek amaçlanmıştır. Kıpçaklarla bu tür ilişkileri daha çok Kiev, Çernigov, Suzdal ve Smolensk knezlikleri geliştirdi. Yıllıklarda dönemin önemli Kıpçak hanlarının isimlerinin geçmesine karşın onların kızlarının isimleri çoğunlukla zikredilmez ve evlendikten sonraki hayatlarıyla ilgili de bilgi verilmez.¹⁰⁷ Fakat bizim için en önemli sonuç ise yapılan bu evliliklerin Rus kanını etkilemesidir. Buna göre, Svyatopolk'un evliliği ile İzyaslaviç hanesine Kıpçak kanının karıştığını söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, Rus knezleri ve Kıpçaklar arasında başlayan akrabalık ilişkileri aradaki kavgaları tam anlamıyla bitirmeye yetmedi. 1096 yılında Kiev'e gelen Kıpçak elçileri İtler ve Kitan'ın öldürülmesi taraflar arasındaki münasebetlerin yeniden bozulmasına neden oldu.¹⁰⁸ Gönderilen elçilerin öldürülmeleri yıllıklarda detaylı bir biçimde anlatılmaktadır:

“İki Kıpçak Başbuğu İtler ve Kitan barış için Kiev yakınlarına geldi. Adamları ile aynı yerde kaldılar ve tamamen emin olduktan sonra Knez Vladimir Monomah ile görüştiler. Knez önce Kitan ile görüşti. Drujinası ve Olbeg Ratiboriç kneze onları öldürmeyi teklif etti. Knez buna yanaşmadı. Onlar kneze: “Knez! Onlar verdikleri sözleri tutmuyor, birçok Hristiyanı öldürdüler, onları öldürmek günah değildir” dediler.”¹⁰⁹

Knezin askerlere inanmasından sonra ilk olarak Kitan ve askerleri öldürüldü. Ardından Cumartesi günü, İtler, Ruslar tarafından bir eve çağırıldı. Davete icabet eden İtler suikâste uğrayarak Olbeg Ratiboriç tarafından kalbinden okla vurularak öldürüldü.¹¹⁰ Kıpçaklar elçilerinin haince öldürülmesine kayıtsız kalamayarak Rus arazilerine akınlar yapmaya devam ettiler. Bonyak, Kiev yakınlarındaki Berestov adındaki yazlık sarayı yağmalarken Küre ise Pereyaslavl yakınlarındaki Uste şehrini yakıp yıktı.¹¹¹ Küre ve Bonyak'a Kiev Knezi Svyatopolk'un da kayınpederi olan Tugorkan da eşlik ediyordu. Svyatopolk ve knezler birleşik bir orduyla Rus topraklarını yağmalayan Kıpçak beylerinin üzerine yürüdüler. Yapılan karşı saldırıda Ruslar, Kıpçakları hezimete uğrattılar. Bu savaşta Tugorhan olmak üzere Kıpçak beyleri ve askerleri öldürüldü ve 19 Temmuz 1096'da Tugorhan'ın cesedi, damadı Kiev Knezi

¹⁰⁷ Detaylı bilgi için Bkz. A.F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **Ruskie İmena Polovetskih Knyazey**, s. 26.

¹⁰⁸ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 177; B. A. Ribakov, **a.g.e**, s. 116; P. P. Tolochko, **Kochevoy Narod Stepey i Kievskaya Rus**, Akademia Nauk SSSR, Sankt Petersburg, 2003, s. 66; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 149; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s. 61.

¹⁰⁹ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 177; Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 80; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 149.

¹¹⁰ **Troitskaya Letopis**, 1950, s. 177; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 149.

¹¹¹ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 81.

Svyatopolk tarafından Kiev'e getirilerek Berestov'da merasimle gömüldü.¹¹² Bu husus tarafların, ne kadar savaşıyor da olsalar akrabalık bağlarının oluştuğuna ve Kiev'de Kıpçak beylerine karşı bir saygının varlığına işaret eder.

Tüm bunlardan sonra Kıpçak Başbuğu Küre ani bir baskınla Kiev'e kadar gelerek burayı yağmaladı. Kıpçakların sonu olmayan saldırıları, Rusları yeni tedbirler almaya itti. Svyatopolk'un Kiev knezliği sırasında Çernigov knezliği yapan Vladimir Monomah, Kıpçak akınlarına karşı Sula ve Trubej nehirlerinin belirli noktalarına bekçiler yerleştirdi ve savunmayı güçlendirerek ününü arttırdı. Bu sayede çeşitli Türk boylarını da asker olarak ordusuna dahil etti. 1097'de onun önderliğinde Kiev Knezi Svyatopolk, David ve kardeşi Oleg, Lübeç'te toplandı.¹¹³ Knezler bu toplantıda Kıpçaklara karşı ortak askerî harekât düzenleme konusunda anlaştılar. Yıllıklarda Lübeç toplantısı şu şekilde nakledilir:

"...Svyatopolk kendi askerleriyle bir tarafta Vladimir de kendi askerleriyle diğer tarafta çadırda oturdular. Düşünmeye başladılar ve sonra Svyatopolk drujinasına şöyle dedi: Şimdi gitmeliyim, baharda gidelim eğer şimdi gidersek onların sürülmüş topraklarında mahvoluruz. Vladimir ise: Ben gidiyorum, drujina ise atlarına acıdığından çift sürülmüş topraklara girmek istemiyor! Niçin ölümün sürülmüş topraklarda başladığını bilmiyor musunuz? Köylü tarlasına çıkıp, tam sürmeğe başlarken bir Polovets gelip onu okla vurur, atını alarak köylüler gider. Hanımını, çocuklarını ve bütün servetini ele geçirir ve geri döner. Sizin atlarınıza yazık! Acaba kendinize bu şekilde bir ölüm yazık değil mi? Svyatopolk'un drujinası ona hiçbir cevap veremedi. Svyatopolk şöyle dedi: 'Ben artık hazırım.' Svyatopolk ayağa kalkarken Vladimir ona: 'Kardeşim sen Rus toprakları için büyük hayır yapıyorsun. dedi.'"¹¹⁴

1103 baharında Vladimir Monomah, diğer knezleri de Kıpçaklar üzerine sefere çıkma konusunda ikna etti. 4 Nisan 1103 tarihinde gerçekleşen Suten Nehri Savaşı'nda Rus birleşik orduları hazırlıksız yakaladıkları Kıpçak ordularını mağlup etti.¹¹⁵ Rus süvarileri sadece Kıpçak orduları ile mücadele etmekle kalmayıp canlı herkesi kılıçtan geçirdiler.¹¹⁶ Yıllıklar, Suten Savaşı'nı detaylı bir şekilde anlatırken Kıpçakların önemli beyleri Urusoba, Kçıya, Arslanapu, Kitanapu, Kumana, Asupa, Kurtka, Çenegrepu, Surbarya'nın öldürüldüğünden bahseder.¹¹⁷

¹¹² Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s. 81; İbrahim Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 183.; **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 151.

¹¹³ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 40.; Kezban Acar, **a.g.e.**, s. 41.

¹¹⁴ **Povest Vremennih Let**, 2012, s.154-155; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s. 318-319.

¹¹⁵ **Povest Vremennih Let**, 1846 s. 183; Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri**, s. 82; **Troitskaya Letopis'**, 1950, s. 199; P. P. Tolochko, **a.g.e.**, s. 68.

¹¹⁶ L. N. Gumilev, **a.g.e.**, s. 377.

¹¹⁷ Ayrıca, öldürülen Kıpçak beylerinden bahsedilirken ismi verilen beylerin dışında iki yıl önce yapılan barışı bozduğu iddia edilerek esir alınan Beldüz'ün parçalanarak öldürüldüğü hakkında bilgi verilir. Detaylı bilgi için Bkz. **Povest Vremennih Let Po Lavrentievskomu Spissku**, 1846, s. 184.

Rusların Suten Nehri Savaşı'nda elde ettikleri galibiyet, knezlerin Kıpçaklara karşı aldıkları ilk büyük zaferdi. Bu zaferle birlikte Rus knezleri, Kıpçaklara karşı birleştiklerinde onlara karşı koyabildiklerini anladılar. Fakat Kıpçak saldırıları son bulmadı. 1105 ve 1106 yıllarında Bonyak Han Pereyaslavl'a saldırdı.¹¹⁸

Bonyak'ın Rus yurduna hücumları sonrasında 1107 yılında Kıpçak beylerinden Şaruhan da¹¹⁹ Bonyak'a katıldı ve Ruslara karşı ortak hareket ettiler. 1107 yılını takip eden iki başarılı seferden sonra Ruslara karşı girişilen seferde Bonyak ve Şaruhan başarısız oldu. Bonyak'ın kardeşi ölürken Şaruhan da savaş meydanından güçlkle kaçtı.¹²⁰ Rusların başarılı seferi sonrasında Kıpçakların Kiev ve çevresindeki önemli komutanları ve genç askerleri ölmüştü. Bu nedenden ötürü sayıca az da olsa yağma faaliyetlerini devam ettirmelerine rağmen daha büyük sefer yapmak için de fırsat kollamaya başladılar. Ancak Ruslar onlardan erken davranarak 1111 yılında Kıpçakların üzerine büyük bir sefer daha düzenlediler. Bu seferde Kıpçakların gücünü tamamen kırarak onlardan köle de aldılar.¹²¹

¹¹⁸ L. N. Gumilev, **a.g.e.**, s. 377; Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri**, s. 83.

¹¹⁹ Povest Vremennih Let'in 1107 yılını anlatan bölümünde Bonyak ve Şaruhan'ın 7 Mayıs'ta birlikte Pereyaslavl bölgesine geldiklerinden bahsedilmektedir. Ayrıca bununla birlikte Şaruhan adı yıllıklarda Şarukan şeklinde geçmektedir. Detaylı bilgi için Bkz.. **Povest Vremennih Let Po Lavrentiyevskomu Spissku**, 1846, s. 186.

¹²⁰; **Povest Vremennih Let**, 1846, s. 186-187; **Troitskaya Letopis'**, 1950, s. 202-203; Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 83

¹²¹ Geoffrey Hosking, **a.g.e.**, s. 74.

1.1.Kiev Knezi Vladimir Monomah'ın Kıpçaklarla Kurduğu Evlilik Siyaseti

1113'te Kiev Knezi Svyatopolk'un ölümüyle birlikte Kiev'de iç karışıklıklar baş gösterdi. Tahta kimin geçeceği konusunda fikir ayrılıkları yaşanırken halk Kıpçaklara karşı yürüttüğü başarılı seferler ile ününü arttıran Çernigov Knezi Vladimir Monomah'ın tahta geçmesini istedi. Vladimir Monomah'ın ilk seferde bunu reddetmesi üzerine halk şehirde karışıklık çıkarmaya başladı.¹²² Ayrıca Vladimir Monomah'a bir mektup gönderdi ve şunları iletiler:

“Knez! Kiev’e gelin! Eğer gelmezseniz büyük talihsizliklerin olacağını bilmelisiniz. O zaman Putyatin ve Sotskih avluları insanlar tarafından tahrip edilecek ama sadece bununla da kalınmayacak, knezin dul eşi, tüm boyarlar, aristokratlar ve manastırlar zarar görecektir. Knez, eğer insanlar manastırları yağmalarlarsa bunun sorumlusu siz olacaksınız”¹²³

Vladimir Monomah 60 yaşında çok tecrübeli bir knezdi. Mektubu aldığı anda Büyük Knezliği reddederse işlerin daha da kötü bir duruma geleceğini anladı ve şartları kabul ederek Kiev’e geldi ve isyanı sonlandırdı. Vladimir Monomah halk, Kiev metropoliti ve piskoposlar huzurunda Büyük Knez olarak tahta oturdu.¹²⁴ Ayrıca Kiev’deki iç karışıklık durumu ve sonucunda Vladimir’in knezliği kabul edişi halk meclisi olan veçenin Kiev’deki gücünü kanıtlar nitelikte oldu.

Knez Vladimir Monomah, diğer knezliklerdeki yöneticiliği sırasında oldukça fazla tecrübe kazanmıştı. Hatta yazdığı nasihatler kitabında seferlerini ve yöneticilik yıllarını detaylıca anlatmıştı. Güçlü ve otoriter yapısı, diğer knezlikler üzerinde gücünü kolayca kabul ettirebilmesini sağladı. Ayrıca önceki senelerde yaptıklarından dolayı diğer knezler tarafından da saygı duyulan bir knez idi. Vladimir Monomah ilk önemli hamlesini daha knez olmadan önce yapmıştı. 1107 yılının Ocak ayında, Bonyak ve Şaruhan ile yapılan savaştan sonra, Vladimir, David ve Oleg, Kıpçaklarla barış anlaşması yapmak için Kıpçak hanlarının yanına gitti. Onlarla barış yaptıktan sonra Vladimir Monomah, oğlu Yuri’ye Osen’in (Asen, Asenev) torunu olan Ayepa’nın kızını gelin olarak aldı.¹²⁵

Bu durum Kiev Knezliği’nin tarihi açısından oldukça önemli bir hamle oldu. Svyatopolk’un başlattığı Kıpçaklarla akrabalık bağları kurma siyasetinin Vladimir Monomah

¹²² B. A. Ribakov, **a.g.e.**, s. 119.; Kezban Acar, **a.g.e.**, s. 41.

¹²³ B. A., Ribakov, **a.g.e.**, s. 119.

¹²⁴ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 41; Geoffrey Hosking, **a.g.e.**, s. 74; George Vernardsky, **Rusya Tarihi**, s. 63; Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 186.

¹²⁵ **Povest Vremennih Let**, 1846 s. 187; **Troitskaya Letopis’**, 1950, s. 203; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s. 140-141; A.F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **a.g.e.**, s. 22; Dinçer Koç, **Rus Kaynaklarına Göre İlk Müslüman Türk Devleti: İtil Bulgar Devleti**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 142.

ile artık gelenekselleştiğini söyleyebiliriz. Yapılan bir barış anlaşmasından sonra barış yapmak için giden Kiev ve Çernigov knezlerinin de çocuklarına Kıpçak kızlarını aldıklarını görüyoruz. Yapılan bu faaliyet, evlilik geleneğinin sadece Svyatopolk ile kalmadığını geleneksel bir hâl aldığını da göstermektedir. Dolayısıyla İzyaslaviçlerden sonra Svyatoslaviçlerin ve Vladimiroviçlerin de kan bağı ile Kıpçaklara bağlandıkları yorumunu yapabiliriz.

Yapılan evliliklere rağmen taraflar arasındaki mücadeleler tüm hızıyla devam etti. Vladimir Monomah'ın Büyük Knez olmasından 3 yıl sonra 1116 da Ruslar, Kıpçaklar üzerine büyük bir sefere çıkarak Sugrov, Sakov ve Balin gibi Kıpçak şehirlerini ele geçirdiler ve birçok esirle geri döndüler.¹²⁶ Ardı ardına yapılan Rus akınları, Kıpçakların gücünü kırdı. Dağılan Kıpçakların bir kısmı Gürcü Krallığı'na, David Agmeneşeli'nin yanına, giderek burada paralı askerlik yapmaya başladılar. Batı Kıpçakları, Vladimir Monomah tarafından kontrol altına alındı. Doğu Kıpçakları ise Suzdal knezleri ile anlaşarak onların yanında paralı askerlik yapmaya başladılar. Bunların dışında kalan Kıpçak boyları ise Güney Rus topraklarını tehdit eder duruma geldi.¹²⁷

Yine Kıpçak boylarının bir kısmı İdil Bulgarlarının yanına sığınmıştı. Vladimir Monomah 1117 yılında Bulgarlarla anlaşarak buradaki Kıpçak beylerini zehirli içkiyle öldürttü. Bu olayda ölenler arasında dünürü Ayepa da vardı.¹²⁸ Yine ilginçtir ki bu tarihlerde Vladimir, diğer oğlu Andrey'i de Kıpçak beyi Turkan'ın (Togorkan) kızı ile evlendirdi.¹²⁹

Andrey'in Dorogobuz Knezliği'ni üstlenen Vladimir adında bir oğlu oldu (öl. 1170). Bu oğlu Kıpçak Hanı'nın kızındandır. Ayrıca Kiev Büyük Knezi Vladimir Monomah'ın üçüncü eşi de Kıpçak kökenliydi.¹³⁰ Görüldüğü üzere Vladimir Monomah'ın ve oğullarının eşleri Kıpçak kökenliydi. Bu husus, taraflar arasındaki askerî mücadeleyi azaltmasa da Kiev knezlerinin artık anne tarafından Kıpçak kanını taşıdıklarını göstermektedir.

Kıpçakların Gürcistan ile İdil Bulgarlarına sığınmaları ve yine aynı yıllarda Andrey'in evliliği sonrasında, 1125'te Vladimir Monomah'ın ölümüyle, Kıpçak beyi Atrak, Gürcistan'da bulunan abisinin vatanına geri dönmesini istedi. Bunun için Atrak abisinin yanına gönderdiği elçiye ona bozkır otunu koklatmasını, bu otu kokladıktan sonra Atrak'ın duyulanıp geri

¹²⁶ Povest Vremennih Let, 1846, s. 201; Troistkaya Letopis', 1950, s.207; Peter B. Golden, "Cumania I: The Qipcaqs in Georgia", AEMA, Wiesbaden 1984, C.4, s. 70-71. Ayrıca Lavrentiyev Yıllığı'nda, alınan şehirler arasında Kıpçak başbuğu Şarukan ile aynı adı taşıyan şehrin olduğu bilgisi de verilir.

¹²⁷ L. N. Gumilev, Avrasya'dan Makaleler, Selenge Yay., İstanbul, 2006, s. 286.

¹²⁸ Povest Vremennih Let, 1846, s. 202.

¹²⁹ Povest Vremennih Let, 1846, s. 202.

¹³⁰ İlyas Kemaloğlu, Altın Orda ve Rusya, s. 253.

dönmeye karar vereceğini söyledi. Atrak, bozkır otunu kokladıktan sonra kendi vatanında ölmenin gurbette yaşamaktan daha iyi olacağını söyleyerek geri dönmeye karar verdi.¹³¹ Bu hikâye, asıl topraklarından göç ederek Karadeniz'in kuzeyine yerleşen Kıpçakların artık bu bölgeyi ana vatanları olarak gördüklerini göstermektedir.

Kiev Knezi Vladimir'in ölümü, Kiev'de yeni bir geçiş dönemini beraberinde getirdi. Bu dönemde tahta kimin geçeceği konusunda kesinlik yokken Kiev'in karşısındaki diğer knezlikler de baş şehirdeki otorite boşluğundan yararlandılar. Nitekim batıda Galiçya, kuzeyde Novgorod, kuzeydoğuda Vladimir-Suzdal knezlikleri güçlenmeye başladı. Ayrıca bunların yanı sıra güçlenen bir başka knezlik Çernigov Knezliği idi.¹³² Kiev'deki otorite boşluğu knezliklerin birbirlerinden kesin ayrılışına neden olmadı, çünkü knezlikler gelenek ve aile yapısı olarak aslında tek yapıdalar. Bu nedenden ötürü bölgede farklı siyasi emelleri olan yapıların ortaya çıktığını söylemek zordur.

Kıpçaklar, Vladimir Monomah'ın uyguladığı saldırgan politikaya rağmen ayakta kalmayı başardılar. Bunun nedeni, aldıkları başarısız sonuçlardan sonra Rusların üstünlüklerini kabul ederek savunmaya çekilip barış anlaşmaları yapmalarıdır. Ayrıca yapılan evliliklerin de bu süreçte önemli etken olduğunu söyleyebiliriz. Diğer tarafta bu durumdan Rus knezlikleri de istifade ettiler. Vladimir Monomah sonrasında Rus knezleri kendi aralarında mücadele verirken sıkça Kıpçakların yardımına başvurdular.

Kıpçaklardan en fazla yararlanarak onlarla evlilik bağına sahip olan Çernigov ve Kiev knezlikleri oldu. Adını zikrettiğimiz bu iki büyük knezlik, birbirlerine üstünlük sağlayabilmek için akrabaları oldukları Kıpçak beylerinden yardım istediler. Kıpçaklar, bu knezliklere yardım ettiler, ancak siyasi karışıklıkların yaşandığı bu dönemden güç kaybetmeleri nedeniyle yararlanamadılar.

1179 yılına gelindiğinde Kiev Knezi Svyatoslav Vsevolodoviç, Kiev'deki hâkimiyetini sağlamlaştırmak adına Konçak ve Kıpçakları Kiev'e davet etti.¹³³ Konçak Kiev knezine yardım etmesine rağmen 1184 yılında knez Svyatoslav Vsevolodoviç, diğer knezlere bu sefer Kıpçaklar üzerine sefere çıkmayı önerdi.¹³⁴ Svyatoslav önderliğinde birleşen 11 knez, büyük bir ordu ve Uz atlıların desteği ile Kıpçaklar üzerine yürüdü. Kıpçaklar hazırlıksız oldukları için ağır

¹³¹ Gerard Chailand, **Göçebe İmparatorluklar/ Moğolistan'dan Tuna'ya M.ö V.yy-XVI.yy**, Doğan Kitap, İstanbul, 2001, s. 85.

¹³² Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 58.

¹³³ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 86.

¹³⁴ **Troistkaya Letopis'**, 1950, s. 268.

kayıplar verdi. Bu savaşın sonucunda Kobyak, Osoluk, Barak, Targa, Daniil, Başkort, Tarsuk, İza, Gleb Treyeviç, Alak, Tolgiya Davidoviç, Turonda gibi Kıpçak başbuğları esir edildi.¹³⁵

Bu olaydan iki yıl sonra, 1186 yılında, Uzların başbuğu Gündoğdu, Kiev Knezi Svyatoslav'a kızarak Kıpçaklarla anlaştı ve Kiev'e saldırdı. Yine bir başka Kiev knezi olan Rurik ise 1203'te Kıpçakların desteğini bulabilmek amacıyla onların Kiev topraklarını yağmalamasına izin verdi.¹³⁶ İki Kiev knezi zamanında yaşanan bu olaylar da Kıpçaklar ile Ruslar arasında Kalka Savaşı'na giden süreç içerisinde sürtüşmelerin yaşandığını göstermektedir. Fakat bunlardan en çarpıcı olanı Kiev Knezi Rurik'in paralı asker olarak kullanmak istediği Kıpçakların Kiev'i yağmalamasına izin vermesidir. Bu olay, Kıpçakların XIII. yüzyıldaki Kiev Knezliği ordusunda bulundukları konumu göstermesi açısından önemlidir.

1.2.Evlilik İlişkilerinin Doğal Getirisi: Vaftiz Olan Kıpçak Beyleri

XII. yüzyılın başlarında Kıpçak kökenli beylerin vaftiz olması neticesinde Rusça isimler aldıkları görülmektedir. Kıpçaklar, Rus knezlerine karşı güçlerini kaybettikleri bu dönemde Hristiyanlığı kabul ederek knezlerin yanında yer alıyorlardı. Örneğin XII. yüzyılda Kıpçaklar arasındaki Daniil ve Roman adlı Kıpçak beylerinin olduğu bilinmektedir.¹³⁷ Daniil, önemli Kıpçak hanlarından Kobyak'ın oğludur ve kaynaklarda Daniil Kobyakoviç olarak geçmektedir. Vaftiz geleneğine baktığımızda vaftiz edilen Kıpçak hanları ve beylerine Rurik soyuna dayanan isimlerin verildiğini görmekteyiz. Daniil adını kullanan ilk Rurik soylu knez ise Daniil Romanoviç Galitskiy'dir.¹³⁸

Daniil Kobyakoviç, Rurik Rostislaviç'in Kiev'i ele geçirmek için oluşturduğu orduda Kıpçak Hanı Konçak ile birlikte knezin Kiev'i ele geçirmesine katkıda bulundu.¹³⁹ Bir diğer vaftiz olan Kıpçak beyi Roman Kziç ise Roman İgoreviçten adını almaktadır. Bu bey ise yıllıklarda adı geçen Kziçlere bağlı bir hanın oğluydu.¹⁴⁰ Bunun gibi adını vaftiz olduktan sonra değiştiren Kıpçak prenslerinden diğer knezliklerle ilgili bölümlerde de bahsedeceğiz. Fakat burada dikkatimizi çeken nokta Kıpçakların, Rus knezlerine Kiev tahtını ve diğer knezlik tahtlarını ele geçirmek için büyük yardımda bulunmaları ve vaftiz olduktan sonra Rurik soyuna

¹³⁵ Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 60.

¹³⁶ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 91.

¹³⁷ A.F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **a.g.e.**, s. 13.

¹³⁸ A.F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **a.g.e.**, s. 126.

¹³⁹ **Troistkaya Letopis'**, 1950, s. 286-288.

¹⁴⁰ A.F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **a.g.e.**, s. 158.

dayanan isimler almalarıdır. Evliliklerde ise Kıpçak kızlarının evlendikten sonra vaftiz olmayı kabul ettiklerini söyleyebiliriz. Fakat Rus yıllıkları, prenses isimlerini nakletmediğinden vaftiz ile değişen isimlere hâkim değiliz. Kiev'deki evliliklerle ilgili bir diğer önemli nokta da Kıpçak kızları ile evlenen Rus knezlerinin doğan çocukları hakkında kaynakların özellikle Vladimir Monomah döneminde yetersiz kalışıdır.

1.3. Akrabaların Büyük İş Birliği: Kalka Meydan Muharebesi

1218'de Kara Hitaylar üzerine sefere çıkan Moğollar, Doğu'da hakimiyetlerini sağladıktan sonra Batıya yöneldiler. Deşt-i Kıpçak'a yapacakları sefer öncesinde Moğolların, Kıpçaklarla ilk tanışıklığı Hârizmşahlar dönemine kadar dayanmaktadır. Bilinen bilgilere göre, ilk karşılaşma Cengiz Han'ın Türkistan seferinden önce yaşandı. Bir Kıpçak beyinin kızıyla evlenerek Kıpçaklarla akrabalık kuran Hârezm Sultanı, Kıpçaklardan Moğollara karşı yardım istemiştir.¹⁴¹ Ardından 1218 yılında yaşanan Otrar Faciası adı verilen olay, Moğolların Batı seferine çıkmasının asıl nedenlerinden oldu. 450 kişilik bir Moğol ticaret kervanının Otrar mevkiinde öldürülmesi üzerine Cengiz Han, dönemin Hârezm Sultanı Alâeddin'den zararının tanzimini istemiştir. Bunun üzerine kendisine gönderilen elçilerin Alâeddin tarafından öldürülmesi ile Cengiz Han'ın orduları 1219'da Hârizmşah topraklarına girdi.¹⁴²

1220-21 yılları arasındaki ilk Deşt-i Kıpçak seferinde Moğol birliklerinin başında Cebe ve Sübedey yer alıyordu. Moğolların önünden yenilerek kaçan Muhammed Hârizmşah'ı takip ederek Horasan üzerinden Kafkaslara giren Cebe ve Sübedey, buradan Karadeniz'in kuzeyine sokularak Deşt-i Kıpçak'ta yağma faaliyetlerine girişti.¹⁴³

Moğolların asıl amacı Deşt-i Kıpçak'ı ele geçirerek ticaret yollarını kontrol altına almaktı. Kıpçaklara karşı ilk etapta barışçıl bir politika izleyen Moğollar, onları Kafkas kavimlerinden kopararak anlaşma yaptılar ve bunun üzerine yalnız kalan Alanlara saldırdılar. Bu saldırıdan sonra Kıpçaklar, savaş ganimetinden paylarına düşeni aldılar. Fakat ilginçtir ki Moğollar, daha önce anlaşma yaptığı Kıpçaklara aniden saldırdı. Moğollarla yaptıkları anlaşmaya uyan Kıpçaklar ise ordularını dağıtmışlardı. Bu da onların yenilmelerine neden oldu.

¹⁴¹ Cihan Yalvar, "Deşt-i Kıpçak'ta Moğol Hâkimiyeti ve Kuman-Kıpçaklar", **Yeditepe Üniversitesi Tarih Dergisi**, s. 12, ss. 3-29, İstanbul 2018.

¹⁴² Aydın Taneri, "Hârizmşahlar", **DİA**, c. 16, s. 228, İstanbul 1997; Gülseren Azâr Nasırabadi, "Hârizmşahlar Devleti, s. 233, **Ötüken'den Kırım'a Türk Dünyası Kültür Tarihi**, ed. İlyas Kemaloğlu, Ahmet Kanlıdere, Ötüken, İstanbul 2020.

¹⁴³ Rene Grousset, **Bozkır İmparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur**, Ötüken, İstanbul 1980, s. 240.

Saldırıda Danil Kobyakoviç ve Yuri Konçakoviç adlı Kıpçak başbuğları öldürüldü, Kotyan ise kaçtı.¹⁴⁴

Moğol ilerleyişinden zor kaçan Kotyan ve Basdı, Rus knezlerinin yanına giderek yaklaşan Moğol tehlikesini onlara anlattı. Galiç knezi Mstislav Mstislaviç, Moğollara karşı knezleri Kiev'e toplanmaya davet etti. Çünkü Rus knezleri arasında birliktelik yoktu. Bu durum Moğollarla girilecek mücadelede büyük bir sorun olurdu. Knezlerin toplanması ile ilgili olay yıllıklarda şu şekilde anlatılmaktadır:

“Kıpçak Hanları, damatları Galiçli Mstislav ve bütün Rus knezlerine pek çok hediyelerle gelerek şu ricada bulundular: Bizim topraklarımızı bugün aldılar. Yarın ise sizin topraklarınızı alacaklar. Bize yardım edin. Kotyan (Köten) özellikle damadı Galiç knezi Mstislav'dan rica etti. Mstislav, kendi Rus knezlerine şöyle dedi: Kardeşlerim, eğer bunlara yardım etmezsek bunlar daha sonra onlara katılacaklar, o zaman da onların güçleri çok olacaktır. Bu şekilde kendi aralarında düşündüler ve akılları başlarına gelerek Kıpçak Hanının isteğini kabul ettiler. Hemen asker toplamaya başladılar ve her biri yönetimleri altındaki bölgelerden topladıkları askerleri birleştirerek Tatarlara (Moğollara) karşı gittiler”¹⁴⁵

Yıllıklarda geçen bu hikâyeden anladığımız üzere Kıpçak beyi Kotyan, Moğolların saldırısına maruz kaldıktan sonra damadı olan Galiç knezi Mstislav'a başvurdu. Mstislav, konuyu diğer knezlere taşıdı. Mstislav'ın Kıpçaklarla yapmak istediği işbirliği altında yatan sebeplerden ilki, yalnız kalan Kıpçakların, Moğollar tarafından kontrol altına alınmaları düşüncesi idi. Diğer motivasyon da Kotyan'ın Rus knezlerine yaptığı konuşma oldu. Knezler, yurtlarını kaybetmek istemediklerinden işbirliğine sıcak baktılar. Moğollar açısından baktığımızda ise, Kıpçaklara uygulanan politikanın aynısı Ruslara karşı da uygulandı. Öncelikle Moğollar tarafından knezlere elçi gönderildi ve onlara Karadeniz'in kuzeyine Kıpçaklar'ı cezalandırmak için geldiklerine dair bilgi verildi. Ayrıca Moğollar, Rusların ebedi düşmanları olan Kıpçakların yaptıklarını hatırlatarak Rusları yanlarına çekmeye çalıştılar. Fakat bu söylemin de başarılı olmadığını görüyoruz.

İlerleyen Moğol ordusuna karşı Kıpçaklar; Galiç, Kiev, Çernigov ve Smolensk knezliklerinin orduları ile harekete geçti. İlk karşılaşmada Mstislav, Moğolların öncü birliğini yendi. Ayrıca saldırılara devam ederek Cebe ve Sübedey'in Don'a kadar çekilmesini sağladı.¹⁴⁶ Fakat bu geri çekilme bir tuzaktı. Daha önce bu şekilde Kıpçakların da tuzağına düşen Ruslar bir kez daha aynı tuzağa düştü. Rus-Kıpçak ordusu, Moğolları takiben Kalka Boyu'na

¹⁴⁴ Altay Tayfun Özcan, “Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 2010, s. 20-22. ; Mustafa Kafalı, “Deşt-i Kıpçak ve Cuci Ulusu”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı:25, İstanbul, 1971, s. 184-185.

¹⁴⁵ **Polnoe Sobranie Russkih Letopisey**, 1846, s.190; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s. 474.

¹⁴⁶ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri**, s. 94.

geldiğinde yorgun düştü. 31 Mayıs 1223'te yapılan Kalka savaşında Moğollar, Rus-Kıpçak birleşik ordusunu mağlup etmeyi başardı. Savaş sırasında Ruslar ağır kayıplar verdiler. Altı knez ve askerler, Moğol birlikleri tarafından öldürüldü.¹⁴⁷ Kiev knezi esir düşerken Galiç knezi Mstislav zorlukla kaçabildi. Kıpçaklar, Moğolların stratejisini anladığından geri çekildiler ve Ruslara göre daha az kayıp verdiler.¹⁴⁸ Kalka Savaşı, Kıpçakların Rus coğrafyasındaki sonunu getirirken, Kiev Knezliği'nin de duraklama dönemine girmesine neden oldu.

Sonuç olarak ilk bölümdeki Kiev Knezliği-Kıpçak ilişkilerinde yapılan evlilikler, Kıpçakların Türkistan'dan Karadeniz'in kuzeyine inerek şiddetli yağma akınları yapmaları üzerine gerçekleşmiştir. İlk kez Kiev Knezi Vsevolod, topraklarında barış ve huzuru sağlamak amacıyla Kıpçaklar ile barış anlaşması yaptı. Yapılan barış anlaşması gereğince ilk evlilik gerçekleşti.

Görüldüğü üzere tüm knezliklerin en büyüğü olan Kiev knezliği, Rus halkının güvenliğini sağlayabilmek amacıyla Kıpçak boyları ile akrabalık bağları kurmanın her iki taraf için de gerekli olduğunu düşünmekteydi. Bu yolla Kıpçaklar daha yakında tutuldu ve yapacakları hamleleri önceden görebilme avantajı elde edildi. Aynı zamanda Kıpçak boyları ise akrabalık bağlarını kullanarak Rus coğrafyasında daha serbest hareket edebilme gücüne sahip oldu.

Bir diğer yandan yapılan evlilikler iki tarafta da ortak vatan düşüncesinin oluşmasına imkân sağladı. Rus knezleri, mücadele ettikleri Kıpçakları akrabalık bağlarını kullanarak yakınlarında tutunca Kıpçaklarda Karadeniz'in kuzeyini vatan olarak görme anlayışının oluşması sağlandı. Bunu ilk olarak Kıpçak Hanı Tugorkan'ın ölümünden sonra Kiev'e defnedilmesi ile görmekteyiz. Bununla birlikte ortak vatan düşüncesine bir diğer kanıt ise Ruslar ve Kıpçakların Karadeniz'in kuzeyini Moğol istilalarına karşı Kalka Savaşı'nda ortak savunma düşüncesidir. İki taraf yurtları olan toprakları bir başka yabancı güce karşı işbirliği ile savundu.

¹⁴⁷ İlyas Kemaloğlu, **Altın Orda ve Rusya**, s. 67; İlyas Kemaloğlu, "Büyük Moğol İmparatorluğu", **Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizogulları**, Ed. İlyas Kemaloğlu, Hayrunnisa Alan, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s. 36; Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁴⁸ Asım Korkmaz, **a.g.e.**, s. 74.

Yine evliliklerin çoğalması Kıpçakların Hristiyanlaşmasını beraberinde getirdi. Evlilik ilişkileri ile Hristiyanlaşmaya başlayan Kıpçakların Rus kökenli isimler aldığı görülmektedir. Bu durum, birlikte yaşanan yurt düşüncesinin oluşması yanında kültürlerin de kaynaşmasını sağladı. Kaynaşan kültürler ile büyüyen yarı Kıpçak kökenli knez çocuklarının Kiev tahtına geçerek bütün Rus knezliklerini yönetmesi de Kiev knezliği ile Kıpçaklar arasındaki evliliklerin en büyük getirisi oldu.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇERNİGOV KNEZLİĞİ İLE KIPÇAKLAR ARASINDAKİ EVLİLİKLER

2.1.Çernigov Şehri ve Knezliğin Oluşum Safhası

Rus bozkırının merkez şehri konumunda bulunan Kiev kadar geniş alana sahip bir diğer şehir de Çernigov Knezliği'ydi. Batı sınırı Dinyeper'e, güneydoğu toprakları Kuzey Kafkasya'ya, kuzeydoğusu ise Oka ve Moskova'ya kadar uzanan¹⁴⁹ Çernigov, Rus topraklarında önemli bir konuma sahipti. XII. yüzyılın sonlarında şehir olarak zirvede bulunduğu dönemde ise kuzeydeki Moskova'nın altından güneydeki Yukarı Donets Nehri'ne, batıdaki Dinyeper'den doğudaki Kursk'a kadar uzanan 400-450 hektarlık alanı kaplıyordu. Bu alan, Kiev'in yaklaşık 360-380 hektarlık alanının çok daha üstündeydi.¹⁵⁰ 1120 yılında Murom ve Ryazan topraklarını kaybettikten sonra bile Çernigov Knezliği, yüzölçümü olarak Novgorod şehrinden sonraki en büyük şehir olma özelliğini taşımaya devam etti. Bir kültür merkezi olarak da Kiev ile yarışan Çernigov şehri hakkındaki bilgiler, şehrin kroniklerinin günümüze kadar ulaşmamış olmasından dolayı sınırlı kaldı. Şehir ile ilgili bilgileri Çernigov Knezliği ile Kiev Knezliği'nin tarihsel süreçlerinin birbirlerini yakından etkilemeleri, hanedanlar arasındaki rekabete katılımlar ve birbirleri arasındaki güç dengelerinin oluşum süreci sayesinde diğer Rus yıllıklarından öğrenebiliyoruz.

¹⁴⁹ H. V. Logaçeva, "Ocobennosti Knyajeskoy Vlasti v Çernigovskoy Zemle", **Vestnik RUDN İstoriya Rossii**, Moskva, 2014, s. 78.

¹⁵⁰ Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov, 1146-1246**, Cambridge University Press, New York, 2003, s. 5.

Çernigov Knezliği'nin ayrı bir knezlik olarak faaliyetleri ilk kez 1024'te gerçekleşti. Kiev Knezi Vladimir'in oğulları arasındaki anlaşmaya göre, Dinyeper bölgesinin sol merkezinde kalan Tmutarakan ve Çernigov şehirleri Mstislav'ın kontrolüne geçti.¹⁵¹ Fakat 1036 yılında Mstislav'ın ölmesiyle Çernigov toprakları tekrardan Kiev'deki Büyük Knez Yaroslav Mudriy tarafından yönetildi.

Kiev merkezli Rus Devleti'nin, kuruluşundan itibaren sağlam bir veraset sisteminin olmadığı bilinmektedir. Büyük knez olabilmek için, kardeşler arasındaki savaşı kazanıp Kiev tahtına oturabilecek yetkinlikte olduğunu göstermek yetmekteydi.¹⁵² Varisleri olmayan bir knez öldüğünde ise kardeşler arasındaki taht kavgaları yerini hanedan içerisindeki meşru adayların mücadelelerine bırakıyordu. Yaroslav da babası Vladimir'in ölümünden sonra kardeşleri ile girdiği taht mücadelesini kazanarak gücünü kanıtladı, bunun sonucunda ise büyük Kiev Knezi oldu. *Akıllı (Mudriy)* lakabı ile bilinen Yaroslav, ölümünden bir gün önce çocukları ile yaptığı konuşmada Kiev'i en büyük oğlu İzyaslav'a bıraktığını, onu da kendisini nasıl dinledilerse öyle dinlemeleri gerektiğini ve ileride Kiev'in onların da olabileceğini vasiyet etti.¹⁵³ Ardından ikinci oğlu Svyatoslav'a Çernigov'u ve diğer oğlu Vsevolod'a ise Pereyaslavlı'ı bıraktığını ilan etti.¹⁵⁴ Knez Yaroslav, böylelikle kendi meşru gücünü kullanarak kardeşlerinin önüne geçtiği büyük Kiev Knezliği mücadelesinde yeni bir safha başlatmış oldu. Bu yeni safha ise Rus veraset anlayışının siyasi sisteminde değişikliklere yol açacak olan hanedanlık sisteminin oluşmaya başlamasıydı. Yaroslav'ın ölmeden önce en büyük oğlu İzyaslav'ı tahta oturtması ile büyük knez olabilme prensibinde yaşlılık esasına geçildiğini görüyoruz. Çernigov Knezliği'nin başına geçen Svyatoslav ise Yaroslav'ın belirlediği kurala göre İzyaslav'dan sonra Kiev tahtına geçmesi gereken kişi konumundaydı. Oluşturulan bu kıdem esasına göre Kiev knezinin ölümünden sonra yaşça daha büyük olan diğer erkek kardeşler tahta geçecek, onların ardılları olan diğer neslin üyeleri ise Kiev Rusyası'ndaki şehirlerin knezliklerini elde edeceklerdi.¹⁵⁵

Yaroslav'ın izlediği bu yeni politika, Kiev Rusyası'nda hanedanlar arası yeni siyasi teşekküllerin ortaya çıkmasını da sağladı. Svyatoslav'ın Çernigov Knezliği'nin yönetimini alması ile Çernigov'da alt bir hanedanlık olan Svyatoslaviçlerin ortaya çıktığını görüyoruz. Oluşan bu hanedan merkezlerinde knezlerin kendi halkları, orduları ve toprakları olan

¹⁵¹ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 101; B. A. Ribakov, *a.g.e.*, s.71; Solovyov, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁵² İlyas Kemaloğlu, *Altın Orda ve Rusya*, s. 62.

¹⁵³ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 109.

¹⁵⁴ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 109.

¹⁵⁵ Barbara A. Engel, Janet Martin, *Rusya Tarihi*, Çev. Feyyaz Şahin, İnkılap Yay., İstanbul, 2019, s. 28.

derebeyliğe benzeyen bir sistem ortaya çıktı. Bu siyasi durumda knezler, yönetim anlamında içeride bağımsız, dışarıda Kiev’e bağlı hâle geldiler.

Yeni veraset anlayışının sonucunda oluşan knezliklerdeki knez çocuklarının soyundan gelenler, rütbelere göre sahibi oldukları kendi hanedanlık topraklarındaki şehirlerin yönetimlerini ellerinde tutarak tecrübe kazanıyorlardı. Parçalı bir eyaletler konfederasyonu hâlini alan Rus knezliklerinde yönetim tek bir yöneticinin elinde olmasa da knezler için Kiev’in başına geçmek, bütün Rusya’yı yönetmek için önemliydi. Tüm hanedanlıklar bu amaçla aile bağları ve kültürlerinin ortak oluşu ile birbirlerine bağlanıyordu.¹⁵⁶

1060’lı yıllarda Çernigov knezi olan Svyatoslav Yaroslaviç, iki evlilik yaptı. Bu evliliklerin ilkinde Killikiya (*Cecilia*) ile, ikincisinde Alman olan Elsdorf’un kızı Oda ile evlendi.¹⁵⁷ Svyatoslav’ın bu evliliklerinden Oleg, David, Yaroslav, Gleb, Vseslav adlı oğulları dünyaya geldi. Babasının ölümünden sonra Svyatoslav, kendisine verilen nasihatlere uyarak knezliğinin ilk yıllarında abisi İzyaslav ve küçük kardeşi Pereyaslavl Knezi Vsevolod ile ortak hareket etti. 1059’da kardeşleri ile amcası Sudislav’ı hapisten çıkarttı.¹⁵⁸ 1060’ta ise yine aynı şekilde kardeşleri ile Uzlar üzerine ortak bir sefer düzenledi.¹⁵⁹ Svyatoslav, yeğeni Rostislav’ın Tmutarakan’a gelip tahta oturmasından sonra, 1065 yılında, Tmutarakan’a sefer düzenledi. Rostislav, amcasının şehre geldiğini gördüğünde ona olan saygısından şehirden çekildi.¹⁶⁰ Bunun üzerine Svyatoslav, buraya tekrardan oğlu Gleb’i yerleştirdi. Fakat aynı yıl Rostislav Tmutarakan’a gelerek Gleb’i kovdu ve tekrardan Tmutarakan tahtına oturdu. 1067’de ise Svyatoslav, kardeşleri ile birlikte Novgorod’u işgal eden Vseslav’ın üzerine yürüdü.

Üç kardeşin topladığı büyük ordu Minsk’i aldı. Ardından, 3 Mart’ta Vseslav ile Nemiga Nehri yakınlarında karşılaştılar. Yenildikten sonra savaş meydanından kaçan Vseslav, Smolensk’te yakalandı ve Büyük Knez İzyaslav tarafından tutsak edilerek Kiev’e getirildi.¹⁶¹ Kardeşlerin vasiyete sadık kalarak güttükleri ortak hareket politikası, Kıpçakların gelişi ile son buldu. Kıpçaklar ilk olarak İskal adı verilen komutanları ile 1061 yılında Pereyaslavl

¹⁵⁶ İlyas Kemaloğlu, **Altın Orda ve Rusya**, s. 63; Paul Bushkovitch, **Rusya’nın Kısa Tarihi**, Çev. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 35.

¹⁵⁷ Rus-Kıpçak evlilikleri dışındaki Çernigov Hanedanlığı evlilikleri için bkz. Martin Dimnik, “The Princesses of Chernigov (1054-1246)”, **Medieval Studies**, 2003, s. 163-212.

¹⁵⁸ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 110; Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov 1054-1146**, Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 1994, s. 44.

¹⁵⁹ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 110.

¹⁶⁰ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 110; George Vernardsky, **A History of Russia**, s. 84-85.

¹⁶¹ **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 112.

Knezliği'ne girmişlerdi. Bu sefer sonrasında Rus yıllıklarında 7 yıl boyunca Kıpçaklardan söz edilmez.

7 yıl sonra, 1068 yılında, Kıpçaklar, Pereyaslavl üzerinden Çernigov ve Kiev üzerine seferler düzenleyince Çernigov Knezi Svyatoslav, Büyük Knez İzyaslav ile ortak hareket ederek Kıpçakları Alta Nehri yakınlarında karşıladı. Fakat Kıpçakların savaşı kazanacağını anlayınca Çernigov'a kaçtı. Yenilen İzyaslav ise Lehistan'a iltica etmek zorunda kaldı.

İzyaslav'ın yenilmesinden sonra Çernigov'a geri dönen Svyatoslav, Kıpçakların Çernigov'a doğru geldiklerini fark etti ve Rus yıllıklarında verilen bilgilere göre onları Snov şehri yakınlarında üç bin kişilik ordusuyla mağlup etti.¹⁶² Kıpçak ordusunun Rus ordusuna göre dört kat daha büyük olduğu bilinmektedir. İzyaslav'ın Lehistan'a kaçması ile gelen tehlikeye karşı Svyatoslav'ın Rus topraklarını savunup zafer elde etmesi, Rusya'da büyük bir ün kazanmasını sağladı. Kıpçaklar yıllıklarda verilen bilgilere göre Tanrı'nın işlenen günahlara karşı gönderdiği bir ceza olarak atfedilirken Kiev knezinin kaçmasından sonra Svyatoslav'ın bu cezaya göğüs geren ve yurdunu savunan çabası takdir edilmiştir.

İzyaslav'ın Lehistan'a Kral Boleslav'ın yanına kaçmasından sonra Kiev'de veçe toplandı ve İzyaslav'ın kardeşlerini babalarının şehri olan Kiev'e çağırdı.¹⁶³ Svyatoslav ise eğer Lehlerin şehre gelip onlara zarar verdiklerini görürse, kardeşi İzyaslav'a karşı savaşla geleceğini ve babalarının şehrinin kurtaracağını bildirdi.¹⁶⁴ Svyatoslav ve Vsevolod, abileri İzyaslav'a Kiev'de düşmanın olmadığını, dolayısıyla Lehlerle birlikte Kiev'e gelmemesi gerektiğini, aksi takdirde halkının Leh askerleri tarafından zarar görebileceğini bildirdi. Bunun üzerine İzyaslav şehre geldi ve kutsal haçı öperek tahta tekrardan oturdu.¹⁶⁵

Daha sonra da Polotsk'ta bulunan Vseslav'ı oradan kovarak kendi oğlu Mstislav'ı Polotsk'a gönderdi. Mstislav daha önceki kriz döneminde babasının yerine Kiev'e gelmişti.¹⁶⁶ 1073 senesine gelindiğinde üç kardeş arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Bu anlaşmazlıklar aslında Kıpçaklar'ın 1068'deki Alta Savaşı'ndaki galibiyeti ile başladı. Yaşanan bu olaylardan sonra İzyaslav'ın dönmesiyle birlikte üç kardeş Vişgorod şehrinde Boris ve Gleb'in mezarlarını

¹⁶² Povest Vremennih Let, 2012, s. 115; Kurat, Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Şehir ve Devletleri, s. 78.

¹⁶³ Povest Vremennih Let, 2012, s. 116.

¹⁶⁴ Povest Vremennih Let, 2012, s. 116.

¹⁶⁵ Povest Vremennih Let, 2012, s. 116.

¹⁶⁶ Povest Vremennih Let, 2012, s. 116.

ziyaret etti.¹⁶⁷ Bu mezarlık ziyaretinde Svyatoslav, Boris ve Gleb'in mezarlarına yaklaştığı sırada bir ağrı hissetti.¹⁶⁸

Svyatoslav'ın hissettiği bu ağrı aslında ömrünün kısa olacağının ve ağır bir hastalığa yakalandığının da göstergesi oldu. Bu hastalık, Svyatoslav'a siyasi dengelerde değişiklik olma ihtimalini hatırlattı.

Eğer, Svyatoslav Çernigov knezi olarak ölürse çocukları gelecekte büyük knez olma hakkını kaybedecekti. Arkasında bekleyen kardeşi Vsevolod onun yerine Kiev tahtına oturacak ve Kiev büyük knezinin soyu Vsevolodoviçler üzerinden yürüyecekti. Bunun farkına varan Svyatoslav, İzyaslav'ı tahttan indirerek Kiev büyük knezi olma planları yapmaya başladı ve kardeşi Vsevolod'u İzyaslav'a karşı çeşitli anlaşmazlıkları da ileri sürerek yanına çekti.

Svyatoslav, Vsevolod'a İzyaslav'ın Vseslav ile birlikte kendisine komplo kurduğunu söyleyerek İzyaslav'a karşı birlik olmadıkları takdirde İzyaslav'ın saldıracağını bildirdi.¹⁶⁹ Bu şekilde Vsevolod'u yanına çekti. 22 Mart 1073'te Svyatoslav, Kiev'e gelerek İzyaslav'ı şehirden kovdu ve Kiev Büyük Knezi oldu. *Povest Vremennih Let* iktidarı ele geçiriş şeklinden hareketle Svyatoslav'ı "aç gözlü bir şeytan" olarak nitelendirmektedir.¹⁷⁰ Fakat bakıldığında Svyatoslav'ın yaptığı siyasi bir hamledir.

Büyük knez olabilmek için sırasının gelmesini bekleyen ve hastalığını öğrenmeden önce İzyaslav'a karşı Lehistan'a kaçmasına rağmen harekete geçmeyen Svyatoslav, hastalığını öğrendikten sonra oğullarının Kiev tahtına oturabilmesi için ölmeden önce Kiev knezi oldu. Babasının belirlediği sırayı bozmasına rağmen Svyatoslav, Çernigov Hanedanlığı'nın Kiev knezi yetiştiren bir nesil olması için siyasi bir hareket gözetti. Svyatoslav, olaysız ve kısa geçen büyük knezliğinden sonra, 27 Aralık 1076'da öldü. Ancak tüm bu çabasına rağmen onun ölümünden sonra veraset sistemi amaçladığı şekilde kendi ailesinin lehine ilerlemedi.

¹⁶⁷ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1054-1146*, s. 76.

¹⁶⁸ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 121; Marvin Kantor, "The Narrative, Passion and Encomium of Boris and Gleb", *Medieval Slavic Lives of Saints and Princes*, University of Michigan, 1983, s. 215.

¹⁶⁹ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 122.

¹⁷⁰ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 122.

2.2. Çernigov Knezi Oleg Svyatoslaviç'in Evliliğinin Çernigov Siyasetine Yansıması

Svyatoslav Yaroslaviç'in ilk eşi Killikiya'dan doğma oğlu Oleg Svyatoslaviç'in vaftiz adı da amcasının adı olan Mikael'dir.¹⁷¹ Svyatoslav'ın ölümünden sonra İzyaslav Kiev'e geri döndü ve İzyaslav'ın ölümünden sonra Kiev tahtına oğlu Svyatopolk barışçıl bir şekilde oturdu.¹⁷² İzyaslav'ın Kiev'e geldiği sene içinde (1077), Oleg Svyatoslaviç Çernigov'da knezlik yapmaktaydı. İzyaslav'ın ölümünden sonra oğlu Svyatopolk'un Kiev büyük knezi olması, Yaroslav'ın bıraktığı veraset sistemindeki değişiklikleri göstermekteydi. İzyaslav'ın tahttan indirilip yerine Svyatoslav'ın knez olması, onun ölümünden sonra da oğlu Oleg'in Kiev büyük knezi olması gerekiyordu. Fakat İzyaslav tekrardan Kiev tahtına oturmuş ve veraset sisteminin gerekliliğini kırarak ölümünden sonra oğlu Svyatopolk'u Kiev büyük knezi yapmıştı. İzyaslav'ın Kiev tahtına tekrar oturmasından sonra Vsevolod, abisine karşı gelmeyip taht iddiasından vazgeçti. Oleg Svyatoslaviç de bu anlaşma üzerine Çernigov'da oturmaya devam etti. Babasının Kiev knezi olmasından sonra Novgorod'da oturmaya başladı, fakat Novgorod'dan vazgeçerek Çernigov'a geri döndü.¹⁷³

Genç Knez Oleg Svyatoslaviç, Kiev'deki hayatının üç yılı boyunca iyi eğitim aldı. Eski geleneklere göre ata bindi, okuryazar bir knez oldu.¹⁷⁴ İlk seferine 12 yaşında iken babası Svyatoslav ile 1066'da Rostislav üzerine çıktı. Ardından amcası ile babasının Minsk seferinde bulundu.¹⁷⁵ Babası Svyatoslav Yaroslaviç, kendisinden sonra büyük knez olmasını istediği Oleg'i Kiev knezi olabilecek karakterde yetiştirmeye çalıştı. Yetişme tarzından askerliğe yetenekli bir knez olduğu görülebilmektedir. Amcası Vsevolod ile geçinemeyen Oleg Svyatoslaviç Çernigov'a yapılan saldırılardan sonra, 1078'de, kuzeni Boris'in yanına, Tmatarakan'a, kaçtı ve burada Kıpçaklar ile anlaştı.

¹⁷¹ Christian Raffensperger, **Reimagining Europe: Kievan Rus' in the Medieval World**, Harvard Historical Studies, 2012, s. 35.

¹⁷² **Povest Vremennih Let**, 2012, s. 131; Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov 1154-1246**, s. 11.

¹⁷³ Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov 1054-1146**, s. 136-137.

¹⁷⁴ Oleg, Rusçaya çevrilmiş olan George Amartola'nın kroniklerini ve Bizans kroniklerini okumuştur. Ayrıca Tmatarakan'daki Büyük Manastır'ın kurucusu olan Rahip Nikon'un Svyatoslav'a yakın olmasından dolayı Svyatoslaviçlerin büyük bir kütüphanesi vardı. B. A. Ribakov, **a.g.e.**

¹⁷⁵ B. A. Ribakov, **a.g.e.**, s. 110.

Oleg'in Kıpçaklar ile ilişkileri aynı zamanda Çernigov Knezliği'nin de Kıpçaklar ile olan ilişkilerini resmen başlatmış oldu. Bundan önce Oleg'in babası Svyatoslav, Snov yakınlarında Kıpçakları yenmişti, fakat Svyatoslav, oğlu Oleg'in yaptığı gibi Kıpçaklar ile diplomatik ilişkilere girmede.

Aynı yıl, Kıpçaklar, Rus topraklarına girerek yağma faaliyetlerine bulundular. *Povest Vremennih Let*, Oleg'in Kıpçaklar ile anlaşmasını ve onların Rus topraklarını yağmalamasını Oleg'in Rus yurduna felaket getirdiği şeklinde yorumladı.¹⁷⁶

Oleg ve Boris, İzyaslav ile Vsevolod'u Nezhatin bölgesine yönlendirdi ve burada anlaştığı Kıpçaklar ile knezin ordusunu karşıladı.¹⁷⁷ Yapılan Nezhatin Savaşı'nda Boris ve İzyaslav öldü.¹⁷⁸ İzyaslav'ın ölümünden sonra Vsevolod, Kiev knezi oldu ve oğlu Vladimir'i Çernigov'a gönderdi.¹⁷⁹ 1079 yılında yakalanan Oleg Svyatoslaviç, Büyük Kiev Knezi Vsevolod'un da akrabalarının bulunduğu Bizans'a sürgün edildi.¹⁸⁰

1094'te Kuman-Kıpçaklar ile bir barış akdedildi ve yapılan barış anlaşmasına binaen Kiev Knezi Svyatopolk, Togor Han'ın kızı ile evlendi. Fakat bu barış uzun sürmedi. 1095'te Oleg Svyatoslaviç, Kıpçaklar ile anlaşarak tekrardan Çernigov'a geldi ve babasının şehrinde tahta oturarak burayı Kıpçaklar'a yağmalattırdı.¹⁸¹ Oleg'in geçen süre boyunca sürgünde olmasıyla birlikte, 1090'larda Kıpçaklar ile Kiev'in barış anlaşması imzalayıp akraba olmasını göz önünde bulundurursak kısa süre sonra Oleg'in Çernigov'a gelerek hakkı olan yerde knezlik yapamadığı için Kiev'e karşı bir eyleme girişip Kıpçaklarla anlaşması, onlarla olan ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Oleg'in Kıpçaklar ile olan bu güçlü bağları, ilerleyen yıllarda Çernigov hanesinin de ilişkilerine yansıyacaktır.

Kıpçakların Rus topraklarına saldırılarının sürmesi üzerine knezler, 1097 yılında Lübec'te bir toplantı organize etti. Knezler kendi aralarında sürekli bir çekişme içerisindeydi ve bu durum, Rus topraklarını yağmalayan Kıpçakların işine yarıyordu. Toplantıda Kıpçaklar ile çok yakın olan Oleg Svyatoslaviç de kardeşi David ile birlikte bulundu. Onların yanı sıra Kiev Knezi Svyatopolk, Vladimir Monomah, Vasilko Rostislaviç de toplantıya katıldı.

¹⁷⁶ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 131.

¹⁷⁷ Simon Franklin, Jonathan Shepherd, *The Emergence of Rus*, s. 260.

¹⁷⁸ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 133.

¹⁷⁹ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 133.

¹⁸⁰ *Povest Vremennih Let* 2012, s. 134.

¹⁸¹ *Povest Vremennih Let*, 2012, s. 147; Akdes Nimet Kurat, *Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri*, s. 80.

Yapılan Lübeç toplantısında Vladimir Monomah'ın önderliğinde Kıpçaklar'a karşı Rus yurdunu birlikte savunma kararı alınsa da bunun arkasında kalan diğer önemli karar, Oleg Svyatoslaviç için alınan karardır. Knezler, adeta Oleg Svyatoslaviç'ten geçmişin intikamını masa başında aldılar ve onun Kiev knezi olmasını engellediler.¹⁸²

Vladimir Monomah, çaresiz ve mücadelelerden ötürü yorgun olan Oleg Svyatoslaviç'e kararları kabul ettirdi. Alınan bu kararlara göre Çernigov'da hâkimiyet ikiye bölündü. Bunu ilk olarak Oleg'in knezlik kıdemini düşürerek, ardından da Çernigov'un yönetme hakkını kıdem olarak David'e vererek gerçekleştirdiler.¹⁸³ Alınan bu kararlar birlikte Çernigov başkenti kıdem fark etmeksizin knezler arasında eşit alan ilan edildi. Siyasi anlamda Lübeç toplantısı, Oleg'in soyundan gelenlerin Kiev Knezliği yapmasını engelleyecek toplantı oldu. Çünkü Olgoviçler, Vladimir Monomah tarafından Kiev Knezliği'nden feragât ettirildi. Kıdemi düşürülen bir knez, sistemsiz olarak Kiev knezi olamazdı. Eğer Çernigov'dan bir knez çıkacaksa bu David'in soyundan olacaktı. Fakat David de önceden *izgoy*¹⁸⁴ olmayı kabul etmişti

Oleg Svyatoslaviç'in kıdeminin düşürülmesi ve Kiev knezi olamayacak olması, bizim konumuz açısından önemli bir sonuçtur. Çünkü, Svyatopolk'un Kiev knezi olduğu dönemde Kıpçaklar ile çetin savaşların yaşanması ve Kıpçakların Rus yurdunu güçlü şekilde tehdit etmesi bütün knezleri düşündürürken Çernigov Knezi Oleg, Kıpçak beylerinden Osoluk'un (Uzluk) kızı ile evlendi.¹⁸⁵ Osoluk, Rus yıllıklarında Burçeviç olarak kaydedilen Kıpçakların Burçoğlu boyuna dayanmaktadır.¹⁸⁶ Batı Deşt-i Kıpçak boylarından olan Burçoğlu yabani olmayan Don Kıpçak boylarından biri olarak nitelendirilmektedir.¹⁸⁷

Belük, Gzak, Osoluk gibi yıllıklarda adı geçen önemli Kıpçak hanları da Burçoğlu boyuna mensuptur.¹⁸⁸ Kiev knezi ve Rus coğrafyasındaki önemli knezliklerden olan Çernigov'un knezinin eşlerinin Kıpçak kökenli olması, sarayda Türk prenseslerin etkili olduğunu göstermektedir.

¹⁸² Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov 1146-1254**, s. 12.

¹⁸³ Martin Dimnik, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁸⁴ Rus tarihinde Kiev Knezliği'nden azledilmiş prenslere "izgoy knezler" denilmektedir. Detaylı bilgi için bkn. Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov 1146-1256**

¹⁸⁵ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavim ve Devletleri**, s. 81.

¹⁸⁶ Haşim Özel, **Kıpçak Uruk ve Boyları**, s. 89; Aslı Çandarlı Şahin, "Maddi Buluntulara Göre Kuman/Kıpçaklarda Kültürel Hayat", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2017, s. 68.

¹⁸⁷ Peter Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, çev. Osman Karatay, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 330.; Haşim Özel, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁸⁸ Mualla Uydu Yücel, "İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine Ait Şahıs İsimleri", **Tarih Dergisi**, Sayı 39, s. 188.

Oleg Svyatoslaviç, 12 Aralık 1107 tarihinde diğer knezler ile Kıpçak hanlarının yanına gitti. Burada siyasi ilişkilerini güçlendirme yoluna giderek en küçük oğlu Svyatoslav Olgoviç'e eş olarak Kıpçak Han'ı Girgen'in torunu, Ayepa'nın kızını aldı.¹⁸⁹

1113 yılında Svyatopolk'un ölümünden sonra Kiev halkı büyük knez olarak Novgorod-Seversk Knezi Vladimir Monomah'ı seçti. Hemen ardından, 1115 yılında, Çernigov'un ortak knezi Oleg Svyatoslaviç öldü. Oleg'in ölümünden sonra, 1116 yılında Çernigov Knezi David Svyatoslaviç, Kiev'in yeni knezi Vladimir Monomah ile Kıpçakların üzerine sefere çıktı. Vladimir Monomah'ın büyük knez olmasından sonra Kıpçaklar adet olduğu üzere hediye istedi. Fakat knez, bu hediye talebini reddetti. David Svyatoslaviç'in de bulunduğu ordu, Kıpçaklar üzerine çıktığı seferden çok sayıda hayvan ve esir ile geri döndü.¹⁹⁰ Bu seferden önce David ve oğulları Kıpçaklar üzerine birkaç sefere daha çıktı. Bunlardan ilki, 1110'da David'in Svyatopolk ve Vladimir ile çıktığı sefer, diğeri ise 1111'de Svyatopolk, Vladimir ve David'in oğullarının yönettiği seferlerdir.¹⁹¹

2.3. Oleg Svyatoslaviç'in Oğlu Svyatoslav Olgoviç'in Evliliği Bağlamında Çernigov Knezliği-Kıpçak İlişkileri

Babası Oleg'in ölümünden sonra 1127'de amcası Yaroslav'ı Çernigov'dan kovan Svyatoslav, Çernigov knezi oldu. 1134 yılında da Kiev Knezi Yarapolk Vladimiroviç'e karşı, İzyaslav Mstislaviç ve Svyatopolk Mstislaviç ile ittifak yaptı. Bu ittifakta Çernigov Knezliği'nin akrabalık bağları kurduğu Kıpçaklar da bulundu. 1134'te Yarapolk, Vsevolod'a karşı Çernigov'a gelerek birkaç köyü yağmaladı ve Kiev'e geri döndü. Yarapolk Çernigov'a geldiğinde Kıpçaklar, Vsevolod'un yanında değildi. Daha sonra Kiev arazisine giren Kıpçaklar, Dinyeper'in doğu kısmına geçerek Gorodets'i yaktı.¹⁹² Çernigov Knezliği, erken dönemlerinde olduğu gibi Kıpçakları aktif olarak Kiev'e karşı kullanabiliyordu. Bunu Gorodets'in yakılmasından görebiliyoruz. 1135'te Vsevolod, kardeşi Svyatoslav'ın da olduğu bir grup ile Pereyaslavl'a geldi ve Kıpçaklar ile birlikte Kiev knezine karşı savaş verdi.¹⁹³

¹⁸⁹ Polnoe Sobrannie Russkikh Letopisey, 1846, s. 168.; Mualla Uydu Yücel, **İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler**, s. 140-141; Omeljan Pritsak, "Türk-Slav Ortak Yaşamı; Güneydoğu Avrupa'nın Türk Göçebeleri", **Genel Türk Tarihi**, çev. Osman Karatay, C.2, Ankara, 2002, s. 197.

¹⁹⁰ Akdes Nimet Kurat, **Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavim ve Devletleri**, s. 83; Simon Franklin, Jonathan Shephard, **The Emergence of Rus'**, s. 274.

¹⁹¹ Simon Franklin, Jonathan Shephard, **The Emergence of Rus'**, s. 274.

¹⁹² Polnoe Sobranie Russkikh Letopisey Po İpatyevskomu Spissku, Tom II., Perevod, M. A. Aleksandrova, Sankt Petersburg, 1908, s. 13.

¹⁹³ a.g.e., s. 13.

Bu savaştan müttefiklerinin de yardımıyla galip çıktı ve 1138'de kardeşi Svyatoslav'ın Novgorodlular tarafından şehirden çıkarılması üzerine Kıpçakların yardımını bir kez daha alarak Suda Nehri'ne yakın bir bölgede Pereyaslavl ordusu ile bir kez daha savaştı. Savaş sonucunda Novgorod Knezi Andrey Vladimiroviç ile barış anlaşması yaparak Kıpçaklar ile Priluk'u ele geçirdi.¹⁹⁴ 1139'da Yarapolk Vladimiroviç'in ölümünden sonra Vsevolod, kardeşleri ve kuzeni Vladimir Davidoviç ile topladığı orduyla Vişgorod'a gelerek burayı işgal etti ve Kiev'e yürümeye başladı. Vsevolod'un Kiev'e yürüyüşünün anlam kazanabilmesi için Monomahlardan birinin onun yanında bulunması gerekmektedir. Çünkü babasının knezlik kıdemi Monomahlar tarafından düşürülmüş ve Çernigov'a mahkûm edilmişti. Vsevolod, Lübeç Anlaşması'nın getirdiği bu duruma karşılık İzyaslav Mstislaviç'i yanına çekti.¹⁹⁵

Böylelikle İzyaslav, Vsevolod ile Kiev'e girdi, kutsal haçı öperek Vsevolod'un Kiev knezi sayılacağı anlaşmayı kabul etmiş oldu. Vsevolod Olgoviç, 1146'daki ölümüne kadar Kiev'in ve Çernigov'un koruyucusu oldu. Ayrıca Davidoviçler, Çernigov'da Olgoviçler kadar etkili olmamasına rağmen Kiev yürüyüşüne Vladimir Davidoviç'i de alarak kuzenlerini de yönetime dahil etti.¹⁹⁶ Vladimir Davidoviç'in 1151'deki ölümünden sonra dul kalan eşi bozkıra, Kıpçak Hanı Başkord'un yanına kaçtı ve onunla yaşamaya başladı.¹⁹⁷ Kıpçaklarla olan ilişkiler genellikle Kıpçak kızlarını gelin olarak alma esasına dayansa da Vladimir Davidoviç'in eşi bu örnekler arasındaki en farklısı oldu.

Abisinin Kiev knezi olması üzerine Novgorod-Seversk'i yönetmenin önemini bilen Svyatoslav Olgoviç, Kursk üzerinden şehre gelerek 1141'den itibaren beş sene boyunca burayı yönetti. Fakat Olgoviçlerin kuzenleri Davidoviçler, geçmişte verilen karara uygun hareket etmeyi düşünerek ve İzyaslav'ın da desteğini alarak Olgoviçler üzerinde tekrardan hâkimiyet kurmaya çalıştılar.¹⁹⁸ Buna göre, İzyaslav'dan onları siyasi sahneden çekmesini ve Svyatoslav'ın Novgorod-Seversk'i boşaltmasını istediler. Svyatoslav Olgoviç ise Çernigov'a geldiğinde Davidoviçleri kontrolü altına alarak eş yöneticiler hâline getirdi ve Çernigov şehrini birlikte yönetmeye devam etti.

¹⁹⁴ PSRL Po İpatyevskomu Spissku, 1908, s. 14.

¹⁹⁵ A.g.e., s. 15.

¹⁹⁶ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146-1256*, s. 27.

¹⁹⁷ Martin Dimnik, "The Princesses of Chernigov 1054-1246", s. 176.

¹⁹⁸ Martin Dimnik, a.g.e., s. 28.

Bu arada Çernigov'da ortak yönetim hakkını elde eden Davidoviçler, Svyatoslav'ı öldürmenin ve Çernigov'u Olgoviçler olmadan tek yönetebilmenin planlarını yapmaktaydı. Bunun üzerine İzyaslav Mstislaviç'ten yardım istediler ve bunun üzerine Çernigov'da Lübeç'te yapılan toplantının bir benzeri yapıldı. Vladimir Monomah ve Svyatopolk İzyaslaviç Lübeç toplantısında daha uzlaşmacı bir tavır sergilemişti. Yapılan bu yeni toplantıda ise İzyaslav, oğlu Mstislav'a Berendiler ile birlikte Svyatoslav'ın üzerine yürümesini emretti. Bunun üzerine Svyatoslav Olgoviç, Yuri Dolgorukiy'den yardım istedi.¹⁹⁹

Svyatoslav, Çernigov'un büyük tehlike altında olduğunu fark edince yardım taleplerinin kapsamını genişletti ve bunu ilk olarak Murom'daki Vladimir Svyatoslaviç'in yardımını alarak yaptı. Fakat İzyaslav da Ryazan'daki Rostislav Yaroslaviç'e Yuri Dolgorukiy'in topraklarını istila edebilmesi için talimat verdi. Bu çerçevede Çernigov'daki iki başlılığın Murom ve Ryazan'da da olduğunu ve knezlerin farklı tarafları tutarak bölündüğünü görüyoruz.

Svyatoslav'ın bir sonraki yardım talebi Kıpçakların Hanı Osuluk oğlu Tyunrak'a oldu. Tyunrak aynı zamanda Svyatoslav Olgoviç'in babasının Osuluk'un kızı ile evli olmasından dolayı Svyatoslav ile akrabaydı ve Olgoviçler ile bağları bulunan Tyunrak, Svyatoslav'ın ve eşinin güvenliğini sağladı.²⁰⁰

Novgorod-Seversk halkından Svyatoslav Olgoviç'in kaçtığını öğrenen İzyaslav ve Svyatoslav Vsevolodoviç, müttefiklerinin Davidoviçler ile birlikte, Svyatoslav'ı kaçtığı yere kadar takip etmelerini istedi. Onların en kısa rota üzerinden 3.000 adam ile at sırtında gelişleri Svyatoslav Olgoviç'i ikilemde bıraktı. Kuzenleri Davidoviçlere karşı savaşma kararı alan Svyatoslav, Kıpçakların da yardımı ile 16 Ocak 1147'de onları yendi.²⁰¹ Fakat daha sonra İzyaslav'ın da yardımıyla Novgorod-Seversk'e giren Davidoviçler burayı yağmaladılar. Novgorod-Seversk şehrinin siyasi statüsü Çernigov'a benzer şekildedir. Tüm hanedanın ortak malı sayılan şehir, kıdemli knezin yöneticiliğine bırakılmıştı.

Svyatoslav Vsevolodoviç başlarda Davidoviçlerin yanında gibi gözüküyordu, fakat gizli olarak amcası Svyatoslav Olgoviç'e yardım ediyordu. Svyatoslav Olgoviç, en büyük yardımı ise Kıpçak gelinlerinin sayesinde kayıncılardan aldı.²⁰²

¹⁹⁹ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146-1256*, s. 30.

²⁰⁰ PSRL Po İpatyevskomu Spissku, 1908, s. 29.

²⁰¹ V. N. Tatişev, *İstoriya Rossiyskaya*, s. 172; Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1147-1256*, s. 35.

²⁰² Martin Dimnik, *The Dynasy of Chernigov 1147-1256*, s. 36.

Kıpçakların verdiği bu destek tarzı Çernigov Knezliği ya da diğer Rus knezliklerinin tarihinde fazla görülmeyen şekildedir. Svyatoslav Olgoviç'in gelinlerin annelerinden de yardım alması, Olgoviçlerin Kıpçaklar ile olan ilişkilerinin gücünü bir kez daha kanıtladı.

Svyatoslav'ın Kıpçak müttefiki Toksobiç, Donetsk'in doğu kıyısından Çernigov'a geldi. İlk Rus yıllıklarında Toksobiç olarak kaydedilmiş olan Toksoba boyu, Kıpçakların yönetici boylarından birisidir.²⁰³ Toksoba hanın adının geçtiği Toksobiçler, Don Kıpçak Federasyonu içerisinde Kuzey Donetsk bölgesinde göçebe olarak yaşamaktaydı.²⁰⁴ Kıpçakların önde gelenleri Şarukan, Atrak, Konçak ve Konçak'ın oğlu Yuri, Toksobiç boyuna mensuptur.²⁰⁵ Kıpçak desteğinin gelişi, Svyatoslav ile olan evlilik bağları ile ilişkilidir. Yağma faaliyetlerinde bulunmak isteyen Kıpçaklar, Olgoviçlerin en kıdemli knezi Svyatoslav'ın yanına gelerek Davidoviçlerin oluşturduğu askerî birliklere karşı avantaj sağladılar.²⁰⁶ Kıpçak desteği sayesinde kuzenlerine üstün gelen Svyatoslav, doğu ve batıdaki Vyatiç kasabalarını Davidoviçlerin elinden geri aldı.

Bir yıl sonra, 1148'de, İzyaslav tekrardan Çernigov'a saldırmak için harekete geçti ve bu sırada Çernigov'daki knezler Ryazan'dan ve Kıpçaklardan yardım bekledi. Burada Olgoviçler Kıpçaklar'dan yardım beklerken Davidoviçler de Ryazan'dan yardım almayı düşünüyordu.²⁰⁷ Bu sırada İzyaslav, Çernigov'a yaklaşmaktan çekindiği için *Olegovo Pole*²⁰⁸ denilen yerde beklemeye geçti.

İzyaslav, Çernigov'a saldırmaktan çekindi ve knezlerden kendilerine olan sadakatlerini gösterebilmeleri için Yuri Dolgorukiy'e karşı girişeceği seferde yanına olmalarını istedi. Fakat Svyatoslav'ın Yuri'ye yardım edeceği açıkça belli olunca İzyaslav, tekrardan Svyatoslav Olgoviç'e savaş ilan etti.

²⁰³ Bolat Kumekov, "Kıpçak Hanlığı", **Türkler Ansiklopedisi**, c.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 783.

²⁰⁴ Sercan M. Ahincanov, **Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar**, çev. Kürşat Yıldırım, İstanbul, Selenge Yayınları, 2019, s. 143; Haşim Özel, **a.g.e.**, s. 152.

²⁰⁵ Svetlana Pletneva, "Polovetskaya Zemlya", **Drevnerusskiye Knyajestva X-XIII**, Moskva, 1975, s. 292; Sercan M. Ahincanov, **Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar**, Selenge Yay., İstanbul, 2019, s. 136; Haşim Özel, **A.g.e.**, s. 152.

²⁰⁶ Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov 1147-1256**, s. 42.

²⁰⁷ **PSRL Po İpatyevskomu Spissku**, 1908, s. 37; Martin Dimnik, **a.g.e.**, s. 52

²⁰⁸ Povest Vremennih Let'de aktarılan bilgiye göre, yıl 6656'da İzyaslav Çernigov'a yürümeye başladı fakat Çernigov'un fırtınalı ve zor coğrafi şartlarından çekinerek Olegovo Pole denilen yerde bekledi. Çernigov Prensleri ise İzyaslav'a saldırmaktan çekindi. **PSRL Po İpatyevskomu Spissku**, 1908, 216.

Svyatoslav Olgoviç'in Kiev Knezi İzyaslav'a bir bağılılığı yoktu. Çünkü Kiev knezi, Olgoviçlerin Kiev'de knezlik yapmasını engellemektedir. Svyatoslav da ailesinin Kiev'deki haklarını savunabilmek ve knezden avantajlar elde edebilmek için buna göre hareket etti. Bunu yaparken en büyük destekçileri, akrabalık bağları sayesinde sürekli yardım alabildiği Kıpçaklar oldu.

Ayrıca bununla birlikte İzyaslav'a karşı olan tutumunu lehine kullanabilmek için Yuri Dolgorukiy'in yanında yer alarak onun da desteğini aldı. Kiev Knezi İzyaslav, Svyatoslav'ın bu tutumundan rahatsız olmadı, fakat Svyatoslav Olgoviç, Yuri Dolgorukiy'i sürekli İzyaslav'a karşı kışkırtmaktaydı.

Yuri ile Svyatoslav arasındaki çıkar amaçlı bağları güçlendiren bir diğer etmen ise Kıpçaklar ile olan evliliklerdir. Yuri Dolgorukiy de bir Kıpçak kızı ile evlidir. Onların Kıpçaklar ile olan evlilik bağları Kıpçak hanlarından yardım alabilmelerine olanak sağlarken aynı zamanda ikisi arasındaki köprüyü de sağlamlaştırıyordu.

7 Ağustos 1149'da Svyatoslav Olgoviç, Yuri Dolgorukiy'nin saflarına katıldı ve kardeşi Igor'un Kiev knezi tarafından öldürülmesi nedeniyle İzyaslav'a karşı düşman olduğunu ilan etti. Bunun üzerine kuzenleri Davidoviçlere ittifaka katılmaları için davet gönderdi, fakat Davidoviçler Yuri ile işbirliğinin kazançlı olmadığını ileri sürerek ittifaka katılmayı reddettiler.²⁰⁹ Yuri ve Svyatoslav, Kiev yakınlarındaki Zadesen'de İzyaslav'ın kasabalarını yağmalarken İzyaslav ise Davidoviçler ve Rostislav ile buluştu. İzyaslav, Smolensk'te Rostislav ile birleşirken Svyatoslav Vsevolodoviç ise çok sayıda Kıpçak askeri ile Pereyaslav yakınlarında, Supa Nehri kıyısında, Yuri Dolgorukiy'e katıldı.²¹⁰ Arada barış görüşmeleri olsa da İzyaslav bunları redderek Yuri'ye saldırdı, fakat yenilerek kaçmak zorunda kaldı.

İzyaslav'ın bir diğer başarısızlığı ise emrindeki Berendeyleri ve Uzlari kaybetmesi oldu. Bu boylara karşı İzyaslav'a yardıma gelen Davidoviçlerle birlikte Svyatoslav Vladimiroviç'in üvey babası Han Başkord da vardı. Vladimir'in ölümünden sonra Svyatoslav'ın üvey babası olan Başkord, Kiev knezine askerî güç sağladı. Fakat bu da İzyaslav'ın kazanması için yetmedi. Karşılaşmada Han Başkord ile askerleri geri çekildiler ve İzyaslav bu geri çekilişten sonra savaşı kaybetti.

²⁰⁹ V. N. Tatişev, *a.g.e.*, s. 188-189; S. M. Solovyov, *a.g.e.*, s. 459; Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1147-1256*, s. 57.

²¹⁰ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1147-1256*, s. 57.

İzyaslav'ın elindeki Berendey ve Uz kütleleri Kiev'in elde tutulabilmesi için önemliydi. Çünkü bu boylar, Kiev yakınlarındaki garnizon şehirlerde nöbetçilik yapıyorlardı. Boyların kaybedilmesi ile Kiev Knezliği önemli bir gücü yitirmiş oldu.²¹¹

Svyatoslav Olgoviç'in 1164'te ölümünden sonra Çernigov Knezliği'nin Kıpçaklar ile olan ilişkilerinin değiştiği ve Kıpçakların Çernigov knezlerine karşı da yağma faaliyetlerine giriştiğini görüyoruz. Özellikle Belük Han liderliğindeki Kıpçaklara knezler tarafından darbe vurularak kamplara saldırılar düzenlendi.

2.4. Vladimir İgoreviç'in Svoboda Konçakovna ile Evliliği

Çernigov Knezi İgor Svyatoslaviç'in oğlu Vladimir İgoreviç, 7 Ekim 1170'de Peter adıyla vaftiz edildi.²¹² Vladimir Olgoviç de Çernigov Knezliği içerisinde Kıpçak kökenli bir han kızıyla evlenen diğer knez oldu. Daha önce Kıpçak esaretine düşen Vladimir İgoreviç, 18 yaşına esaretten geldiğinde kurtularak, Çernigov Knezliği'ne ve tüm Rus bozkırlarına yaptığı saldırılar ile ünlenen Konçak'ın kızı Svoboda Konçakovna ile Çernigov'a geri döndü.²¹³ İgor ile Han Konçak'ın anlaştığı yıl olan 1181 baz alındığında Konçak'ın kızı 7 yaşındaydı.²¹⁴ Tatişev'in aktardığı bilgilere göre Konçak'ın kızı seremoni ile vaftiz edildi ve Ortodoks oldu.²¹⁵ Kaynaklarda Konçak'ın kızı Svoboda'nın vaftiz edilmeden önceki ismi aktarılmamaktadır. Anlaşılabileceği üzere Svoboda onun vaftiz olduktan sonra aldığı ismidir. İgor'un oğlunu Konçak'ın kızıyla evlendirmesinin amaçlarından biri, Kıpçaklara karşı aldığı yenilgilerden sonra yaşanabilecek olası saldırıları engellemektir. Bu politikasında başarılı oldu. Konçak Han, bir diğer Kıpçak beyi Koza Han'ın aksine Çernigov Knezliğinin Posem'deki şehirlerine saldırmaktan kaçındı. İgor'un bu evlilik siyasetindeki bir diğer amacı ise Vladimir'in Putivl'deki mirasını Kıpçakların yağmalarına karşı korumaktır.

Nitekim Svoboda Konçakovna, kocasının mirasını ailesinin saldırılarından korudu. Daha sonra bu durum, Vladimir'in Kıpçak Svaboda'dan olan çocuklarının döneminde de devreye girdi. Vladimir'in Terebovl ve Kamenets Knezliği de yapan oğlu İzyaslav'ın toprakları, evlilik siyaseti ile korunmuş oldu.

²¹¹ Martin Dimnik, *a.g.e.*, s. 88.

²¹² Martin Dimnik, *a.g.e.*, s. 121.

²¹³ *PSRL Po İpatyevskomu Spissku*, 1908, s. 136; Martin Dimnik, *a.g.e.*, s. 190; Martin Dimnik, "The Princesses of Chernigov", s. 194.

²¹⁴ Martin Dimnik, *a.g.m.*, s. 194.

²¹⁵ V. N. Tatişev, *İstoriya Rossiskaya*, s. 309; Martin Dimnik, "The Princesses of Chernigov", s. 194.

Vladimir'in Kıpçak hanımından İzyaslav ve Vsevolod isimli iki oğlu oldu. İgor izlediği bu siyaset ile hem şehirlerinin güvenliğini sağladı hem de Kıpçaklar ile aile bağları kurarak çocuklarının miraslarını güvence altına aldı. Ayrıca doğan çocuklar anne tarafından Türk de olmuş oldular.

Çocukların Kiev'den sonraki en büyük knezliğin knezi olarak farklı Rus şehirlerinde görev almaları bakımından yarı Türk yarı Rus olmaları önemlidir. Aynı zamanda İgor, vaftiz olmamış akrabası Konçak'ın oğlunun da vaftiz babası oldu ve kendi vaftiz adı olan *Yuri* adını Konçak'ın oğluna verdi.²¹⁶

Konçak'ın ölümünden sonra Yuri Konçakoviç kendi boyunun lideri oldu. Buradaki bir diğer dikkat çeken nokta da Kıpçak beyi Konçak'ın oğlunun Rus soylularından birinin vaftiz adını almış olmasıdır. Böylelikle Yuri Konçakoviç, vaftiz olduktan sonra Ruslaşmış bir Kıpçak hanı oldu. Konçak'ın oğlunun vaftiz olması ve Slav kökenli bir isim alması ile Rus elitlerinin isimlerinin Kıpçak hanlarına nüfuz ettiğini görmekteyiz.

Görüldüğü gibi, Çernigov knezliği döneminde, Çernigov'un önemli knezlerinden Svyatoslav Yaroslaviç döneminde Çernigov'da Kıpçaklar ile ilişkilerin başladı. Svyatoslav, Kıpçaklara karşı çatışma yolunu seçtiyse de oğlu Oleg Svyatoslaviç, Kiev tahtını ele geçirebilmek için Kıpçakların gücünü lehine kullanmak istedi. Bunun için de Kıpçak beylerinden Osoluk'un kızı ile evlendi. Kiev knezliğinde evlilikler, halkın güvenliğini sağlamak ve Kıpçakların saldırılarını engelleme amaçlı yapılırken Çernigov knezleri tarafından yapılan evlilikler Kıpçakların mevcut askeri gücünü diğer knezliklere karşı kullanmak içindir.

Ayrıca bu dönemde Kıpçak-Rus evlilikleri arasındaki en ilginç yaşandı. Vladimir Davidoviç'in ölümünden sonra karısı Kıpçak hanı Başkord'un yanına kaçtı. Evlilikler genelde Kıpçaklardan kız alma esasına dayanmaktaydı. Çernigov knezliğinde gerçekleşen bu evlilik ile evliliklerin kaynaşan kültürler ile birlikte genele yayıldığı görülmektedir. Yani siyasi evliliklerde kız almak esas görülürken ilerleyen yıllarda Kıpçak hanlarının da Rus hanedan kökenli kadınlarla evlendiği görülmektedir. Kıpçaklar yapılan evlilikler ile Kiev'e karşı knezlere destek olmakla kalmadı, kendilerine Rus Bozkırı'nda daha rahat yağma alanları da açtı. Bununla birlikte akrabalıklar yoluyla knezlerin müttefikliğini de sağladılar.

²¹⁶ A. F. Litvina, F. Uspenskiy, **Ruskie İmena Polovetski Knyezey**, s. 112-114.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SMOLENSK VE SUZDAL KNEZLİKLERİ İLE KIPÇAKLAR ARASINDAKİ EVLİLİKLER

3.1.Smolensk Knezliği ve Smolensk Knezi Rostislav Mstislaviç

Rus yıllıklarında Smolensk şehrinin adı ilk kez 1096 yılındaki olaylar dolayısıyla geçmektedir. Smolensk'i, yıllıklara göre X-XI. yüzyıllara tarihlendirebiliriz. Smolensk yerleşimi; kuzeydeki Volga Nehri'nin üst kısımlarından güneyde Dinyeper Nehri'nin orta kesimine kadar, batıda ise Dvina Nehri'ne kadar uzanmaktadır.²¹⁷ 1096'da Çernigov'dan sürgün edilen Oleg Svyatoslaviç'in buraya geldiği, fakat Smolensk halkının ona destek vermemesinden dolayı şehirde knezlik yapamadığı bilinmektedir.²¹⁸ 1116 yılında ise Polotsk knezi Vseslav'ın oğlu Gleb Vseslaviç tarafından ele geçirilen Smolensk ve civar köyleri, Kiev Knezi Vladimir Monomah tarafından ele geçirildi.²¹⁹

1127 yılına gelindiğinde Smolensk bu sefer de, Vladimir Monomah'ın torunu Rostislav Mstislaviç'e verildi.²²⁰ Babası Kiev Knezi Mstislav'dan Smolensk şehrinin yönetimini alan genç knez, böylelikle Rostislaviçlerin egemen olduğu Smolensk Knezliği yönetimini başlatmış oldu.

Yıllıklarda adı ilk defa 1127 yılında geçen Rostislav Mstislaviç'in doğum tarihi bilinmemektedir.²²¹ Rostislav'ın Smolensk knezi olmasından sonraki ilk faaliyetleri şehrin dışa bağlılığını azaltarak toprakları geliştirmek oldu.²²² Rostislav, Smolensk'teki yönetimi sırasında babası Kiev Knezi Mstislav'ın hâkimiyetini tanıdı. Ayrıca, abisi İzyaslav'ın Suzdal Knezi Yuri Dolgoruki'ye karşı giriştiği mücadelelerde abisini destekledi. Rostislav Mstislaviç, abisine verdiği bu desteğin sonucunda, Kıpçaklarla düşman oldu. Çünkü, Yuri'nin tarafında Kıpçaklar ile akrabalık bağları bulunan Çernigov knezleri ve Kıpçak askerleri de savaşıyordu.

Knez Rostislav'ın 1147-1151 yılları arasındaki İzyaslav-Yuri arasındaki mücadelelerde saf tutması, Smolensk'in hanedanlar arası siyasette rol almaya başlamasını sağladı. 1147'de

²¹⁷ P. V. Golubovskiy, "İstoriya Smolenskoy Zemli Do Naçhala XV.Beka", **Tipografiya İmperatorskogo Universiteta**, Kiev, 1895, s. 4.

²¹⁸ **PSRL, Po Lavrentiyevskomu Spissku**, 1950, s. 152-153; S. S. Sedov, **Drevneruskiy Knyajestva**, "Smolenskoye Zemlye", s. 249.

²¹⁹ S. S. Sedov, **a.g.m**, s. 248.

²²⁰ S. S. Sedov, "Smolenskoye Zemlye", s. 249.

²²¹ Mualla Uydu Yücel, **IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2021, s. 213.

²²² S. S. Sedov, "Smolenskoye Zemlye", s. 249.

Rostislav, abisi İzyaslav'a Lübeç'te Çernigov askerlerinin ve Kıpçakların olmadığını bildirdi ve bu durumdan istifade ederek Çernigov yakınlarındaki Lübeç adlı yerleşim yerini yaktı.²²³ 1151 yılında ise Smolensk askerlerinden oluşan ordusu ile birlikte abisi İzyaslav'ın yanına Kiev'e geldi.²²⁴ İzyaslav ve Rostislav'ın amcaları Vyaçeslav, İzyaslav Mstislaviç, Rostislav Mstislaviç, Çernigov Knezi David Svyatoslaviç'in oğlu İzyaslav Davidoviç ve kardeşi Vladimir ile Novgorod yakınlarındaki Gorodets'in knezi Özi Nehri yakınlarına hareket ederken, Yuri Dolgorukiy de Kıpçak askerleri ve Çernigov Knezi David Svyatoslaviç'in büyük oğlu Vladimir Davidoviç, Svyatoslav Olegoviç ve Svyatoslav Vsevolodoviç ile birlikte Özi'ye dökülen Zolotça boyunca ilerleyerek Özi yakınlarına ulaşmaya çalıştı.²²⁵ Taraflar, Özi'nin iki yakasında birbirlerini görüyordu. Yuri ve Kıpçaklar, nehrin diğer yakasına, İzyaslav'ın ordusunun yanına geçip savaşmanın yolunu ararken Kıpçaklar, İzyaslav ve Rostislav'ın askerlerine mızrak fırlatmak suretiyle onlarla çatışma başlatmış bulunuyordu.²²⁶

Bu sırada İzyaslav ve Rostislav'a Kiev'e dönmeleri gerektiğine dair haber gelince Rostislav kardeşleri ile birlikte bu kararı düşünmeye başladı. Rostislav Mstislaviç, Kıpçaklar ile daima savaşmak isteyen bir karaktere sahipti. İzyaslav'ın Kiev'e geri dönmesi üzerine Kıpçaklar da Yuri ile birlikte İzyaslav'ı takip ederek Kiev'e yürümeye başladı.

Bunun üzerine Rostislav da Kiev'in altın kapısının önünde Vyaçeslav ile durdu. Bu sırada Yuri, Belgorod'dan Kiev yakınlarındaki Libed'e gelerek savaş düzeni aldı.²²⁷ İzyaslav da, Cuma günü ordularını Kiev'e doğru harekete geçirdi. Olegoviçler, barış istedikleri için savaşmaktan çekindiler, fakat İzyaslav'ın yanında yer alan Kıpçaklar, Yuri'ye karşı savaşmak istemekteydi.²²⁸ Meydana gelen savaşta Çernigov Knezi Vladimir Davidoviç öldü. Bunun üzerine knezin karısı, Kıpçak hanlarından Başkord'un yanına Kıpçak topraklarına kaçtı. İzyaslav Mstislaviç ise esir düştü. Savaşın sonra Yuri Pereyaslav'a, Olegoviçler Çernigov'a, Kıpçaklar ise kendi topraklarına geri döndüler.

Rostislav'ın Smolensk hâkimiyeti sırasında en büyük siyaseti, Yuri ve Kıpçakların karşısında savaşa girmek oldu. Onun siyasal zeminde güce ulaştığı 1147-1151 yıllarında

²²³ B. A. Ribakov, a.g.e., s. 208.

²²⁴ PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 57.

²²⁵ PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 59; Mualla Uydu Yücel, IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler, s. 214.

²²⁶ PSRL, İpratiyevskaya Letopis, 1908, s. 59.

²²⁷ PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 60-61.

²²⁸ Mualla Uydu Yücel, IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler, s. 222.

Ryazan, gönüllü olarak Rostislav'ın kontrolüne girmeyi kabul etti.²²⁹ Rostislav'ın Roman, David, Ryurik ve Mstislav adında dört oğlu vardı. İzyaslav Mstislaviç'in ölümünden sonra, 1154'te, Rostislav kısa bir süre Kiev knezi de oldu. Bu süre zarfında büyük oğlu Roman Rostislaviç'i Novgorod'a knez olarak tayin etti.²³⁰ 1159'da ise Novgorod Knezliği, Svyatoslav Vladimiroviç'e geçerken bu sefer de Rostislav'ın oğlu Roman, Smolensk Knezi oldu.²³¹ 1154'te amcası Vyaçeslav, Rostislav'ı Kiev tahtını paylaşmak için çağırmıştı. Fakat Vyaçeslav'ın ölümünden sonra Kiev tahtına kimin geçeceği konusunda anlaşmazlıklar yaşandı. Rostislav'a karşı İzyaslav Davidoviç ve Yuri Dolgorukiy, Kiev tahtına geçme iddiasında bulundu. Yaş olarak bakıldığında İzyaslav da Yuri de Rostislav'dan daha yaşlıydı. Bu nedenle Kiev tahtı Rostislav'dan önce Yuri ve İzyaslav Davidoviç'e geçmeliydi.

Yuri'nin kendisine karşı giriştiği mücadelede Rostislav Mstislaviç, Yuri ve İzyaslav'ın kendisi üzerindeki üstünlüğünü kabul ederek Kiev'den çekilmek zorunda kaldı.²³² Fakat daha sonra Rostislav ile Yuri Kiev knezinin kim olacağı konusunda anlaşılabilir. Bu şekilde Rostislav, Kiev tahtında kalmaya devam etti. Rostislav, saltanatı süresince Kiev'de uzlaşmacı bir tavır sergiledi ve çatışmalardan uzak durmayı seçti.

1161 yılında Çernigov Knezi Svyatoslav, Kıpçaklarla birleşerek Yuri Dolgorukiy'in oğlu ve aynı zamanda damadı olan Gleb'in yanına gitti ve ona Özi'nin dışında, Rostislav'a Kıpçaklar ile birlikte saldırmasını emretti.²³³ Rostislav bunun haberini alınca bütün kuvvetlerini toplayarak ve Çernigov yakınlarındaki Tripol'e gelerek İzyaslav'ın üzerine yürüdü.²³⁴ Bunun üzerine, İzyaslav Davidoviç, bu haberi alınca şehirden ayrıldı. İzyaslav'ın kaçışından sonra da yanında bulunan Kıpçaklar bozkıra geri döndüler.

Aynı sene Kıpçaklar tekrardan İzyaslav'ın çağrısı üzerine yanına gelerek Rostislav'a karşı saf tuttular.²³⁵ Kıpçaklar ile birleşen İzyaslav, Özi'nin donmuş olmasından da faydalanarak Vişgorod üzerinden Rostislav'ın yanına geldi. Rostislav'ın yanında İzyaslav ve Kıpçaklara karşı Andrey Bogolübskiy de bulunuyordu.²³⁶ Burada şiddetli bir çarpışma yaşandı

²²⁹ Ryazan'ın Smolensk Knezliğine Vassallığı konusunda detaylı bilgi için bkz. İpatiyevskaya Letopis, s. 236-237.

²³⁰ PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 74.

²³¹ N. A. Karamzin, a.g.e., s. 184.

²³² PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 75.

²³³ Mualla Uydu Yücel, IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler, s. 324.

²³⁴ PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 88; N. A. Karamzin, İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo, s. 344; Tripol, Pereyaslavl yakınlarındaki şehir. Detaylı bilgi için bkz. V. N. Tatişev, Sobraniye Soçineniy, Tom I, s. 355.

²³⁵ PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 89.

²³⁶ PSRL, İpatiyevskaya Letopis, 1908, s. 89.

ve bu sırada İzyaslav, Rostislav’a karşı üstün konumdayken Kıpçaklar, Radslav ve Lihaçev papazlarının evlerini yaktılar.²³⁷ Bu sırada Rostislav, drujinasını dinleyerek oğlu Yaroslav’ın yanına Belgorod’a gitti ve ondan destek istedi. Ardından İzyaslav, 12 Şubat günü Kiev’e girdi ve tutuklanan bütün Kievlileri affetti.

3.2.Ryurik Rostislaviç’in Kıpçak Prensesi Belükovna ile Evliliği

1163 senesinde Rostislav, Smolensk knezi olduğundan beri savaş hâlinde olduğu Kıpçaklara karşı farklı bir politika izleyerek oğlu Ryurik’i Kıpçak Hanı Belük’ün kızı Belükovna ile evlendirdi.²³⁸ İlk Rus yıllıklarında adı Belükovna olarak zikredilen Kıpçak Hanı Belük’ün kızının gerçek adı bilinmemektedir. Ruslarda evlilik adeti olarak gelinin kutsal haçı öperek Hristiyan olması şart koşulduğu için Belük’ün kızı Hristiyan olmayı kabul ederek Ryurik ile evlendi ve Rus yıllıklarına Belükovna adı ile kaydedildi.

Belük Han, Kıpçakların Burçoğlı boyuna mensuptur.²³⁹ Batı Deşt-i Kıpçak boylarından olan Burçoğlı boyu Rus yıllıklarında Burçeviç adı ile geçmektedir.²⁴⁰ Burçoğlı boyu, Özi Nehri’nin sol kıyısında yaşamış ve Donetsk bölgesini kışlık olarak kullanmıştır.²⁴¹ Osuluk ve Gzak gibi Hanlar da Burçoğlı boyuna mensuptur.²⁴² Osuluk da daha önce Rus knezleri ile akrabalık bağları kurmuştu. Ayrıca nedeni bilinmemekle birlikte yıllıklarda geçen 1168 olaylarında, Belük’ün adı Belük Bilyükoviç şeklinde geçmektedir.²⁴³ Burçoğlı boyundan Gzak’ın oğlu ise ilk Rus yıllıklarına Roman Kziç adıyla geçmiştir. Roman Kziç, İgor Destanı’na konu olan İgor Svyatoslaviç’in başarısız seferi sırasında Bonyak Han’ın yanında bulunan Kıpçak hanlarından ve savaştan sonra Svyatoslav Olegoviç’i esir alan kişidir.²⁴⁴

Rostislav, topraklarını oğlunu Kıpçakların yönetici boylarından Burçoğlı’nın hanı Belük’ün kızı ile evlendirerek Kıpçakların saldırılarından korumak istemekteydi. Fakat Rostislav, 1163’teki evlilikten sonra bazı Kıpçak boylarını akrabalık bağlarını kullanarak

²³⁷ Mualla Uydu Yücel, **a.g.e.**, s. 325.

²³⁸ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 92; P. P. Toloçko, **a.g.e.**, s. 146.

²³⁹ Haşim Özel, **a.g.e.**, s. 89; Aslı Çandarlı Şahin, “Maddi Buluntulara Göre Kuman-Kıpçaklarda Kültürel Hayat”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, SBE, Tarih Anabilim Dalı, 2017, Muğla, s. 68.

²⁴⁰ Burçoğlı boyu yabani olmayan Batı Deşt-i Kıpçak boylarından biri olarak kaydedilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Peter Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 330.

²⁴¹ Omeljan Pritsak, “Türk-Slav Ortak Yaşamı: Güneydoğu Avrupa’nın Türk Göçebeleri”, **Türkler**, c. II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 519.

²⁴² Mualla Uydu Yücel, “İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine Ait Şahıs İsimleri”, s. 187.

²⁴³ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 95.

²⁴⁴ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 131.

yanına çekebilmişse de saldırıları engelleme konusunda başarılı olamadı. Batı Deşt-i Kıpçak boylarından olmayan yabani Kıpçak boyları, Rus topraklarına yaptıkları tahribata devam ettiler. Ryurik Rostislaviç'in Belükovna'dan iki oğlu bir de kızı oldu.

Oğullarından Rostislav Ryurikoviç Torçesk şehrinde knezlik yaparken diğer oğlu Vladimir Ryurikoviç, Vruçhi ve Kiev knezlikleri yaptı ve 1239 senesinde öldü. Vladimir'in Rostislav adındaki oğlu ise babasının ölümünden sonra Vruçhi'de babasının yerine geçti. Annelerinin Kıpçak kökenli olması nedeniyle çocuklar Kıpçak kanını Rus hanedanlığı içerisinde devam ettirdi. Rostislav Ryurikoviç, dönemin Kiev Knezi Vsevolod Yuryeviç'in kızı ile evlendi, fakat Rostislav'ın taşıdığı Kıpçak kanı çocuklarının olmaması nedeniyle hanedanlık içinde yayılamadı.

Ryurik Rostislaviç'in kızlarından Agafya Rostislaviçevna da Novgorod-Seversk Knezi Svyatoslav Olgoviç ile evlendi.²⁴⁵ Svyatoslav Olgoviç'in Agafya ile yaptığı ikinci evliliği Ryurik'in eşinin Kıpçak kökenli olmasından dolayı önemlidir.

3.3. Rostislav Mstislaviç Sonrası Kıpçak-Smolensk İlişkileri

Rostislav'ın Kıpçaklar ile akrabalık bağları kurması yapılan saldırıları engellemedi. Bazı Kıpçak grupları bu politika ile Rus knezlerinin yanına çekilmiş olsa da 1165 yılıyla birlikte Kıpçakların saldırıları artmaya başladı. Kıpçak saldırılarına karşı knezler birleşerek karşılık vermeye çalıştılar. 1166 yılında Kıpçaklar, Rus knezlerinin birleşik kuvvetlerine karşı zorlanınca kendi topraklarına dönerek Bizans'ın gönderdiği tüccarları yağmalayama başladı.²⁴⁶ Bunun üzerine Rostislav, voyvodası ile birlikte askerlerini göndererek Bizanslı tüccarları Lyah şehrinde kurtardı.²⁴⁷ 1167 senesinde ise Novgorod knezi ilan ettiği oğlu Svyatoslav'ın Novgorod halkıyla anlaşamayıp şehirden kovulması üzerine tarafları uzlaştırmak için Novgorod'a gitti. Burada halk Rostislav'a bağlılık yemini etse de aynı sene içerisinde Rostislav öldü.²⁴⁸

Rostislav'ın ölümünden sonra 1174'te, Knez Andrey Bogolübskiy'in de ölümüyle Smolensk Knezi Roman Rostislaviç Kiev knezi oldu.²⁴⁹ Bu sene Kıpçaklar Rus yurduna

²⁴⁵ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 92.

²⁴⁶ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 95; Mualla Uydu Yücel, *IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler*, s. 516; N. A. Karamzin, *a.g.e.*, s. 345.

²⁴⁷ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 95.

²⁴⁸ PSRL, *Troitskaya Letopis*, 1846, s. 244.

²⁴⁹ PSRL, *Troitskaya Letopis*, 1846, s. 251; *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 105.

yaptıkları akınları arttırdılar. Yıllıklarda 1174'ten sonra üç yıl boyunca bilgi verilmemektedir. 1177 yılında ise Kıpçaklar, Rostov yakınlarındaki altı köyü ele geçirerek yağma faaliyetlerine devam ettiler.²⁵⁰ Bunun üzerine Kiev'de oturan Roman, kardeşi Ryurik'i oğlu Yarapolk'un yanına gönderdi. Roman'ın kardeşi Ryurik ve yeğeni Yarapolk, Kıpçaklara karşı birlikte hareket etmek için anlaştılar. Böylelikle Belük'ün kızı ile evlenen Ryurik, tekrardan Kıpçakların karşısında yer almış oldu. Kardeşlerin oluşturduğu bu birliktelik, David Rostislaviç'in onlara katılmayı reddetmesi üzerine bozuldu ve kardeşler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı.²⁵¹ Kıpçaklar ile Rostov yakınlarında yapılan savaşta Rus orduları kaybetti ve knezler Rostov'a kaçmak zorunda kaldı.²⁵² Bu savaşın kaybedilmesi kardeşlerin arasının açılmasına neden oldu. Rostislav'ın oğulları, kardeşleri David'i mağlubiyetin müsebbibi olmakla suçladılar. Savaşın kaybedilmesi Roman Rostislaviç'in Kiev knezliğini kaybetmesinde etkili oldu.

Kiev'e gelen knezler, David'in yargılanmasını istedi. Bunun üzerine Roman sorumluluğu üzerine alarak David'in yargılanmasını engelledi ve Kiev tahtını Svyatoslav Vsevolodoviç'e bıraktı. David, 1179 yılında Novgorod'a geldi, 1180 yılında ise Smolensk'e geri dönerek burada öldü.²⁵³

1185 yılına gelindiğinde ise David Rostislaviç'in Kıpçaklar ile olan mücadelelerde daha aktif olduğunu görüyoruz. Kiev Knezi Svyatoslav, David'e İgor Svyatoslaviç'in mağlubiyeti sonrası yazı Ten'de geçirerek onların üzerine yürümesini söyledi.²⁵⁴ Daha önce kardeşlerini yarı yolda bırakan David, Svyatoslav'a katılarak Özi'ye geldi ve farklı destek kuvvetlerle birlikte Trepol'de durdu.²⁵⁵ Bu sefer daha önce büyük bir galibiyet alan Kıpçaklarda fikir ayrılıkları yaşandı. Konçak, daha önce Bonyak'ın yenildiği Kiev tarafına gitmeyi düşünürken Ryurik'in kayınbabası Belük'ün oğlu Kza ise Rus askerlerinin daha az olduğu savunmasız Sem adı verilen bölgeye gitmeleri gerektiğini, burada çok fazla servet kazanabileceklerini söyledi.²⁵⁶ Bunun üzerine Kıpçak hanları iki gruba ayrıldılar. Konçak, Pereyaslavl yakınlarından gitmeyi seçti ve burada Pereyaslavl Knezi Vladimir Gleboviç ile karşılaştı. Vladimir, Konçak'a karşı

²⁵⁰ PSRL, *İpatievskaya Letopis*, 1908, s. 118.

²⁵¹ Mualla Uydu Yücel, *a.g.e.*, s. 529.

²⁵² PSRL, *İpatievskaya Letopis*, 1908, s. 118.

²⁵³ PSRL, *İpatievskaya Letopis*, 1908, s. 121-122.

²⁵⁴ PSRL, *İpatievskaya Letopis*, 1908, s. 132; Mualla Uydu Yücel, *IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler*, s. 549.

²⁵⁵ B. A. Ribakov, *a.g.e.*, s. 209.

²⁵⁶ Mualla Uydu Yücel, *a.g.e.*, s. 549.

David, Ryurik ve Svyatoslav'dan yardım istedi. David, askerlerinin yorgun olduğunu ileri sürerek bekledi. David'in bu hamlesi kardeşi Ryurik'in de onu beklemesine neden oldu.²⁵⁷

Kıpçaklar, Pereyaslavl yakınlarındaki Rim şehrini kuşattılar ve Knez Vladimir Gleboviç, Smolensklilerin geç kalacağını anlayınca onlardan tekrar yardım istemedi. Bir kez daha David'in geri çekilmesi nedeniyle Kıpçaklar şehre girerek büyük bir ganimet elde ettiler.

Kıpçakların başarılarının arttığı bu süreçte yenilerek esir düşen İgor Svyatoslaviç'in Kıpçaklar tarafından tahsis edilen Lavor adındaki hizmetçisi, İgor'un kaçma çabalarını fark ederek ona yardım edeceğini söyledi.²⁵⁸ İgor ise ilk önce esir alınmış diğer askerlerini yüz üstü bırakmayacağını söyleyerek kaçmayacağını belirtti. Fakat daha sonra askerlerin de kendisine destek vermesiyle birlikte Lavor ile kendi topraklarına kaçmayı kabul etti.

Aldıkları büyük zaferler Kıpçaklarda güvenlik zaafiyetine neden oldu. İgor, eğlence yapan Kıpçak askerlerinin arasından geçerek atına bindi ve Kıpçaklardan kurtuldu. 11 gün boyunca Donetsk şehrine kadar yürüdü ve ardından kendi şehri olan Novgorod'a geldi.²⁵⁹

Yıllıklarda adı geçen Lavor'un Knez İgor'u kurtarma hikayesi, Kıpçaklar ile Ruslar arasındaki evliliklerin farklı bir yanını göstermektedir. Ruslarda adet olması nedeniyle evlenmeden önce gelinin vaftiz edilmesi bir gerekliliktir. Fakat bu vaftiz gerekliliği Kıpçak soyluları seviyesinde gerçekleşmekteydi. Bu evlilik ilişkilerinin haricinde, Lavor adlı Kıpçak kökenli kişinin knezi kurtarmasından sonra vaftiz edilmesi önemlidir. Bu kişinin hizmetli olmasından dolayı soylu olmadığı anlaşılmaktadır. Evlilikler sonucu samimi bir hal alan Kıpçak-Rus ilişkileri ile Kıpçak Lavor, soylu olup olmaması gözetilmeden kneze kaçmasında yardımcı olmasından dolayı vaftiz edildi ve ardından Slavca bir isim olan Lavor adını aldı.²⁶⁰

3.4.Smolenski Kiev Knezi Rürük Rostislaviç'in Evliliğinin Kıpçak Siyasetine Etkileri

Babasının ölümünden sonra Rürük, yeni Kiev Knezi Mstislav İzyaslaviç'in izniyle Kiev yakınlarındaki Ovruç şehrinde hüküm sürmeye başladı.²⁶¹ Ardından Andrey Bogolübskiy, Kiev'i Gleb Yuryeviç adına alınca Mstislav'ı destekleyerek Andrey'in karşısında durdu. 1177 yılında aslında akraba olduğu Kıpçaklar ile bir kez daha karşılaştı. Kıpçakların Rus yurduna

²⁵⁷ PSRL, *İpatiyevskaya Letopis*, 1908, s. 132.

²⁵⁸ Mualla Uydu Yücel, *a.g.e.*, s. 551.

²⁵⁹ PSRL, *İpatiyevskaya Letopis*, 1908, s. 133-134.

²⁶⁰ A. F. Litvina, F. B. Uspenskiy, *Ruskie İmena Polovetskih Knyazey*, s. 63.

²⁶¹ PSRL, *İpatiyevskaya Letopis*, 1908, s. 94.

girmesiyle birlikte Rürük, kardeşleri ile birlikte Rostovtsev yakınlarında Kıpçakları karşıladı, fakat yenildi.²⁶² Bu savaşın kaybedilmesinde sorumluluk, David'in üzerine kalmıştı ve knezden David'in cezalandırılması istenmişti. Kardeşini cezalandırmayan Kiev Knezi Roman ise Svyatoslav'ın çabaları ile Kiev'den uzaklaştırılmıştı.

Smolenskli Rostislav'ın Kiev knezi olmasından sonra oğlu Roman da Kiev knezi olmuştu. Fakat daha sonra Svyatoslav Vsevolodoviç, Roman'ı tahttan indirdi ve Kiev knezi oldu. 1180 yılında bu duruma karşı gelen Rürük Rostislaviç, Galiç Knezi Yaroslav Osmomisl ile ittifak kurarak Kiev'i işgal etti.²⁶³ Kiev'i işgal ettikten sonra ise David'i Smolensk'te saltanatını sürdüren abisi Roman'ın yanına gönderdi.

Yine aynı sene Rürük, Kıpçakların ünlü komutanlarından Konçak'ı ve İgor Svyatoslaviç'i Dinyeper yakınlarındaki Dolobsk Gölü bölgesinde yendi.²⁶⁴ Knezin yerinde olmamasını fırsat bilen Svtatoslav'ın Kiev'e girdiği haberini alan Rürük, yine Kıpçakların üzerine yürüdü ve bu sefer de onları gece uykularında nöbetçisiz yakalayarak bozguna uğrattı.²⁶⁵

1180'de Rürük'e karşı kaybeden Kıpçaklar, 1183 yılında Konçak ve Gleb Tiriyeviç önderliğinde tekrardan Rus ülkesine girdiler.²⁶⁶ Bunun haberini alan Kiev Knezi Svyatoslav, Rürük ile anlaşarak Kıpçakların üzerine yürüme kararı aldı. İkili, Kiev yakınlarındaki Oljiç adındaki köye gelerek burada Çernigovlu Yaroslav'ın gelmesini beklediler. Yaroslav geldiğinde onlara bekleyip saldırmamaları tavsiyesinde bulundu.²⁶⁷

Rürük ve Svyatoslav onu dinleyerek geri çekildiler. Svyatoslav, oğlu İgor'u Rürük ise Vladimir Gleboviç'i Kıpçakların üzerine gönderdi.²⁶⁸ Vladimir Gleboviç, İgor'a haber göndererek kendisinden önce alayların gitmesini istedi, İgor ise Rus knezinin daha önde gitmesi gerektiğini söyleyerek bu isteği reddetti.²⁶⁹ İgor, alayları Kiev'e geri göndererek Kıpçaklar üzerine saldırdı.²⁷⁰ Bu saldırıdan Kıpçaklar mağlup olarak ayrıldılar ve oldukları yerden kaçtılar. Svyatoslav ile Rürük'in Kiev'de kurduğu ortak yönetim sistemi Kıpçaklara karşı

²⁶² PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 119.

²⁶³ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 123.

²⁶⁴ P. P. Toloçko, *Koçevoy Narod Stepey i Kiyevskaya Rus'*, s. 113; PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 124.

²⁶⁵ Mualla Uydu Yücel, *IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler*, s. 386.

²⁶⁶ A.g.e., s. 387; PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 126.

²⁶⁷ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 127.

²⁶⁸ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 124.

²⁶⁹ Mualla Uydu Yücel, *a.g.e.*, s. 387.

²⁷⁰ A.g.e., s. 388.

galibiyetler getirdi. 1184 yılında da Svyatoslav ile Rürük, Kıpçaklara karşı ortak bir sefere çıktı. 1184'teki bu sefer, Svyatoslav'ın Ryurik'e karşı daha önce yardım istediği Kıpçak hanları Konçak ve Kobyak'a karşı gerçekleştirildi. Kıpçakları 1180'de Rürük'e karşı aktif olarak kullanan Svyatoslav, dört yıl sonra Rürük ile birlikte Kıpçaklara saldırdı.

1184 yılında Kobyak ile gelen Kıpçak ordusunda ateş fırlatan askerlerin olduğu da yazılmaktadır.²⁷¹ Konçak, Poltova yakınlarındaki Horol'a gelerek burada durdu ve Yaroslav Vsevolodoviç'e elçiler gönderdi. Yaroslav da bunun karşılığında Olstin Oleksiç'i onun yanına gönderdi.²⁷²

Knez Svyatoslav, bu haberi alınca Yaroslav'a elçi göndererek Kıpçakların yanında yer almaması gerektiğini bildirdi ve bu sırada da Rürük ile birlikte Kıpçaklara karşı harekete geçti.²⁷³ Rürük, Vladimir Gleboviç'i, Svyatoslav ise Smolensk Knezi Roman Rostislaviç'in oğlu Mstislav Romanoviç'i alayları ile Kıpçakların üzerine gönderdi.²⁷⁴ Yapılan savaşta Konçak, Horol mevkinden kaçtı, fakat askerler Konçak'ın ateş atabilen askerini yakaladılar. Kıpçaklar bir başka knez Vladimirli Yaroslav Vsevolodoviç ile anlaşsalar da Horol Nehri Savaşı'nda, Kiev ve Smolensk knezlerine yenildiler.²⁷⁵

Horol Nehri Savaşı'ndan üç yıl sonra, 1187'de, Svyatoslav Kıpçakların üzerine yürümek için bir kez daha Rürük ile anlaştı. Bunun üzerine Özi'deki Tatinets bölgesinde Kıpçakların üzerine yürüdüler, bu sırada Horol'da yanlarında olan Vladimir Gleboviç de Pereyaslavl'dan askerleri ile onların yanına gitmek için harekete geçti.²⁷⁶ Vladimir Gleboviç, askerleri ile öncü birlik olarak Kıpçaklara saldırma fikrini Knez Svyatoslav'a ilettiğinde Svyatoslav, Vladimir Gleboviç'in knezlerin önünden gitmesinin doğru olmayacağını belirtti, fakat Rürük, Vladimir'in öncü birlik olarak gitmesi gerektiğini düşünüyordu.²⁷⁷ Bu fikir ayrılığı sırasında Kıpçaklar, knezlerin geldiğini öğrendiler ve bunun üzerine de kaçtılar. Knezler, mevsim şartlarından dolayı Özi'nin taşabileceğini hesaba katarak Kıpçakları takip etmediler.²⁷⁸ Aynı yıl bu sefer de Kıpçakların güçlü liderlerinden Konçak, Ros Nehri boyunca geldi ve

²⁷¹ Yıllıktaki bu bilgi ile Kuman-Kıpçakların Grek ateşini kullandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca İslam ülkelerinde yaygın olan bu teknolojinin Konçak tarafından kullanılması, Konçak'ın İslam ülkeleri ile ilişki içerisinde olduğunu da göstermektedir. PSRL, İpatyevskaya Letopis, s. 128.

²⁷² PSRL, İpatyevskaya Letopis, 1908, s. 129.

²⁷³ A.g.e. s. 129.

²⁷⁴ A.g.e., s. 129.

²⁷⁵ A.g.e., s. 129.

²⁷⁶ A.g.e., s. 134; N. A. Karamzin, İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo, s. 542.

²⁷⁷ PSRL, İpatyevskaya Letopis, 1908, s. 134; Mualla Uydu Yücel, IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler, s. 571. ; Karamzin, a.g.e., s. 542.

²⁷⁸ Mualla Uydu Yücel, a.g.e., s. 571.

buraları yağmaladı.²⁷⁹ Bunun üzerine Svyatoslav, tekrardan Rürük ile anlaşarak Konçak'ın üzerine sefere çıkmak istedi. Rürük, Svyatoslav'ın sefer fikrine olumlu yanıt verdi ve onun Çernigov'a giderek kardeşleriyle birleşmesini, kendisinin de kardeşleriyle birleşeceğini söyledi. Knezler birleşik orduyla Konçak'ın üzerine Özi boyunca gittiler.²⁸⁰ Özi yakınlarındaki Snoporod denilen bölgeye kadar giden knezler, mevsim şartları nedeniyle daha fazla ilerleyemediler. Fakat burada Konçak'ın öncü birliklerini yakalayarak mağlup ettiler ve onları yağmaladılar.²⁸¹

Rürük, kış şartlarına aldırmadan Kıpçakları takip etmek istedi ve Svyatoslav'ı ikna etti, fakat Svyatoslav'ın kardeşi Yaroslav, askerlerinin yorgun olması nedeniyle ilerlemek istemedi. Bunun üzerine Knez Svyatoslav da kardeşini yalnız bırakmak istemedi ve Kıpçakları takip etmekten vazgeçti.

Bu yılın kışında Svyatoslav, Horol Nehri Savaşını kaybetmeleri sonrasında Kıpçakların Tuna'ya gitmelerini fırsat bilerek Rürük'i bir kez daha ikna etti ve voyvodası Roman Nezdiloviç'i Özi'ye gönderdi.²⁸² Roman Nezdiloviç, Kıpçakların Özi'deki boş topraklarını aldı. Böylelikle knezler, Özi boyunca bulunan Kıpçak topraklarını savaştan almış oldu. Yıllıklarda 1190 yılına gelindiğinde, Svyatoslav ve Rürük uzun süren savaş ortamını hafifleterek topraklarını korumak amacıyla Kıpçaklarla anlaştılar.²⁸³

İlkbaharda ise Svyatoslav, Rürük'i Torkların üzerine göndermek istedi, fakat Rürük, Svyatoslav'ın kendisini kullandığını düşündü. Çünkü daha önce bütün seferlere birlikte çıkmışlardı. Bunun üzerine Rürük, Kıpçak komutanlarından Tökli'nin yanına giderek Svyatoslav'a karşı onlarla anlaştı.²⁸⁴ Kıpçaklar ile anlaşılan Rürük, Svyatoslav'a karşı bir cevap niteliğinde Kiev civarındaki köyleri yağmalattı. Yaşanan bu olay, artık Rürük'in Kiev tahtını almak için Kıpçaklarla anlaşarak ortak hareket ettiğini göstermektedir.

Rürük, Kıpçaklarla anlaşması sonrasında, 1192 yılında da Kıpçak beyi Kuntıvdı'ya elçi göndererek yanına gelmelerini istedi. Kıpçaklar Rürük'in yanına geldiğinde knez, onlara hediyeler verdi. Ayrıca Kıpçak beyi Kuntıvdı'ya Ros Nehri'nin yakınlarında bulunan Dveren şehrini verdi.²⁸⁵

²⁷⁹ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 134.

²⁸⁰ A.g.e., s. 134.; N. A. Karamzin, a.g.e., s. 542; Mualla Uydu Yücel, a.g.e., s. 571.

²⁸¹ A.g.e., s. 134.

²⁸² A.g.e., s. 135.

²⁸³ A.g.e., s. 138.

²⁸⁴ Mualla Uydu Yücel, a.g.e., s. 573.

²⁸⁵ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 141.

1193 kışında Rürük, Kıpçakların Uberej²⁸⁶ yakınlarında Torklarla savaştığını duyunca Kıpçakların sonraki adımını kestiremediğinden kendi topraklarını korumak için voyvodalardan Vasilyev'in yanında bekledi.²⁸⁷ 1196 yılında Svyatoslav'ın ölümünden sonra ise Rürük, tek başına Kiev knezi oldu ve bunun üzerine kardeşi Smolensk knezi David Rostislaviç'e ve Vladimir knezi Vsevolod Yuryeviç'e elçiler gönderdi, ayrıca Çernigov knezine de elçilerin gönderilmesini istedi.²⁸⁸

Rürük'in knezlere elçi göndermesinin amacı, yanında bulunan knezlerin desteğiyle Çernigov knezlerinin Kiev'i almasını engellemek istemeseydi. Bunun üzerine Rürük, iyi niyetini göstermek amacıyla emrindeki Kıpçakları kendi topraklarına gönderdi.

Yıllıklarda Rürük'in Kiev knezi olduğu 1196'dan 1203'e kadar Kıpçaklar üzerine akınlardan bahsedilmemektedir. 1203 yılı Ocak ayında ise Rürük, Çernigovlu Olegoviçler ile birleşerek Kıpçak topraklarına saldırdılar.²⁸⁹ Ömrünün son döneminde, 1205 yılında da Rürük Kıpçaklar üzerine sefere çıkmak istedi. Bunun üzerine Pereyaslavl Knezi Yaroslav ve Galiç Knezi Roman ile birlikte Kıpçakların üzerine yürüdü. Knezler, Kıpçakları kuşatarak çok sayıda esir aldılar ve ülkelerine geri döndüler.²⁹⁰

1208 senesinde ise Rürük, öncesinde üzerlerine pek çok kez sefere çıktığı Kıpçakları tekrar yanına toplayarak Kiev'e getirdi ve Kiev'de bulunan Vsevolod Svyatoslaviç'i Kiev'den kovdu. Vsevolod'un Kiev'den kovulması sonrasında Kıpçaklara hediyeler vererek onları evlerine gönderdi.²⁹¹ Knez Rürük Rostislaviç ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte Rus yıllıklarına göre 1215 yılında Kiev'de öldü.²⁹² Yıllıklarda 1208'den 1215 yılına kadar Rürük Rostislaviç'in Kıpçaklara karşı başka bir seferi daha kaydedilmemiştir.

²⁸⁶ Kiev knezliği yakınlarında bir köy, bkz. Mualla Uydu Yücel, **a.g.e.**, s. 578.

²⁸⁷ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 143.

²⁸⁸ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 144.

²⁸⁹ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 156.

²⁹⁰ Mualla Uydu Yücel, **a.g.e.**, s. 587; **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 157; N. A. Karamzin, **a.g.e.**, s. 561.

²⁹¹ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 158; N. A. Karamzin, **a.g.e.**, s. 564.

²⁹² A. F. Litvina ve F. B. Uspenskiy'nin yazdığı *Vibor İmeni u Russkih Knyazey* adlı eserde, İpatiyev Yıllığı'na atıfta bulunularak, Rürük'in 1215 yılında Kiev'de öldüğü yazılırken, (s. 603) V. N. Tatişev ise *Sobranie Soçineniy İstoriya Rossiyskaya* adlı eserinde Rürük'in ölüm yılını 1211 olarak göstermiştir. (s. 376) Martin Dimnik de *The Dynasty of Chernigov* adlı eserinde Rürük'in ölüm tarihini 1208 olarak gösterirken, ölüm yeri de Kiev olarak belirtmiştir. (s. 396)

3.5.Mstislav Rostislaviç'in Oğlu Mstislav Udaloy'un Kıpçak Hanı Kotyan'ın Kızı ile Evliliği

Rürük'in ölümünden sonra Büyük knez olan Rostislav'ın en küçük oğlu Mstislav Rostislaviç'in adı, ilk kez Novgorod Yıllığı'nda geçmektedir.²⁹³ Yıllıkta vaftiz olduğu Födör adıyla zikredilmiştir. Mstislav Rostislaviç ile ilgili bilgiler kaynaklarda sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni Smolensk ya da Kiev'de knezlik yapamamış olmasıdır. Mstislav, 1168-71 yılları arasında Rusya'nın güneyindeki knezler ile birlikte Kıpçaklar'ın üzerine yapılan seferlere katıldı.²⁹⁴

Mstislav Rostislaviç 1179 yılında Novgorod halkının isteği ile Novgorod knezi ilan edildi.²⁹⁵ Novgorod halkı kendilerini yönetecek olan knezin cesur ve askerlik konusunda yetenekli bir knez olmasını istemekteydi. 1080'de ani bir hastalıktan dolayı öldü ve Novgorodlular tarafından Novgorod'da bulunan Sofya Katedrali'ne gömüldü.²⁹⁶

Mstislav, ilk evliliğini Yaroslav Osmomisl'in kızı ile yaptı. Ardından 1176 yılı sonrasında ise, knezlerle mücadelesinde yardım ettiği Ryazan Knezi Gleb'in kızı Feodosiya ile evlendi ve bu evliliğinden Mstislav Mstislaviç doğdu.²⁹⁷ Mstislav Mstislaviç, Novgorod halkı tarafından her zaman babasının mirasını koruyan cesur bir savaşçı olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni ise babası Mstislav'ın onların gözünde azizler mertebesinde olmasıdır.

Mstislav Mstislaviç'in de doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte kaynaklarda ilk görünüşü 1181 yılındadır.²⁹⁸ 1181 yılında amcası Rürük Rostislaviç ile birlikte ilk seferine çıkan Mstislav Mstislaviç, hesaplara göre 1170 yılından önce doğmuş olmalıdır.²⁹⁹ Onunla ilgili yıllıklardaki bilgiler 1181 yılındaki seferden sonra kesilmektedir ve 1193 yılında Mstislav Mstislaviç ile ilgili bilgiler bir kez daha bir sefer dolayısıyla nakledilmektedir. Mstislav, 1193 yılında Rostislav Rürükoviç ve diğer knezlerle birlikte Kıpçaklara karşı yapılan sefere katılmıştır.³⁰⁰ Rostislav Rürükoviç, askerlerini Trepol'e göndererek Mstislav'ı kendi yanında savaşmak için çağırdı. Bu çağrıya karşılık, Mstislav komutanı Sdeslav Yaroslaviç ile birlikte

²⁹³ **Novgorodskaya Letopis**, Çast Vtoroya i Tretya, Sankt-Petersburg, 1888, s. 139; A. F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **Vıbor İmeni u Russkih Knyezey v X-XVI**, Rossiyskaya Akademiya Nauk, Moskva, 2006, s. 586.

²⁹⁴ Mualla Uydu Yücel, **IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler**, s. 519-521.

²⁹⁵ **Novgorodskaya Letopis**, 1888, s. 156.

²⁹⁶ **A.g.e.**, s. 157.

²⁹⁷ **A.g.e.**, s. 154.

²⁹⁸ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 125; A. N. Nesterenko, "Knyaz Mstislav Mstislaviç Toropetskiy (Udaloy)", **Voprosı İstorii**, S. XI, Moskva, 2017, s. 22.

²⁹⁹ **A.g.m.**, s. 22.

³⁰⁰ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 142; A. N. Nesterenko, "Knyaz Mstislav Mstislaviç Toropetskiy (Udaloy)", s. 23.

gelerek Rostislav'ın ordusu ile birleşti.³⁰¹ Yıllıklarda bahsedilen Kırım yakınlarındaki Lukamor Kıpçakları üzerine yapılan seferde yıllık yazarı Rostislav'ın yanındaki Mstislav'ı Mstislav Davidoviç olarak nakletmiştir. Fakat, Çernigov knezlerinden David Olgoviç'in oğlu olan Mstislav Davidoviç, 1187 yılına kadar Novgorod'da knezlik yapmış ve Novgorodlular tarafından kovulduktan sonra, 1189 yılında, ölmüştür.³⁰²

1193 yılında ise Trepol'de knezlik yapan Mstislav Mstislaviçtir, yani bu sefere Mstislav Davidoviç değil Mstislav Mstislaviç katılmıştır. Rostislav ve Mstislav Karakalpıklılarla birlikte Kıpçakların öncü birliklerini Özi Nehri yakınlarında yakalayarak mağlup etti ve çok sayıda ganimet elde ederek Torçesk'e döndüler.³⁰³

1203 yılında Torçesk knezi olan Mstislav Mstislaviç, Kıpçaklara karşı bir sefere daha katıldı. 2 Ocak'ta gerçekleşen bu seferde Mstislav, Rürük ve Olegoviçlerin yanında bulunarak Galiç Knezi Roman'ın yanında toplanan Kıpçaklar ve Galiç knezinin üzerine sefere çıktı. Savaş sonucunda Rürük ve Olegoviçler bütün Kiev bölgesini ve Kıpçak topraklarını aldılar.³⁰⁴ 1207 senesinde de Mstislav Mstislaviç, Torçesk şehrinde bulunuyordu. Çernigov Knezi Vsevolod, yanına aldığı Kıpçaklar ile birlikte Torçesk şehrine gelerek burayı kuşattı.³⁰⁵ Vsevolod'un bu girişimi, Kiev toprakları üzerine yapılan bir saldırıydı. Çünkü Torçesk, Kiev yakınlarında bulunan ve Kiev'in savunma rolünü üstlenen garnizon şehirlerdendi.

Kaynaklarda Mstislav'ın 1207 yılında neden Torçesk şehrinde olduğuyla alakalı bilgiler yer almamakla birlikte Mstislav'ın Rostislav ve Olgoviçler arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı Kiev'e yakın Torçesk'e yerleştirilmiş olabileceği düşünülmelidir.

1208 yılında resmen Torçesk knezi olan Mstislav, 1210'da da babasının knezliğini yaptığı Novgorod'a geldi. Bu yılda Kıpçaklar Pereyaslavl bölgesine yağma akınları yapmayı sürdürdüler. Ayrıca Mstislav, Novgorod'da bulunduğu süre içerisinde, 1210-1212 yıllarında, farklı Slav grupları üzerine başarılı seferlerde bulundu.³⁰⁶ 1216 yılının sonlarında Mstislav Mstislaviç, karısı ve oğlu Vasiliy'i Novgorod'da bırakarak buradan ayrıldı.³⁰⁷ Mstislav'ın Novgorod'dan ayrıldığı yıl, bizim için evliliğinin yılını tespit edebilmemiz açısından önemlidir.

³⁰¹ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 142.

³⁰² *Novgorodskaya Letopis*, 1888, s. 161-163; Mstislav Mstislaviç'in 1193'de Trepol'de bulunmasıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. V. N. Tatişev, *İstoriya Rossiyskaya*, Tom I, Çast Pervaya, Moskva, 1994, s. 438.

³⁰³ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 142.

³⁰⁴ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 155-156.

³⁰⁵ A.g.m., s. 24.

³⁰⁶ Novgorod yıllığında Mstislav Mstislaviç'in Çudlar üzerine sefere çıktığından bahsedilmektedir.

Novgorodskaya Letopis, 1888, s. 193-194.

³⁰⁷ *Novgorodskaya Letopis*, 1888, s. 194.

Çünkü Rus yıllıklarında Mstislav Mstislaviç'in Kıpçak hanlarından Kotyan Sutoyeviç'in kızı ile evlendiği tarih açık şekilde belirtilmemiştir. Mstislav, karısı ve çocuğu Vasiliy'i 1216'daki gidişinde Novgorod'da bıraktığına göre, bu tarihten önce evlenmiş olmalıdır.

Yıllıklarda ilk kez 1201 senesindeki olaylarda geçen Kotyan Han, Koton, Köten, Kotan gibi isimlerle de anılırken, kendi adıyla isimlendirilen Kotan boyu ise Batı Deşt-i Kıpçak boyları listesinde on birinci sırada yer almaktadır.³⁰⁸ Ayrıca Kotyan Han, Kalka Savaşı'nda Moğol saldırılarına karşı Rus knezlerinden ve damadından yardım isteyen Kıpçak Hanı olarak bilinmektedir. Aslında Kalka Savaşı'ndan da anlayabileceğimiz gibi Kotyan Han kızını knez Mstislav Mstislaviç ile evlendirmekle kalmadı, aynı zamanda knezle yakın ilişkiler de kurdu. Mstislav'ın Kotyan'ın kızı Maria'dan Vasili adında bir oğlu oldu. Mstislav'ın kızlarından Rostislava ise, ünlü Rus komutan Aleksandr Nevskiy'nin babası olan II.Yaroslav'ın ikinci eşi idi. Aleksandr Nevskiy anne tarafından Kıpçak Hanı Kotyan'ın torunuydu.³⁰⁹

1216'daki ayrılığın ardından Mstislav Mstislaviç, 1217 yılında Novgorod'a geri döndü ve bu süreç içerisinde Galiç knezleri ve Macarlar ile mücadeleye girdi. 1223 yılında Rus coğrafyasına akınlarda bulunan Moğollar karşısında yenilen Kıpçaklar, Kotyan Han liderliğinde Mstislav ve diğer Rus knezlerinden yardım talebinde bulundu. Mstislav, hem topraklarını korumak için hem de kayınbabası olduğu için Kotyan'a yardım etti ve Kıpçak-Rus birleşik ordusu kuruldu. Mstislav, akraba olduğu Kotyan Han ile ters düşmek istedi, çünkü Moğollar Kıpçakların topraklarını ellerinden almıştı. Ruslardan yardım alamayan Kotyan Han'ın Moğollar ile birleşerek Rus topraklarına saldırabileceğini düşündü ve bu nedenden dolayı Kıpçaklar ile ortak yurt edindikleri topraklarını yabancı Moğollara karşı savunmayı kabul etti. Fakat Kalka Savaşı'nda birleşik Rus-Kıpçak ordusu Moğollara yenildi. Bu yenilgi sonrasında Mstislav'ın otoritesi ve sağlığı zayıfladı ve sağlıklı kararlar alamayarak 1223'te kızı Maria'yı Galiç'te mücadelelere giriştiği Macar Kralı ile evlendirdi.³¹⁰ Ardından 1226 yılında damadına Rus coğrafyasındaki bazı topraklarının yönetimini verdi. Rusların Kalka'daki mağlubiyetinden sonra Galiç Knezliği'nin zayıflığını gören Macarlar burayı ele geçirmek isteseler de Mstislav Mstislaviç Galiç'i Macarlara karşı savundu ve ardından 1228 yılında Torçesk'e geri döndü.³¹¹ 1228 yılının baharında Kiev'e giderken yolda hastalandı ve öldü.

³⁰⁸ B. E. Kumekov, "Ob Etnonime Kıpçakskoy Konfederatsi Zapadnogo Deşt-i Kıpçaka XII načalo XIII v.", 1993, s. 187. ; Mehmet Kıldıroğlu, **Kırgızlar ve Kıpçaklar**, s. 144.

³⁰⁹ İlyas Kemaloğlu, **Altın Orda ve Rusya**, s. 254.

³¹⁰ A. N. Nesterenko, **a.g.m.**, s. 40.

³¹¹ **PSRL, İpatyevskaya Letopis**, 1908, s. 160; A. N. Nesterenko, **a.g.m.**, s. 41.

3.6.Suzdal Knezliği ve Suzdalı Knezlerin Kıpçaklarla İlişkileri Bağlamında Evlilikleri

Suzdal şehrinin adı, yıllıklarda ilk kez bir isyan hareketi dolayısıyla görölmektedir.³¹² 1024 yılındaki bu isyan, Rusya'yı etkileyen açlık nedeniyle çıktı ve Yaroslav Mudriy, Suzdal'a gelerek isyancıları yakalayıp bu kalkışmayı sona erdirdi.³¹³ Şehrin erken dönemlerinde Merya ve Slovene adındaki Slav kabilelerinin burada yaşadığı bilinirken Fin kavimleri de çoğunlukta idi.³¹⁴ X. yüzyılın başlarında Oka Nehri bölgesindeki önemli kavşak noktalarının Rusların eline geçmesi ile Suzdal ve çevresine Slav kavimlerinin göçü hızlandı ve buralar, X. yüzyıl itibariyle Ruslaşmaya başladı. 1096 yılında şehir Knez Mstislav Vladimiroviç tarafından yönetilmektedir.³¹⁵ Bunu, yıllıklarda 1096 yılı hadiselerinde geçen Knez Mstislav'ın Suzdal civarındaki köylere drujina göndermesi kaydından anlıyoruz.

1097 yılından sonra ise Lübeç'te yapılan toplantı kararıyla Suzdal ve civar köyleri Vladimir Monomah'a verildi. Vladimir Monomah ise Suzdal ve Vladimir şehirlerinin yönetimini oğlu Yuriy Dolgorukiy (Uzunkollu)'e bıraktı. Yuriy döneminde Suzdal çevresindeki Rus şehir ve köylerinin sayısı artmaya başladı. Yuriy dönemindeki şehirlerin artması, XI. yüzyıldaki Kıpçak saldırılarının Pereyaslav merkezli olması ve buradan kaçan Rus nüfusun Suzdal ve civarına yerleşmesi ile ilgilidir. Yine 1107 senesinde Kıpçakların önemli hanları Bonyak ve Şarukan (Saruhan) Pereyaslav merkezli saldırılarına devam ettiler. Fakat bizim için bu yılın önemi, Vladimir Monomah'ın oğlu Suzdal Knezi Yuriy Dolgorukiy'i Ayepa Osenev'in kızıyla evlendirmiş olmasıdır. Ayepa, Dinyeper Kıpçaklarından Osen'in oğlu olması nedeniyle yıllıklarda bu isim ile anılmaktadır.³¹⁶

1107 senesinde yaşanan mücadeleler sonrasında Ocak ayında, Vladimir, David ve Oleg Kıpçakların yanına gitti. Knezlerin Kıpçakların yanına sadece onların kızlarını almak için değil, mücadeleler sonrası barış anlaşması yapmak için gittikleri ve barış anlaşmasından sonra da barışın akdi olarak çocuklarına Kıpçak prenseslerini gelin olarak aldıkları muhakkaktır. Bu anlaşma sonrasında Yuriy Dolgorukiy, Ayepa'nın kızı Anna ile evlendi.³¹⁷

³¹² PSRL, *Po Lavrentievskomu Spissku*, 2012, s. 101; A. D. Varganov, "İz Ranniy İstorii Suzdalya (IX-XIII vv.)", *KSİİMK*, 1946, Vıypusk 12, s. 133.

³¹³ PSRL, *Lavrentievskomu Spissku*, 2012, s. 101.

³¹⁴ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 49.

³¹⁵ PSRL, *Lavrentievskomu Spissku*, 2012, s. 150.

³¹⁶ Mualla Uydu Yücel, "İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine Ait Şahıs İsimleri", s. 185.

³¹⁷ PSRL, *Po Lavrentievskomu Spissku*, 1950, s. 168.

Bu evlilik, knezlerin Kıpçaklar ile yaptıkları barış anlaşmasının bir sonucu olarak doğsa da Suzdal Knezliği için önemliydi, çünkü Kıpçaklarla yapılan ilk evlilikti. Evlilikten Yuriy Dolgorukiy ve Kıpçak prensesinin Rostislav Yuryeviç, İvanko Yuryeviç, Andrey Bogolübskiy, Gleb Yuryeviç, Mihalko Yuryeviç, Vsevolod Yuryeviç Bolşoe Gnezdo (Büyük Yuva), Olga Yuryevna, Maria Yuryevna adında çocukları oldu.³¹⁸ Kızlarından Olga, Galiç Knezi Yaroslav Osmomısl ile evlendi. Bu evlilik ile Kıpçak kanı Galiç Knezliği'nde de yayılmaya başladı. Hem de Galiç Knezliği ile Suzdal Knezliği akraba olmuş oldu. Vsevolod'un Kıpçak kanı taşıyan çocukları ise Büyük Kiev tahtını yönetme hakkını elde etmişti. Böylelikle bir başka Kıpçak kanı taşıyan aile de Kiev tahtında söz sahibi olmuş oldu.

Vladimir Monomah, 1118 yılında da diğer oğlu Andrey Vladimiroviç'e Turkan (Turhan)'ın torununu eş olarak aldı.³¹⁹ Yıllıklarda sadece 1118 yılı olaylarında adı geçen Turkan ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Böylelikle Vladimir Monomah, iki oğlunu da Kıpçak hanlarının kızlarıyla evlendirerek en güçlü akrabalık bağları kuran knezlerden oldu. Fakat kurulan akrabalık bağlarına rağmen Yuriy, kardeşinin evliliğinden iki yıl sonra, 1120'de, Bulgarların yanına kaçan Kıpçakların üzerine yürüdü ve onları yendi.³²⁰ Kıpçaklara karşı olan seferi Yuriy Dolgorukiy'in nadir seferlerindendir. Çünkü, Çernigov Knezliği bölümünde de değindiğimiz üzere Yuri Dolgoruki, babasının ölümünden sonra Kiev Knezliği tahtına oturmak için harekete geçti ve Rus knezleri ile mücadelelere girmek zorunda kaldı.

Bu mücadelelerde, Yuriy Dolgorukiy, Olgoviçlerin ve Kıpçakların desteğini alırken Olgoviç hanesinin ikinci yönetim ayağı olan Davidoviçlerin desteğini alamamıştı. Kıpçaklardan ve Olgoviçlerden aldığı desteğin ortak noktası ise hem Olgoviçlerin hem de Yuri'nin Kıpçaklar ile kurdukları akrabalık bağlarıydı. Kıpçaklar, akrabaları olan hanelerin Kiev tahtını ele geçirmesi için onlara destek vermekten çekinmediler, fakat Rus coğrafyasındaki yağma faaliyetlerini de sürdürdüler. Bu girişimleri ise Yuriy'in knez olabilmesi için Rus topraklarına daha çok yıpratma adına yapılan yağma faaliyetleri oldu. Ayrıca Kıpçaklar, destekledikleri knezlerin Büyük Knez olmasını sağladıkları takdirde Rus coğrafyasında haklar kazanacaklarını düşünmüş olmalıdır. Yuriy Dolgorukiy, 1154 yılında, Kiev'e gelerek Büyük Knez oldu ve oğlu Andrey Bogolübskiy'i de Kiev yakınlarındaki Vışgorod şehrine gönderdi.³²¹

³¹⁸ A. F. Litvina, F. B. Uspenskiy, *Vıbor İmeni u Russkih Knyazey X-XVI vv.*, s. 471.

³¹⁹ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s.8; Mualla Uydu Yücel, *IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler*, s. 436.

³²⁰ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 8.

³²¹ PSRL, *İpatyevskaya Letopis*, 1908, s. 74; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 52.

Ölümü olan 1157 yılına kadar da Kiev’de Büyük Kiev Knezliği yaptı. Babasının ölümünden sonra Andrey bu şehirde kalmak istemedi ve Vladimir şehrine gitti. Ayrıca Suzdal halkı da Andrey’i yeni knezleri olarak tanıdı.³²² Daha sonraki dönemlerde Yuriy Dolgorukiy’in oğlu Vsevolod’un çocukları da Kiev Knezliği yaptı ve Kıpçak kanı Kiev Knezliği tahtı üzerinde hakimiyet sürmeye devam etti.

Yuriy’in oğlu Vsevolod Yuryeviç ise Suzdal Knezliği’nin en parlak dönemini yaşatan knez olarak tanınmaktadır. Yuri Dolgoruki’nin ölümünden sonra oğullarından Andrey Bogolübsky, Novgorod’da kalmayı tercih etti ve Kiev knezi olmayı hiç düşünmedi. 1175 senesinde de Novgorod’da hizmetlileri tarafından öldürüldü. Oğulları olan İzyaslav, Mstislav ve Yuriy kendisinden önce ölmüştü. Bu nedenden dolayı Suzdal parçalandı ve hanedan üyeleri arasında mücadeleler başladı. Bu mücadeleleri Vladimir Knezi Vsevolod Yuryeviç kazandı ve Suzdal’a en parlak devrini yaşatacağı dönem başlamış oldu. Vsevolod’un oğullarından Yaroslav da Kıpçak kökenli bir prenses ile evlendi. Vsevolod, 1203 yılında Rostislaviç ve Olgoviçler ile Kiev tahtı için mücadeleye girdiğinde Olgoviçler ve Rostislaviçler’in yanında evlilik bağları da kurdukları akrabaları olan Kıpçaklar da vardı. Vsevolod bu mücadelelerden galip çıkamadı ve kendi çıkarlarını da gözeterek Kiev tahtını Rürük Rostislaviç’e bırakmak zorunda kaldı. 1205’te de oğlu Yaroslav’ı Konçak’ın oğlu Yuriy Konçakoviç’in kızıyla evlendirdi.³²³

Yuriy Konçakoviç’in babası Konçak’da Vladimir İgoreviç’in kayınpederiydi. Don Kıpçaklarından olan Yuriy Konçakoviç, Kıpçakların yönetici boylarından Toksobiç boyuna mensuptu.³²⁴

Don Kıpçakları, Ruslar ile en fazla mücadele içerisine giren boylardandır ve bu nedenden ötürü yabanî Kıpçaklar olarak nitelendirilmiştir. Ruslar, kendileri ile mücadele içerisinde olan yabanî Kıpçaklar ile nesiller boyu akrabalık bağları kurmuştu. Konçak ve oğlu Yuriy Konçakoviç’in Ruslarla akrabalık bağları kurması bu durumu kanıtlamaktadır. Ayrıca Konçak, evlilik akdine bağlılığını göstermek için oğlu Yuriy’i de vaftiz ettirdi ve ona damadının vaftiz adını verdirdi.³²⁵

³²² Akdes Nimet Kurat, **a.g.e.**, s. 52.

³²³ A. F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **Ruskie İmena Polovetskih Knyazey**, s. 22; İlyas Kemaloğlu, **Altın Orda ve Rusya**, s. 254.

³²⁴ P. B. Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, s. 330.

³²⁵ A. F. Litvina, F. B. Uspenskiy, **Ruskih İmena Polovetskih Knyazey**, s. 110.

Babasının yasal mirasçılarında olan Yuriy Konçakoviç, vaftiz olduktan sonra Ruslarla olan siyasi ilişkileri devam ettirdi ve kızını Vsevolod'un oğlu Yaroslav ile evlendirdi. Fakat Yaroslav, Yuri'nin kızıyla evlendiği sene olan 1205'te Kiev Knezi Rürük ve Galiçli Roman ile Kıpçaklar üzerine sefere çıktı ve bu seferde Kıpçakları kuşatan Rus knezleri büyük bir galibiyet aldı.³²⁶ Görünüşe göre evlilik akdi Yaroslav'ın Kıpçaklara karşı olan izlenimini değıştirmeydi.

Sonuç olarak, Smolensk ve Suzdal knezlikleri de Kıpçaklar ile evlilikler ilişkileri kurdu. Smolensk knezliğinin Kıpçaklarla olan ilişkileri Rostislav zamanında başladı. Rostislav'ın oğlu Rürük, 1163'te çatışma halinde bulundukları Kıpçaklardan Belük'ün kızını alarak çatışmalarda durumu kendi lehine çevirmeye çalıştı. Burada amaç, boylar halinde birlikte saldıran Kıpçakların bazılarını evlilikler yoluyla engellemektir. Bunun yanında Rürük'in diğey amacı da akrabalık bağları kurduğu Kıpçakları, Kiev knezliğine karşı kullanmak oldu. Knezler genellikle giriştikleri mücadelelerde öncü birlik olarak Kıpçakları kullandı. Kıpçaklar ise öncü birlik olmayı yağma faaliyetlerini kolaylaştırmak için kabul etti.

Rurik'ten sonra 1216 yılında Mstislav Udaloy, Kotyan'ın kızı ile evlendi. Bu evlilikten doğan kızı Rusların en büyük simgelerinden Aleksandr Nevski'nin annesidir. Yani başka bir deyişle Aleksandr Nevski, anne tarafından Kıpçak hanı Kotyan'ın torunudur.

Kıpçaklarla akrabalık kuran diğey bir knezlik ise Suzdaldı. Vladimir Monomah, diğey knezlerin giriştiği siyaseti takip ederek oğullarını Kıpçak hanlarının kızlarıyla evlendirdi. Yuri Dolgoruki Ayepa'nın kızı ile evlendi. Bu evlilik, Suzdal Knezliği içerisindeki ilk evlilikti.

1118 yılında ise Andrey Vladimiroviç, Kıpçak hanlarından Turkan'ın kızıyla evlendi. Böylece iki oğlunu da Kıpçak kökenli kızlarla evlendiren Vladimir Monomah, hanedanlık bakımından Kıpçaklarla en fazla akrabalık kuran kişi oldu. Çünkü yine Suzdal'dan Vsevolod Bolşoe Gnezdo'da oğlunu Yuri Konçakoviç'in kızı ile evlendirdi. Ayrıca Yuri'nin babası da Vladimir İgoreviç'in kayınpederiydi.

³²⁶ Mualla Uydu Yücel, **IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler**, s. 587.

SONUÇ

Karadeniz'in kuzeyinde Kiev merkezli Rus devleti kurulmadan önce, bölgedeki Rus nüfusunu oluşturan Slav kabileleri, VIII. yüzyılın Doğu Avrupa'daki en büyük siyasi teşekküllerinden olan Hazarlara tâbi şekilde yaşıyordu. Hazarlara vergi veren Slav kabileleri, Norman olan Rürük'i kendilerini yönetmesi için çağırdılar. Rürük, ailesi ile birlikte Novgorod'a gelerek Slav kabilelerini birleştirdi. Rürük'in ölümünden sonra Kiev'de oturan Askold ve Dir'e karşı teşkilatlanan Oleg, Kiev'e gelerek Vareg komutanlar Askold ve Dir'i bertaraf ederek Kiev tahtına oturdu. Oleg'in tahta oturması ile bir Rus Devleti kuruldu. Bundan önceki Novgorod dönemi için siyasi olarak teşekküllü bir Rus Devleti'nin varlığından söz etmemiz Rürük'in hem bir Vareg komutan olması hem de Slav kabilelerini itaati altına alamamış olmasından dolayı mümkün değildir. Oleg, Kiev'de Slav kabilelerini toparlayarak Karadeniz'in kuzeyindeki en büyük güç olan Hazarlar'a karşı mücadeleye girişti. Bunun sonucunda Türklerle devlet olarak ilk yakın siyasi ilişkilere bu dönemde girilmiş oldu.

Türklerle ilk yakın ilişkiler Hazarlar döneminde başlamış olsa da Hazarların zayıflaması sonucunda bölgeye gelen Peçenekler ve Uzlarla mücadeleler başladı. Bu Türk boylarının Karadeniz'in kuzeyinde bulundukları IX. yüzyıldan itibaren taraflar arasındaki siyasi ilişkiler gelişme evresine girdi. Girilen çatışmalar, siyasi ilişkilerin yanında sosyal ilişkileri de beraberinde getirdi. Sosyal ilişkilerin gelişmesine en büyük örnek, Peçeneklerin Kiev kuşatmasında Kiev'de Peçenekçe bilenlerin olmasıdır. Kıpçak öncesi dönemde Rusların Peçeneklerle girmiş olabileceği evlilik ilişkileri yazılı kaynaklarda geçmese de evliliklerin olmadığını söylemek yanlış bir çıkarım olacaktır. Çünkü Kıpçakların gelişine kadar ki sürede Ruslar ile Peçenekler uzun bir süre iç içe yaşadılar. Nitekim kaynaklarda tespit edilememiş olsa da bu durum evlilikleri de beraberinde getirdi. Kiev Knezi Svyatoslav'ın Peçeneklere özenmiş olması bile aradaki ilişkilerin derinliğini göstermektedir. Sonuç olarak yeterince sosyal ilişkiye girmedikleriniz ve tanımadıklarınız bir figürü örnek almak zordur.

1030'da ilk defa Rus sahasında görülen Kıpçaklara karşı gücünü yitiren Peçenek ve Uz grupları Tuna boylarına göç ederken kalanlar Rus şehirlerini korumaları için paralı asker olarak kullanıldı. İlk kez 1054-55 yıllarında Pereyaslavl bölgesine yağma akınları yapan Kıpçaklar, Ruslar ile mücadeleye girmeye başladı. Bu mücadelelerin ilki Çernigov knezinin giriştiği çatışmalar şeklinde oldu. Çernigov knezinin Kıpçaklara karşı gücünün yetersiz kalması ve bunun sonucunda geri çekilmesi, knezlerin arasında fikir ayrılıklarına neden oldu. Kıpçaklara karşı tutunamayan Çernigov knezi sonraki dönemlerde Kiev'e karşı Kıpçaklarla ittifak olarak

evlilikler yapmaktan da geri durmadı. Girilen mücadeleler, Rusların Kıpçak gücünü kavrayarak bunun sonucunda farklı politikalar izleme yoluna gitmelerine olanak sağladı. Bunun üzerine yapılan anlaşmaların nişanesi olarak ilk kez bir Kiev Knezi Vsevolod, Kıpçak kökenli bir kızla evlenerek akrabalık ilişkilerini başlattı.

Akrabalık ilişkilerinin gelişimi bir diğer Kiev Knezi Svyatopolk döneminde de devam etti. Togorhan'ın kızı ile evlenen Svyatopolk, kayınpederi Togorhan'ın girilen mücadelelerde ölmesi sonucunda naaşını Kiev'deki Aziz Sofya Katedrali'ne defnettirdi. Svyatopolk'tan sonra Kiev knezi olan Vladimir Monomah da Kıpçaklarla girilen evlilik siyasetine önem verdi.

Vladimir, oğlu Yuri Dolgoruki'ye Kıpçak hanı Ayepa'nın kızını aldı. Ayrıca bu evlilik, Suzdal Knezliği'nin ilk evliliği oldu. Vladimir Monomah, Yuri'den sonra diğer oğlu Andrey Vladimiroviç'e de Turkan'ın kızını aldı. Yuri Dolgoruki de kendi oğlu Vsevolod'a Yuri Konçakoviç'in kızını aldı.

Kiev Knezliği'nin Kıpçaklarla evlilik ilişkileri kurması, diğer knezliklerin de bu yola başvurmasına sebep oldu. Çernigov Knezi olan Oleg de Kiev tahtına oturabilmek için vereceği mücadelelerde destek sağlamak için Osoluk'un kızı ile evlendi. Bunun üzerine ilişkilerini sağlamlaştırmak adına oğlu Svyatoslav'a da Ayepa'nın kızını aldı. Bunun sonucunda Svyatoslav oğlu İgor'a Konçak'ın kızı Svaboda'yı gelin olarak aldı. Çernigov Knezliği'nin geliştirdiği en garip evlilik ise Vladimir Davidoviç'in ölümünden sonra eşinin Kıpçak hanı Başkord'un yanına kaçması oldu. Bu evlilik ilk defa Rus kökenli soylu bir kadının Kıpçak bir erkekle evlenmiş olması nedeniyle ilginçtir. Bundan önceki evlilikler Kıpçaklardan kız alma esasına dayanmaktaydı.

Kiev, Çernigov, Suzdal knezlikleri dışında Smolensk Knezliği de Kıpçaklarla evlilik ilişkileri geliştirdi. Smolensk Knezi Rostislav, oğlu Rürük'e Belük'ün kızını gelin olarak aldı. Rürük'ten sonra 1216'da oğlu Mstislav Udaloy da Kotyan'ın kızı ile evlendi. Bu evlilik, Mstislav'ın kızının Rusların en büyük sembollerinden olan Aleksandr Nevski'nin annesi olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca Aleksandr, anne tarafından da Kotyan'ın torunudur.

Evlilikler, kültürel ve siyasi anlamda büyük sonuçlar getirdi. İlk olarak Ruslar, Kıpçakların askerî gücünü kırdı. Boylar hâlinde teşkilatlanan Kıpçakların bazı boylarıyla akraba olunması sonucunda mücadelelerde avantaj elde edildi. Ayrıca akrabalık sonucunda Kiev tahtına oturmak isteyen knezler, Kıpçaklardan asker desteği sağladılar. Bunun sonucu da Kıpçakların knez seçimlerine etki edebilmeleri oldu. Knez olmasını istedikleri akrabaları yanında yer alan Kıpçaklar, Rus coğrafyasında daha fazla yağma yapabilme gücüne eriştiler.

Evliliklerin en büyük getirisi Kıpçak kökenli kişilerin çeşitli şehirlerde knezlik yapabilmesi oldu. Doğan çocuklar yarı Kıpçak kökenli sayılabileceğinden knezler de Kıpçak kökenli olarak nitelendirilmektedir.

Yine evlilikler kültürel anlamda da gelişmeleri beraberinde getirdi. Günümüzde Kıpçak hanlarının mezarlarını tespit etmekte zorlanmamıza rağmen Svyatopolk'un kayınpederi Togorhan'ın Aziz Sofya Katedrali'ne defnedilmesi ile Kıpçak hanlarından birinin mezarını tespit edebiliyoruz. Bunun yanında Aleksandr Nevski'nin annesinin Kıpçak kökenli olması ve Rusların Aleksandr Nevski sayesinde günümüzde bir bağımsızlık günü kutluyor olması da Kıpçaklarla bağlantılıdır. Bir diğer önemli sonuç ise Kıpçakların içerisinde vaftiz olan beylerin ortaya çıkmasıdır. Evlilikler sonucunda girilen ilişkiler Kıpçakların bir kısmının Hristiyanlaşmasına da neden oldu. Hristiyanlaşan Kıpçak beylerinden Yuri Konçakoviç ve Daniil Kobyakoviç Kıpçak-Rus ilişkileri açısından önemlidir. Yuri Konçakoviç, babası Konçak'ın Ruslarla olan evlilik siyaseti doğrultusunda vaftiz oldu. Yine Ruslarda gelinin Ortodoks olması önemsendiğinden Konçak'ın kızı olan ve kaynaklarda adı geçen tek Kıpçak gelin olan Svoboda Konçakovna'da Hristiyan olmuştu. Daniil Kobyakoviç'de aynı şekilde Galiç knezi Daniil tarafından vaftiz edildi ve kendisini vaftiz eden knezin adını aldı.

Kıpçakların Ruslarla kurdukları akrabalık ilişkisinin en önemlisi sonucu ise ortak vatan düşüncesinin oluşması oldu. Rus knezleri, mücadele ettikleri Kıpçaklar ile Karadeniz'in kuzeyini paylaşmak zorunda kaldı. Bunun nedeni de Kıpçakların boylar halinde yaptıkları güçlü akınlardı. Vladimir Monomah döneminde knezlerin birlikte hareket etmesi sonucunda Kıpçaklarla ağır darbeler indirilirken bazı boylar Gürcülere sığındı. Fakat Monomah'ın ölümü sonrasında bu boyların geri dönmeleri artık bu coğrafyayı vatanları olarak gördüklerini bir kez daha bize göstermektedir. Ortak vatan düşüncesinin en önemlisi sonucu da gelen Moğol tehlikesine karşı toprakların ortak savunulması olmuştur.

KAYNAKÇA

	Novgorodskaya Letopis Po Sinadolnomu i Harateynomu Spissku , Tom III, Arheografiçeskaya Kommissiya, Sankt Peterburg, 1888.
	Polnoe Sobranie Russkih Letopisey Lavrentiyevskaya i Troitskaya Letopisi , Tom I, Arheografiçeskaya Kommissiya, Sankt Peterburg, 1846.
	Polnoe Sobranie Russkih Letopisey Po İpatyevskomu Spissku , Tom II, Tipografiya M. A. Aleksandrova, Arheografiçeskaya Kommissiya, Sankt Peterburg, 1908.
	Povest Vremennih Let , Çast Pervaya Tekst i Perevod, Podgotovka Teksta D. S. Lihaçeva, Perevod D. S. Lihaçeva i B. A. Romanova, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1950.
	Povest Vremennih Let , Perevod D. S. Lihaçeva i O. V. Tvorogova, Vita Nova, Sankt Peterburg, 2012.
	Russian Primary Chronicle Laurentian Text , ed. S. H. Cross, O. P. Sherbowitz-Wetzor, The Medieval Academy of America, Cambridge, 1953.
	Troitskaya Letopis , Arheografiçeskaya Kommissiya, Sanktpeterburg, 1846.
	Troitskaya Letopis , Rekonstruktsiya Teksta, Perevod M. D. Priselkov, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1950.

ACAR, Kezban	Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya, İletişim, İstanbul 2017.
AHİNCANOV, Sercan, M.	Türk Halklarının Katalizör Boyu Kıpçaklar , Selenge, İstanbul 2019.
BOSSWELL, Bruce, A.	“The Kipchak Turks”, The Slavonic and East European Review , 1927.
BOBA, Imre	Nomads, Northmen and Slavs , Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1967.
BUSHKOVİTCH, Paul	Rusya'nın Kısa Tarihi , Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020.
CHAİLİLAND, Gerard	Göçebe İmparatorluklar Moğolistan'dan Tuna'ya M. Ö. V. Yy-XVI. Yy. , Doğan Kitap, İstanbul 2001.
ÇANDARLI ŞAHİN, Aslı	“ Maddi Buluntulara Göre Kuman/Kıpçaklarda Kültürel Hayat ”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, 280 s.
DİMNİK, Martin	Mikhail, Prince of Chernigov and Grand Prince of Kiev 1224-1246 , Pontifical Institute of Medieval, Toronto 1981.
DİMNİK, Martin	The Dynasty of Chernigov 1054-1246 , Cambridge University Press, Cambridge 1994.
DİMNİK, Martin	The Dynasty of Chernigov 1146-1246 , Cambridge University Press, Cambridge 2003.
DİMNİK, Martin	“The Princesses of Chernigov (1054-1246)”, Pontifical Institute of Medieval Studies , 2003, s. 163-212.

ENGEL, Barbara, A., MARTİN, Janet	Rusya Tarihi , İnkılap Yayınevi, İstanbul 2020.
FRANKLİN, Simon, SHEPHERD, Jonathan	The Emergence of Rus 750-1200 , Routledge, London 1996.
GOLUBOVSKİY, Pyotr, V.	Peçenegi, Torki Polovtsı do Naşestviya Tatar , Kiev 1883-84.
GOLUBOVSKİY, Pyotr, V.	İstoriya Smolenskoy Zemli do načala XV. Veka , Kuçkovo Pole, 1895.
GOLDEN, Peter, B.	“Cumanica I: The Qipchaks in Georgia”, Archivum Eurasiae Medii Aevi , Harrasowitz Verlag, 1984
GROUSSET, Rene	Bozkır İmparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur , Ötüken, İstanbul 1996.
GUMİLEV, Lev, N.	Avrasya’dan Makaleler , Selenge, İstanbul 2006.
GUMİLEV, Lev, N.	Eski Ruslar ve Büyük Bozkır Halkları I , Selenge, İstanbul 2014.
GOLDEN, Peter, B.	Türk Halkları Tarihine Giriş , Ötüken, İstanbul 2014.
	“Kievan Russia”, Handbook of Slavic Studies , ed. Leonid İvan Strakhovsky, Harvard, 1949.
	Handbook of Oriental Studies , ed. Peter Golden, Andrasz Rona-Tass, Haggai Ben-Shammai, Brill, Leiden 2005.
HOSKİNG, Geoffrey	Rusya ve Ruslar-Erken Dönemden 21.Yüzyıla , İletişim, İstanbul 2019.
KOSSANYİ, Bela	“XI-XII Asırlarda Uzlar ve Komanların Tarihine Dair”, Belleten , c. VIII, Ankara 1944.
KAFALI, Mustafa	“Deşt-i Kıpçak ve Cuci Ulusu”, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi , say. 25, 179-188, İstanbul 1971.

KURAT, Akdes, Nimet	Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar , TTK, Ankara 1948.
KURAT, Akdes, Nimet	IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri , TTK, Ankara 1972.
KURAT, Akdes, Nimet	Peçenek Tarihi , TTK, Ankara 2006.
KAFESOĞLU, İbrahim	Türk Milli Kültürü , Ötüken, İstanbul 1977.
KANTOR, Marvin	"The Narrative, Passion and Encomium of Boris and Gleb", Medieval Slavic Lives of Saints of Princes , 1983.
KARAMZİN, Nikolay, M.	İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo , Tom II-III, Akademii Nauk SSSR, Moskva 1991.
KUMEKOV, Bolat	"Ob Etnonime Kıpçaks koy Konfederatsii Zapadnogo Deşt-i Kıpçaka XII naçalo XIII veka", İzvestiya A. N. Respubliki Kazakistan , 58-70, Almaty 1993.
KUMEKOV, Bolat	"Kıpçak Hanlığı", Türkler , C. II, Ankara 2002.
KOÇ, Dinçer	" Rus Kaynaklarına Göre İlk Müslüman Türk Devleti: İtil Bulgar Devleti " Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
KILDIROĞLU, Mehmet	Kırgızlar ve Kıpçaklar , TTK, Ankara 2013.
KEMALOĞLU, İlyas	Rusların Gözüyle Türkler , Kaknüs, İstanbul 2015.
KEMALOĞLU, İlyas	Altın Orda ve Rusya , Ötüken, İstanbul 2015.
KEMALOĞLU, İlyas	"Büyük Moğol İmparatorluğu", Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengiz oğulları , Ötüken, İstanbul 2017.
KORKMAZ, Asım	Kuman-Kıpçaklar , Ötüken, İstanbul 2019.

LİTVİNA, Anna, F., USPENSKIY, Fyodor, B.	Vıbor İmeni u Russkih Knyazey v X-XVI , Rossiyskaya Akademiya Nauk, Moskva 2006.
LİTVİNA, Anna, F., USPENSKIY, Fyodor, B.	Russkie İmena Polovetskih Knyazey , İnstitut RAN, Moskva 2013.
LOGAÇEVA, Natalia, V.	“Osobennosti Knyajeskoy Vlasti v Çernigovskoy Zemle”, Vestnik RUDN , Moskva 2014.
MARTİN, Janet	Medieval Russia 980-1584 , Cambridge Medieval Textbook, Cambridge 2007.
NESTERENKO, Alexander, N.	“Knyaz Mstislav Mstislavich Toropetskiy”, Voprosı İstorii Vestnik RUDN , Moskva 2017.
ÖZCAN, Altay, Tayfun	“ Moğol-Rus İlişkileri 1223-1341 ”, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.
ÖZCAN, Altay, Tayfun	Moğol-Rus İlişkileri 1223-1341 , TTK, Ankara 2017.
ÖZCAN, Altay, Tayfun	Hazar Kağanlığı ve Etrafındaki Dünya , Kronik, İstanbul 2019.
ÖZEL, Haşım	Kıpçak Uruk ve Boyları , TTK, Ankara 2020.
PLETNEVA, Svetlana	“Polovetskaya Zemlya”, Drevnerusskiye Knyajestva X-XIII , ed. L. G. Beskrovniy, B. A. Kuçkin, Akademia Nauk SSSR, Moskva 1975.
PRİTSAK, Omeljan	“Türk-Slav Ortak Yaşamı: Güneydoğu Avrupa’nın Türk Göçebeleri”, Türkler , çev. Osman Karatay, C. II, ss. 509-521, Ankara 2002.
RİBAKOV, Boris, A.	Pervıye Veka Russkoy İstorii , Akademia Nauk SSSR, Moskva 1964.

RASONYİ, Laszlo	Tarihte Türklük , Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1996.
RAFFERSPERGER, Christian A.	Reimagining Europe: Kievan Rus in the Medieval World , Harvard University Press, Cambridge 2012.
SOLOVYOV, Sergey, M.	İstoriya Rossii c Drevneyşih Vremen , Tom I, Akademia Nauk SSSR, Moskva 1959.
SOLOVYOV, Sergey, M.	İstoriya Rossii c Drevneyşih Vremen , Tom II, Akademia Nauk SSSR, Moskva 1960.
SEDOV, Valentin, V.	“Smolenskaya Zemlya”, Drevnerusskiye Knyajestva X-XIII , ed. L. G. Beskrovniy, B. A. Kuçkin, Akademia Nauk SSSR, Moskva 1975.
SÜMER, Faruk	“Peçenekler”, DİA , C. 34, s. 212, İstanbul 2007.
ŞOVELYOV, Aleksey, Sergeeviç	“Tugorkan”, Bolşaya Rossiyskaya Entsklopediya , Moskva 2016.
TATİŞEV, Vasili, Nikitiç	Sobraniye Soçineniy İstoriya Rossiyskaya , Tom I, Moskva 1994.
TATİŞEV, Vasili, Nikitiç	Sobraniye Soçineniy İstoriya Rossiyskaya , Tom II-III, Moskva 1995.
TOLOÇKO, Petro, P.	Koçevoy Narod Stepey i Kievskaya Rus , Biblioteka Slavica, İnstitut Arheologii, Sanktpeterburg 2003.
TOMPKİNS, Stuart	“Kievan Russia”, Handbook of Slavic Studies , Harvard University Press, Cambridge 2013.
TOPSAKAL, İlyas	İdil Bulgarları ve İslâmiyet , Ötüken Yayınları, İstanbul 2019.
UYDU YÜCEL, Mualla	“Hazar Kağanlığı”, Türkler , c. II, ss. 445-464, Ankara 2002.

UYDU YÜCEL, Mualla	“İlk Rus Yıllıklarında Geçen Türk Kavimlerine Ait Şahıs İsimleri”, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi , Say. 39, ss. 180-212, İstanbul 2004.
UYDU YÜCEL, Mualla	İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler , TTK, Ankara 2007.
UYDU YÜCEL, Mualla	Türkistan’dan Tuna’ya Peçenekler , Doğu Kitaplığı, İstanbul 2020.
UYDU YÜCEL, Mualla	IX.Yüzyıldan XIII.Yüzyıla Kadar İlk Rus Yıllıklarında Türkler , Doğu Kitaplığı, Ankara 2020.
ÜREN, Umut	“Doğu Avrupa’da Türkler”, Ötüken’den Kırım’a Türk Dünyası Kültür Tarihi , ed. İlyas Kemaloğlu, Ahmet Kanlıdere, Ötüken, İstanbul 2020.
VERNARDSKY, George	A History of Russia , Vol. I, VERYale University Press, Connecticut 1929.
VERNARDSKY, George	Rusya Tarihi , Selenge, İstanbul 2020.
	A Companion to Russian History , ed. Abbott Gleason, Oxford 2009.
VARGANOV, Aleksey, D.	“İz Ranney İstorii Suzdalya (IX-XIII)” KSİMK , say. 12, ss. 127-134, Suzdal 1946.
YALVAR, Cihan	“Deşt-i Kıpçak’ta Moğol Hakimiyeti ve Kuman-Kıpçaklar”, Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi , c. II, say. 3, ss. 3-29.

EKLER

Harita I

Hazar Kağanlığı döneminde Karadeniz'in kuzeyindeki yapıyı gösteren harita³²⁷

³²⁷ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146-1246*, Cambridge University Press, Toronto 2003, s. 6.

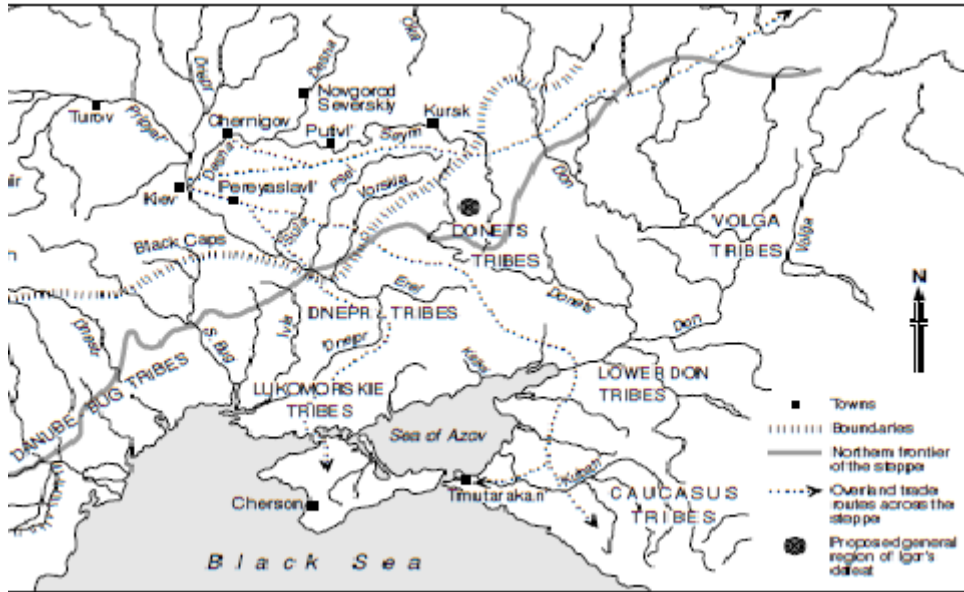
Harita II

Turov, Galiçya, Volin ve Kiev arasındaki önemli şehirleri gösteren harita³²⁸

³²⁸ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146-1246*, Cambridge University Press, Toronto 2003, s. 335.

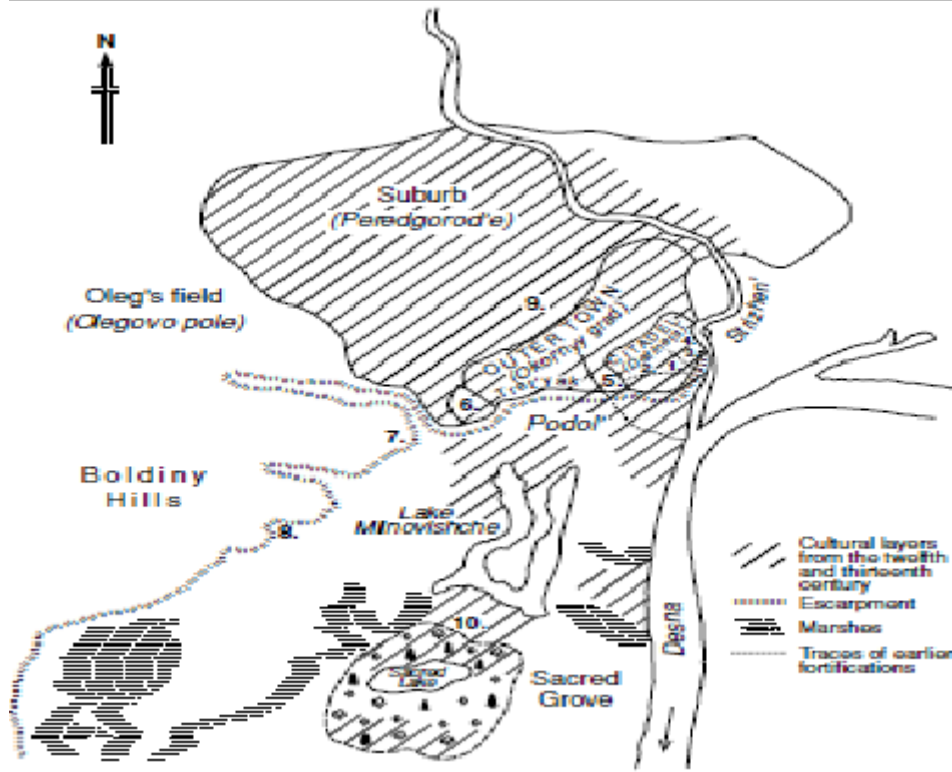
Harita III

Kıpçak boylarının Karadeniz'in kuzeyinde dağılışı gösteren harita³²⁹

³²⁹ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov 1146-1246*, Cambridge University Press, Toronto 2003, s.164

Harita IV

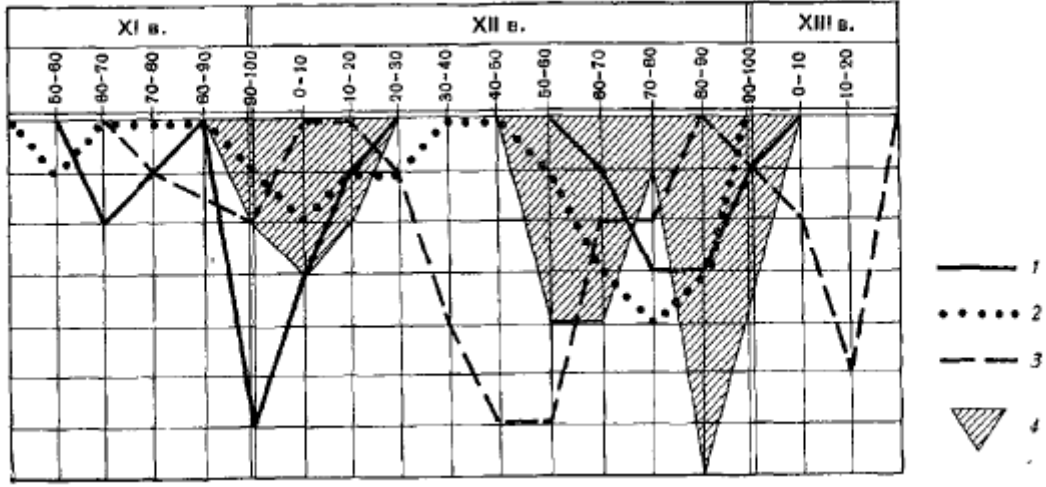

Çernigov Knezliği sınırlarında bulunan *Olegovo Pole*³³⁰ olarak adlandırılan yeri gösteren harita³³¹

³³⁰ Oleg'in bölgesi anlamına gelmektedir. (R.)

³³¹ Martin Dimnik, *The Dynasty of Chernigov*, Cambridge University Press, Toronto 2003, s. 9.

Ek I

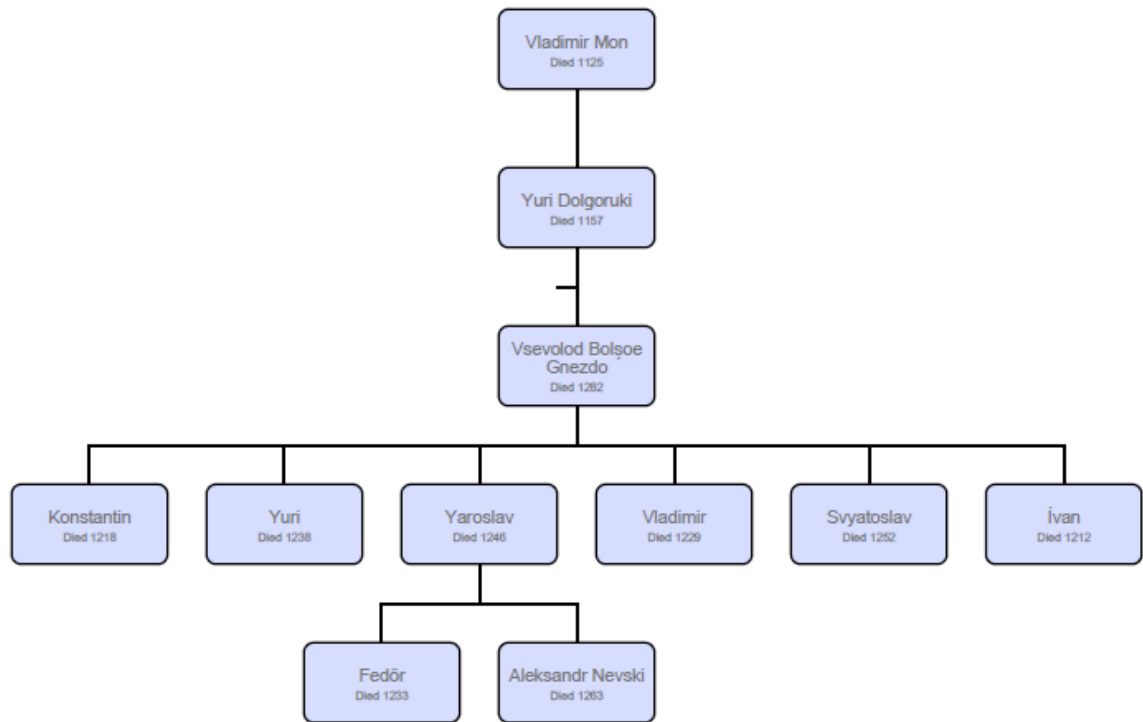

XI-XIII. yüzyıllar arasında Rus-Kıpçak mücadelelerini yıllık dilimler halinde istatistikler ile gösteren çizelge.³³²

- 1) Başarılı Kıpçak yağmaları
- 2) Başarısız Kıpçak yağmaları
- 3) Kıpçakların Ruslar ve Rus knezleri üzerine yaptıkları seferler
- 4) Rus knezlerinin Kıpçaklar üzerine yaptıkları seferler

³³² Svetlana Pletneva, "Polovetskoye Zemlya", **Drevnerusskie Knyajestva**, Akademia Nauk SSSR, Moskva 1975, s. 266.

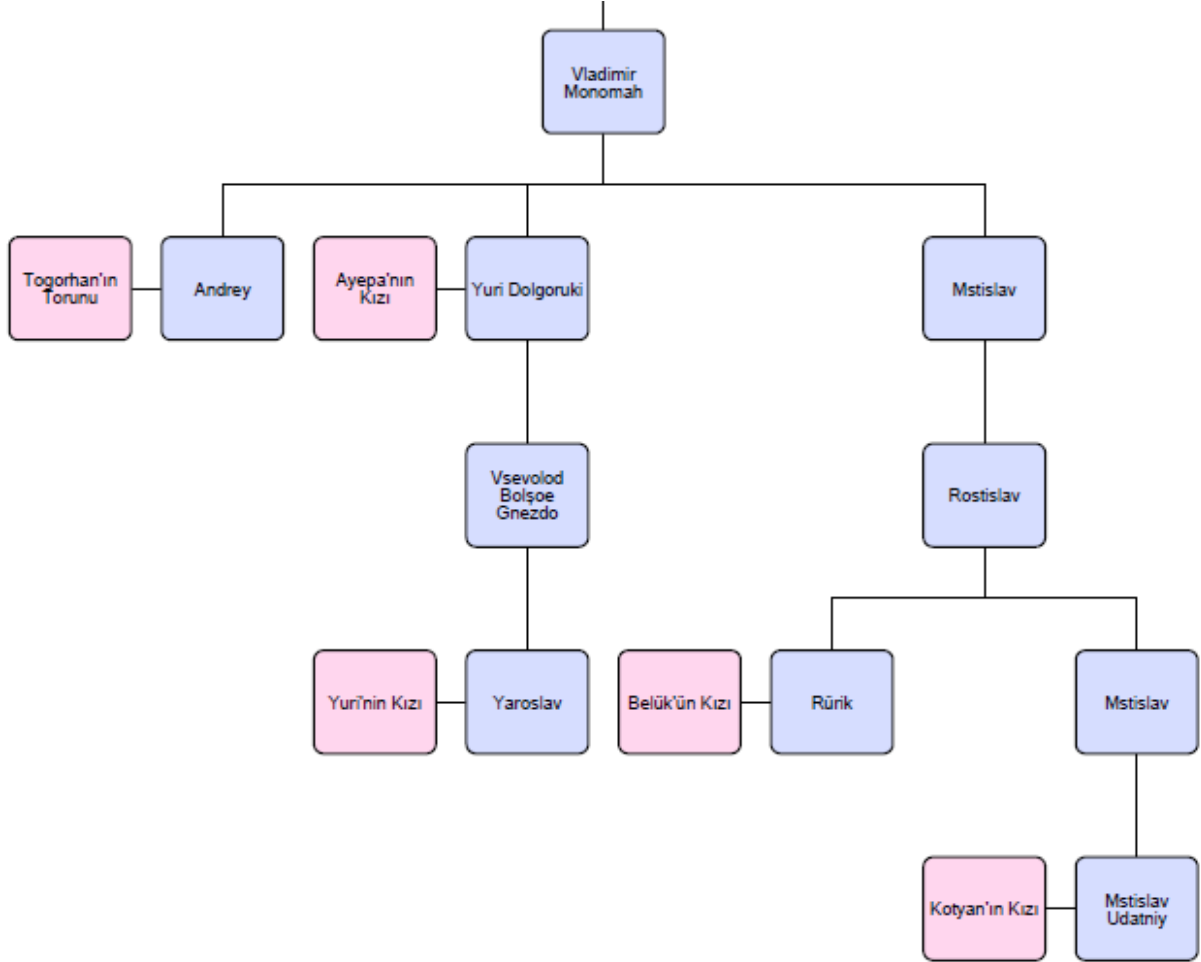
Ek II

Vladimir Monomah soyunu gösteren tablo³³³

³³³ Martin Dimnik, **The Dynasty of Chernigov 1054-1246**, Cambridge University Press, Cambridge 1994, s. 397.

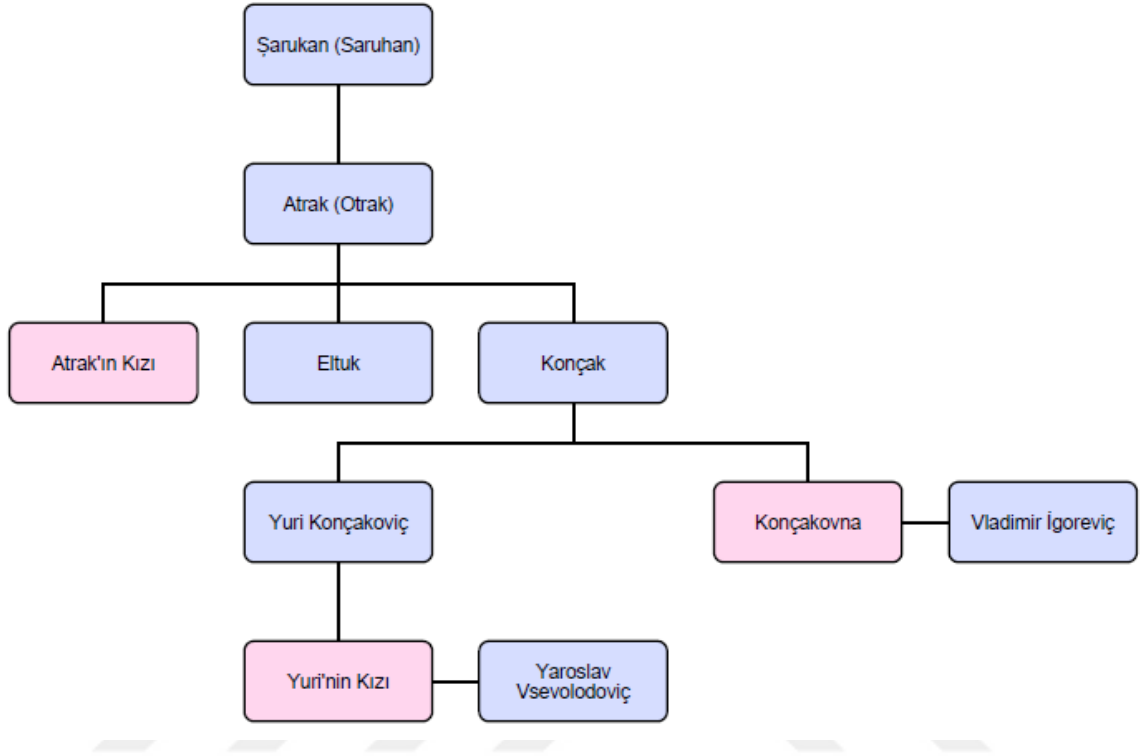
Ek III

Vladimir Monomah soyundan gelenlerin Kıpçaklarla yaptığı evlilikler.³³⁴

³³⁴ A.F. Litvina, F.B. Uspenskiy, **Russkiy İmena Polovetskih Knyazey**, Institut RAN, Moskva 2013, s. 89.

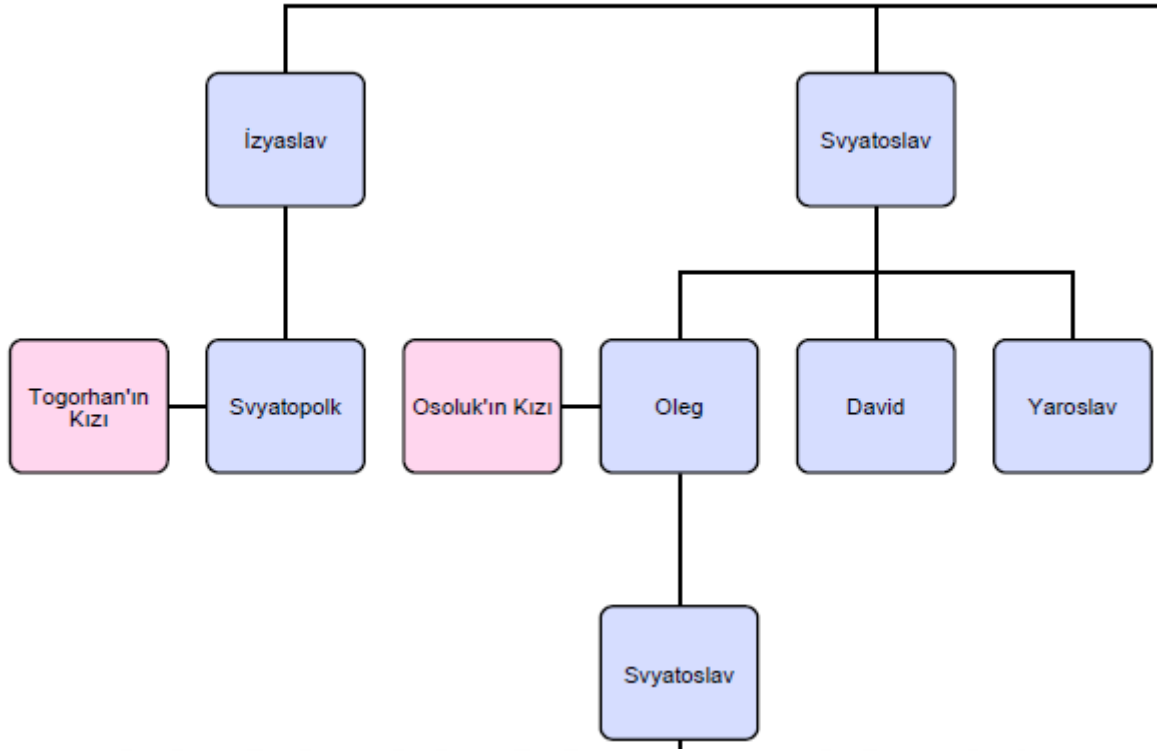
Ek IV

Kıpçak beylerinden Şarukan'ın soyundan gelenlerin Rus knezleri ile yaptıkları evlilikleri gösteren tablo³³⁵

³³⁵ A.F. Litvina, F.B. Uspenskiy, **Russkie Imena Polovetskih Knyazey**, Institut RAN, Moskva 2013, s. 116.

Ek V

Kıpçak beylerinden Osoluk ve Togorhan'ın kızlarının yaptığı evlilikleri gösteren tablo³³⁶

³³⁶ A.F. Litvina, F.B. Uspenskiy, **Russkie İmena Polovetskih Knyazey**, Institut RAN, Moskva 2013, s. 126.

